

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR
E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

HOOFDLIJNEN IN DE EVOLUTIE VAN HET AANSPRAKELIJKHEIDSRECHT

De toekomst van het traditionele civiele aansprakelijkheidsrecht lijkt onzeker. Op bepaalde niet onbelangrijke domeinen, zoals inzake verkeers-¹ en produktongevallen², worden hervormingsvoorstellen gedaan die een oplossing zoeken buiten de traditionele schuldaansprakelijkheid. En meer in het algemeen wordt ervoor gepleit, de aansprakelijkheid niet meer los te zien van de (private en sociale) verzekering, maar als een element onder andere van een globaal ongevallen- of vergoedingsrecht³, dat onder meer economisch te benaderen is⁴.

Deze onzekerheid over de toekomst was voor ons aanleiding tot een bezinning over het verleden van de traditionele schuldaansprakelijkheid, d.i. over haar totstandkoming aan het begin van de vorige eeuw en haar evolutie sedertdien. Deze bezinning is zeker nuttig als men de huidige stand van het recht inzake schadevergoeding niet als een eindpunt ziet maar als een voorlopig rustpunt, in afwachting dat de lijnen uit het verleden ook in de toekomst worden doorgetrokken. Maar ook als men eraan denkt met deze evolutie te breken en zijn oplossingen te zoeken buiten elk aansprakelijkheidsverband, mag men niet miskennen de inzichten die tot de schuldaansprakelijkheid hebben geleid en deze hebben verantwoord, en de soepelheid waarmee de instelling zich in het verleden heeft aangepast aan de veranderende omstandigheden.

Redenen genoeg dus om aandacht te geven aan de evolutie van de traditionele aansprakelijkheid, wat hieronder gebeurt vanuit vier belangstellingspunten.

— Om te beginnen kan in de tijd worden teruggegaan op zoek naar de wortels van de subjectieve en individuele

aansprakelijkheid die in 1804 door de opstellers van de «Code civil des français» is vertolkt, met een bijzondere aandacht voor de verantwoording die daaraan is gegeven — een belangrijk gezichtspunt als het er in het licht van alerhande hervormingsvoorstellen zal op aankomen de verdiensten van de schuldaansprakelijkheid af te wegen tegen die van andere oplossingen (§ 1).

— Ten tweede kan de vraag worden gesteld waarom onze wetgever in de twintigste eeuw op de meeste domeinen, onder meer inzake het verkeer, angstvallig aan de schuldaansprakelijkheid is blijven vasthouden ook toen sedert de laatste eeuwwisseling de ontoereikendheid ervan zichtbaar werd in het licht van de noden van een geïndustrialiseerde samenleving en inzake arbeidsongevallen eerst, op andere meer beperkte domeinen later wél tot wetswijziging aanzette (§ 2).

— De derde, in het licht van wat juist voorafgaat misschien verrassende vraag is, of dat onveranderd blijven van de rechtsregels (art. 1382 e.v. B.W.) in feite niet louter schijn is geweest; of wat overeind is gebleven niet enkel formeel de wettekst is geweest terwijl rechtspraak, rechtsleer en rechtspraktijk bij de interpretatie en het gebruik ervan — waar het op aankomt in feite nieuwe wegen zijn ingeslagen en bij stilzitten van de wetgever zelf de schuldaansprakelijkheid hebben aangepast aan de nieuwe noden — en zo ja, in welke zin en door welke procédés dit is gebeurd (§ 3).

— Het vierde en laatste belangstellingspunt is dan de beïnvloeding van aansprakelijkheid door verzekering: de wijziging van het samenlevingsbeeld in deze eeuw — waarvan zoëven sprake —, haar nieuwe behoeften aan zekerheid en de nieuwe mogelijkheden om daaraan te voldoen hebben het ontstaan gegeven aan andere vergoedingsmechanismen die, hoe ver ook uit elkaar gegroeid, onder de verzamelnaam van verzekeringen zijn te vatten; los van elkaar ontstaan en ontwikkeld en qua uitgangspunt volledig van elkaar verschillend, streven aansprakelijkheid en verzekering onder meer hetzelfde doel van slachtofferbescherming na en ligt het voor de hand dát ze elkaar niet onberoerd hebben gelaten (§ 4). Sommige auteurs, zoals in ons land Van Gerven, hebben de evolutie van het ongevalrecht over de laatste honderd jaar omschreven als een

¹ Zie onze *Vergoeding voor verkeersslachtoffers. Naar een grondige hervorming*, Antwerpen/Amsterdam, Maarten Kluwer's Int. Uitg., 1979.

² Zie H. COUSY, *Problemen van produktenaansprakelijkheid*, doctoraal proefschrift, Leuven, onuitg., 1975.

³ Aldus voor Nederland vooral: A.R. BLOEMBERGEN, *Naar een nieuw ongevallenrecht*, Deventer, Kluwer, 1965; voor Duitsland: H.L. WEYERS, *Unfallschäden, Praxis und Ziele von Haftpflicht- und Vorsorgesystemen*, Frankfurt a.M., Athenäum Verl., 1971; voor Groot-Brittannië: P.S. ATIYAH, *Accidents, Compensation and the law*, Londen, Weidenfeld & Nicolson, 1970.

⁴ In die zin: H. COUSY, «Produktenaansprakelijkheid. Proeve van een juridisch-economische analyse», *T.P.R.*, 1976, 995-1038.

evolutie van het beginsel «faute oblige» (de zuivere schuld-aansprakelijkheid die de codificatoren in 1804 voor ogen stond), over dat van «richesse oblige» (de risicoleer geformuleerd in het begin van deze eeuw) naar dat van «assurance oblige». Vandaar de in § 4 behandelde vraag op welk punt van de lijn die loopt van «faute oblige», alover «richesse oblige» naar «assurance oblige», het Belgisch recht inzake schadevergoeding zich bevindt.

§ 1. De instelling van de schuld aansprakelijkheid

A. Het element aansprakelijkheid⁵

1. *Essentie: verliesverschuiving aan de hand van het criterium van de veroorzaking.* Het verdient aanbeveling bij de aanvang van een artikel over schadevergoeding op deze evidentie uitdrukkelijk te wijzen: dat schade vergoeden niet betekent, deze ongedaan maken, maar alleen, deze verplaatsen van de schouders van het slachtoffer naar die van een ander. In die zin heel terecht de Duitse auteur Schäfer: «ein Schaden, der einmal eingetreten ist, mag sich gering halten lassen — aus der Welt schaffen lässt er sich nicht mehr. Er muss unweigerlich von irgendjemandem getragen werden. Die Frage ist nur, von wem. Das und nichts anderes ist die Grundfrage, die eine gesellschaftliche Schadenverteilungsordnung zu lösen hat»⁶. Schadevergoeding is dus schadeverplaatsing, verliesverschuiving. Nu leren sociologen dat in elke beschaving een verlangen heeft bestaan om minstens in sommige gevallen afbreuk te doen aan de stoffelijke wetmatigheid dat verliezen definitief gedragen moeten worden door degene die ze leed (dus «à transférer par une intervention volontaire, qui modifie le cours brutal des événements, la charge d'un dommage de la personne qui l'a subie directement, en vertu des lois physiques, biologiques, psychologiques ou sociales, à une autre personne qui est considérée comme devant la supporter»⁷ — en dat elke beschaving voor die uitzondering een grond heeft gezocht⁸. Het aansprakelijkheidsrecht heeft een antwoord geboden door de schade te laten dragen door degene die haar veroorzaakt heeft.

Tot een klare opvatting over de aansprakelijkheid op het burgerlijk vlak is men, aan het slot van een evolutie begonnen bij de primitieve vormen van vergelding, pas gekomen tegen het einde van de achttiende eeuw. Aan de uitzui-

ring van het aansprakelijkheidsbegrip was een eeuwenlange voorbereiding voorafgegaan, waarbij de streep geleidelijk zichtbaar werd tussen hetgeen tot het privaatrecht en hetgeen tot het strafrecht behoorde, tussen de sanctie die naar de door het slachtoffer geleden schade en de sanctie die naar de ernst van de fout werd gemeten. Daartoe was een mate van rechtsbewustzijn en van beschaving nodig die een aanvaardbare vertaling mogelijk maakte in termen van recht van het oergegeven van de vergelding — sociologisch gesproken verste voorloper van de aansprakelijkheidsfiguur —, uitgeoefend door degene die de schade leed tegenover degene die ze had toegebracht⁹. In de verliesverschuiving aan de hand van het criterium van de veroorzaking ligt dus de essentie van de aansprakelijkheid besloten, terwijl de interpretatie van de geleverde causaliteitsband van haar kant een tijdsgebonden aangelegenheid is: alleen dan zal iemand verdienen beladen te worden met een schadelast die eerst op een ander heeft gedrukt, indien hij deze heeft veroorzaakt door zich te gedragen op een door het recht te bepalen wijze (door een fout te begaan, een risico te scheppen...).

2. *Enkele basiskensmerken van aansprakelijkheid.* Het voorgaande maakt reeds voor een deel de wezenlijke functie van de aansprakelijkheid duidelijk, en tegelijk haar voornaamste verschilpunten met andere vergoedingsbronnen, zoals de verzekering in al haar vormen.

(a) De aansprakelijkheid ziet het ongeval als de uitsluitende zaak van de betrokken partijen, waarbij een verliesverschuiving tussen enkelingen dient te worden gerealiseerd met inachtneming van hun gedragingen bij de schadeveroorzaking. Hoeksteen van de verzekering daarentegen is, dat deze niet alleen zoals de aansprakelijkheid een verschuiving van de overkomen schade maar bovendien een spreiding ervan in de hand werkt. Op die manier kan in gevallen waarvoor de traditionele aansprakelijkheidsopvatting wegens ontstentenis van een fout in de schadeveroorzaking als oplossing voorschrijft het verlies maar te laten liggen waar het valt, de schade toch verplaatst worden om een zeer eenvoudige en voor de hand liggende reden: omdat men de last van het verlies, door ze te verplaatsen, op de schouders kan leggen van een enkeling doch meestal van een groep of rechtspersoon die van het dragen ervan minder nadeel ondervindt dan het slachtoffer¹⁰.

(b) Voor schadevergoeding via aansprakelijkheid is dus de behoefte van het slachtoffer geen voldoende verantwoording, maar is tevens een ander bestanddeel vereist dat moet worden gevonden in de gedragingen van de bij de schadeverwekking betrokken partijen¹¹. Inzake aansprakelijkheid is het laten liggen van de schade de regel (the loss rests where it falls; wem es trifft, dem trifft es), een verliesverschuiving de uitzondering¹². Door een verruiming van de aansprakelijkheidsgrond (bv. door objectivering)

⁵ Door sociologen, historici en juristen is werk gemaakt van het zoeken naar het wezen van het aansprakelijkheidsgebeuren; zie vooral P. BETTREMIEUX, *Essai historique et critique sur le fondement de la responsabilité civile en droit français*, I, Rijsel, 1921; L. HUSSON, *Les transformations de la responsabilité*, Parijs, 1947; B. STARCK, *Essai d'une théorie générale de la responsabilité civile considérée en sa double fonction de garantie et de peine privée*, Parijs, 1947; J.P. PAULUS, *Essai d'une explication sociologique de la responsabilité, de la garantie, du dol et du concours des actions*, Brussel/Parijs, 1952.

⁶ D. SCHAFER, *Soziale Schäden, Soziale Kosten und Soziale Sicherung*, Berlijn, 1972, blz. 160; in dezelfde zin: «loss is not compensated in the sense that it is somehow made to disappear. It is only shifted» (R.E. KEETON en J. O'CONNELL, *Basic Protection for the Traffic Victim*, Boston/Toronto, 1965, blz. 242).

⁷ L. HUSSON, *op. cit.*, blz. 329.

⁸ Men leze hierover P. FAUCONNET, *La responsabilité*, Parijs, 1928.

⁹ Over deze ontwikkeling: J.P. PAULUS, *op. cit.*, nr. 20 e.v.; S. JØRGENSEN, «The Decline and Fall of the Law of Torts», *Am. J. Comp. L.*, 1970, blz. 39-45; H.L. en J. MAZEAUD, *Leçons de droit civil*, Parijs, 1973, II, 1, nr. 378.

¹⁰ Hierover: W. VAN GERVEN, «De invloed van de verzekering op het verbintenissenrecht», *R.W.*, 1962-63, 778-779, nr. 3; O. LANG, «Compensation of Victims. A Pious and Misleading Platitude», *Col. L. Rev.*, 1966, 1662-1663.

¹¹ R. von IHERING *Das Schuldmoment im römischen Privatrecht*, Giessen, 1867, blz. 40.

¹² W. VAN GERVEN, *op. cit.*, kol. 777, nr. 2.

wordt de regel niet omgekeerd maar worden de uitzonderingen talrijker.

(c) Iemand aansprakelijk stellen betekent, hem veroordelen tot het betalen van een schadevergoeding. Ten aanzien van de schadeverwekker vervult de aansprakelijkheid dus een preventieve en repressieve functie, naast de vergoedende functie van daareven ten voordele van de schadelijder. Zo worden de twee finaliteiten van de instelling duidelijk: het is tegelijk om het slachtoffer ter wille te zijn én om de schadeverwekker af te schrikken dat het beginsel gesteld is van de schadeverplaatsing via veroorzaking¹³.

Een inzicht in deze dualiteit (vergoeding en preventie) is zeer belangrijk: binnen het aansprakelijkheidsbegrip schept ze een tweespalt, een innerlijke gespletenheid die deze instelling steeds in zich draagt. Want tussen beide doelstellingen kan een tegenstrijdigheid bestaan met betrekking tot de wijze waarop ze worden nagestreefd. Zo kan bijvoorbeeld blijken dat het vergoedend doel best met een collectivisatie is gediend terwijl het ander voor de doeltreffendheid van de preventie en de repressie eerder een individueel voorwerp moet hebben. Terecht heeft men de geschiedenis van de aansprakelijkheid en haar precedents (vergelding, compositio, Wehrgeld) voor een groot deel ontleed als het wankelen van de instelling tussen beide polen die de ene het slachtoffer, de andere de schadeverwekker betreffen¹⁴.

B. De fout als grondslag voor de aansprakelijkheid

3. *Redenen van de keuze van de foutstandaard.* Aan het einde van een historisch-sociologische studie komt de Franse auteur Fauconnet tot het besluit dat in de loop van de geschiedenis de gevallen van aansprakelijkheid door de overgang van collectieve naar individuele en van objectieve naar subjectieve denkbeelden steeds verder werden ingedijkt tegenover de vroegere maatschappijen waar de schadevergoeding in een haast intuïtieve reactie op geleden onrecht de regel was, en dat de hoogste mate van individualisme en spiritualisme¹⁵ bereikt werd in het begin van de negentiende eeuw, dus ten tijde van de redactie van het Burgerlijk Wetboek, toen alleen de foutieve veroorzaking als aansprakelijkheidsgrond in aanmerking werd genomen¹⁶: het noodlot kiest zelf zijn slachtoffer en alleen de schuld van een derde is een reden om de slagen van het noodlot te keren.

Een geheel van redenen verklaren de keuze van het foutcriterium.

Het meest hebben de economische opvattingen van het liberalisme doorgewogen en met name een aan deze ontleende idee van een onaantastbaar individueel eigen-

domsrecht. De strenge aflijning van de vermogenskernen en de verregaande eerbiediging door de wetgever van de privé rechts- en belangenferen, moesten tot een verenging leiden van de gevallen waarbij een verliesoverdracht tussen twee vermogens op dwingende wijze werd geregeld. Schuld-aansprakelijkheid, privé-eigendom en contractuele vrijheid worden traditioneel de pijlers van het Burgerlijk Wetboek genoemd en hun onderlinge samenhang is opvallend in de onderzochte problematiek: op het beginsel van de niet-inmenging in de privé rechtssfeer wordt voor aansprakelijkheidszaken slechts een uitzondering aanvaard die beantwoordt aan de idee van de menselijke vrijheid¹⁷. De fout als aansprakelijkheidsgrond paste bovendien ideaal in het kader van het gelijkheidsideaal waarvan de roep in de decennia na de Franse revolutie was blijven naklinken: het burgerrechtelijk aansprakelijkheidsbegrip, als onderdeel van het burgerlijk recht dat het recht bij uitstek was van de burgers onderling, levende met elkaar in een toestand van juridische gelijkheid, kan geen beter aanhechtspunt vinden dan de verdienste van elkeen individuele gedragingen, wars van elk onderscheid naar rang of stand, rijkdom of privilege¹⁸.

4. *De beide pijlers van de schuldaansprakelijkheid: vrijheid en rechtvaardigheid.* Het is niet gemakkelijk uit de voorbereidende teksten de diepere verantwoording te halen van de voorkeur die aan het schuldbeginnsel als aansprakelijkheidsgrond werd gegeven: de wetgevers blijken op dit punt eerder haastig te werk te zijn gegaan en zich te hebben beperkt tot het legifereren van de ideeën die Domat enkele decennia te voren in lengten van bladzijden had ontwikkeld¹⁹. Toch is voor het vervolg van onze bijdrage de vraag belangrijk naar de pijlers van de schuldaansprakelijkheid, naar haar filosofische en ideologische verdiensten in naam waarvan ze indertijd werd verkozen en tot op onze dagen onder meer in het verkeer nog steeds wordt verdedigd. Ons wil het voorkomen dat de grondslag van de schuldaansprakelijkheid dubbel is, wat reeds blijkt uit het feit dat ze in twee richtingen kan worden geformuleerd: negatief in de regel «pas de responsabilité sans faute», positief in de regel «chaque faute entraîne la responsabilité». De eerste formulering geeft, zoals hieronder wordt uiteengezet, gestalte aan een idee van menselijke vrijheid, de tweede aan een bepaalde rechtvaardigheidsopvatting.

Het valt niet te loochenen dat het beperken van de aansprakelijkheid tot gevallen van foutieve veroorzaking («la causalité morale») in die dagen aangevoeld werd als een vooruitgang tegenover de vroegere toestanden («la causa-

¹³ Meer hierover bij G. VINEY, *Le déclin de la responsabilité individuelle*, Parijs, 1965, nr. 2.

¹⁴ Aldus: J. SCHMIDT, *Schadenersatz und Strafe. Zur Rechtfertigung des Inhaltes von Schadenersatz aus Verschuldenshaftung*, Bern/Frankfurt, 1973, blz. 7; G. VINEY, *op. cit.*, nr. 2.

¹⁵ Over deze begrippen: P. BETTREMIEUX, *op. cit.*, nr. 5.

¹⁶ P. FAUCONNET, *op. cit.*, blz. 330-384; deze studie zou uitwijzen dat het hoofdkenmerk van elke aansprakelijkheidsidee is «son caractère expansif et contagieux». De krachten die de aansprakelijkheid individualiseren en subjectiveren, verre van deze uit te zuiveren, zijn tegengesteld aan haar natuur; zo gezien is de geschiedenis van de aansprakelijkheid eerder een achteruitgang (*op. cit.*, blz. 343).

¹⁷ G. EORSI, «L'adaptation de la responsabilité civile aux exigences de la vie», *Rev. dr. cont.*, 1963, 10; W. VAN GERVEN, «De invloed van de verzekering op het verbintenissenrecht», *R.W.*, 1962-63, 777, nr. 2; over het groot belang van de idee van instandhouding van het verworven fortuin: R. SAVATIER, «Prolétarianisation du droit civil», *D.*, 1947, Chr., blz. 161-164.

¹⁸ Hierover vooral: L. JOSSEAND, «Sur la reconstruction d'un droit de classe», *D.*, 1937, Chr., blz. 1-4; R. DEKKERS, «Overheersende belangen», *R.W.*, 1955-56, 1361, nr. 2.

¹⁹ Voor een chronologisch, gedetailleerd en gecommuniceerd overzicht van de voorbereidende teksten, zie J.P. PAULUS, *op. cit.*, nr. 24-31; merkwaardig is wel zijn conclusie, nadat hij een langzame verglijding naar de fout toe had vastgesteld: «Une chose est certaine: la hâte du législateur. Il ne s'est préoccupé que fort peu du problème de la faute» (*Ibid.*, nr. 31).

lité objective») en opgevat werd als een eigentijdse hulde aan de menselijke vrijheid en als een component van zijn grootheid en waardigheid: vrij zijn is los van alle willekeur de verantwoordelijkheid opnemen voor de gevolgen van zijn handelen²⁰. Belangrijk in het licht van wat verder over de risicoleer wordt gezegd is, dat deze vrijheidsopvatting uitsluitend gericht was op het verschaffen van een actieve veiligheid, d.i. van een veiligheid die met het handelen verbonden is. Hierover de volgende passage van de hand van Bettremieux: «La loi se borne à déterminer la sphère d'activité de chacun: elle impose des limites pour rendre possible la vie sociale, mais, dans ces limites qui nous sont assignées, notre liberté reste entière; rien ne gêne notre activité, nous pouvons faire ce qui nous plaît dans la mesure de notre droit»²¹, en verder de erg pertinente opmerking van De Page: «Le droit ne nous défend pas, d'une façon générale, de léser les intérêts de nos semblables. A cette cruelle permission de nuire — condition de la liberté et du mérite social — le droit n'apporte que des exceptions»²².

De tweede, ditmaal positieve formulering van de schuld-aansprakelijkheid, dat elke fout aansprakelijkheid te weegbrengt, blijkt de codificatoren wel stof tot nadenken te hebben geboden. Het was hun immers niet zonder meer duidelijk of een vergoedingsplicht in geheel de mate van de toegebrachte schade ook de sanctie moest zijn voor een lichte en hoogst verschoonbare onvoorzichtigheid of onoplettendheid. Toch meenden ze daartoe te moeten besluiten, op grond van deze vaak aangehaalde redenering: «On pourrait, au premier aspect, se demander (...) s'il n'y a pas quelque injustice à punir un homme pour une action qui participe uniquement de la faiblesse ou du malheur, et à laquelle son coeur et son intention sont absolument étrangers. La réponse à cette objection se trouve dans ce grand principe d'ordre public: c'est que la loi ne peut balancer entre celui qui se trompe et celui qui souffre»²³. De rechtvaardigheid eist dus dat men, staande voor een bij veronderstelling volledig onschuldig slachtoffer en een schadeverwekker aan wie een, zij het zeer lichte, fout ten laste kan worden gelegd, onvoorwaardelijk ten gunste van de eerste moet kiezen: er mag immers niet geduld worden dat de benadeelde er ook maar in enig opzicht slechter aan toe is dan zonder het foutief optreden van een derde. Deze visie op de aan elk aansprakelijkheidsgeving eigen belangenstrijd tussen schadeverwekker en -lijder is van groot belang geweest en heeft de rechtspraak dikwijls tot leidraad gediend bij de interpretatie van de drie traditionele elementen van het onrechtmatige daadstelsel. Uit deze grondvisie werden inderdaad de regels afgeleid van de culpa levissima, van de integraliteit van de schadeloosstelling en van de equivalentie der oorzaken. Deze rechtvaar-

digheidsopvatting en de algemeenheid van de formulering van de aansprakelijkheidselementen in de artikelen 1382 en volgende van het Burgerlijk Wetboek hebben tot gevolg, dat van het aansprakelijkheidsrecht van de Code civil gezegd kan worden dat het op merkwaaide en systematische wijze voordeliger is voor de benadeelde dan andere rechtsstelsels, die naast algemene ook belangenafwegende artikelen kennen²⁴. De bijzondere bescherming van het belang van de benadeelde was reeds in 1804 een hoofdbekommernis waaraan het preventief en repressief doel enigszins ondergeschikt was gemaakt. Betekenisvol is in dit verband de volgende passage uit de officiële mededeling aan het Tribunaat: «Il n'entre pas dans les dessins du projet du loi de considérer ici les délits sous leurs rapports avec l'ordre politique. Ils ne sont envisagés que sous le rapport de l'intérêt de la personne lésée»²⁵.

5. *De schuldaansprakelijkheid als ongevalrecht in de negentiende eeuw.* Het aansprakelijkheidsrecht kent nergens het begrip ongeval maar streeft de doeleinden na die het recht zich inzake ongevallen kan stellen: preventie en schadeverplaatsing op grond van een beginsel dat zowel vanuit het standpunt van de vergoedingsplichtige (de vrijheid) als vanuit dat van de vergoedingsgerechtigde (de rechtvaardigheid) te verantwoorden is²⁶. Omdat niet de schade maar wel de schuld tot schadeloosstelling verplicht, bestrijkt de schuldaansprakelijkheid nochtans slechts het domein van de foutief veroorzaakte schade. Verder gaat het aansprakelijkheidsrecht duidelijk van de opvatting uit dat, aangezien één van beide partijen het verlies moet dragen, de last ervan beter gelegd wordt op degene van beiden die schuldig is geweest, hoe klein zijn schuld ook was, dan op degene aan wie niets te verwijten valt: of er is een fout en dus volledige vergoeding, of er is niets waarmee het aansprakelijkheidsrecht zich in te laten heeft. Dit beginsel werd geroemd om zijn eenvoud maar ook aangevallen als primitief²⁷: zowel de miskenning van de niet foutief veroorzaakte schade als de gelijkschakeling wat de gevolgen betreft van alle fouten zijn aan de schuldaansprakelijkheid wegens haar individuele en subjectieve grondslag inherente begrenzingen die naar het einde van de negentiende eeuw toe in het volle licht zouden komen te staan.

Tot dan toe waren de summere aansprakelijkheidsregelen van het Burgerlijk Wetboek in de nog overwegende agrarische samenleving afdoende instrumenten geweest tot oplossing van de problemen die zich voordoen naar aanleiding van ongevallen. Deze moesten in het landelijk maatschappijbestel met zijn traag levenstempo en zijn ruime bevolkingsspreiding en bij gebrek aan bewerktuiging van arbeid of vervoer, nogal zeldzaam zijn geweest. De op geld waardeerbare schade van een ongeval was trouwens

²⁰ Representatief is o.m. R. SAVATIER, die in de schuldaansprakelijkheid de bewustwording ziet van de menselijke vrijheid en vervolgt: «Comment oublier cette prise de conscience! Elle a orchestré la libération, d'abord, de l'homme primitif longtemps asservi aux forces de la nature, à ses yeux divinisées, ensuite, de l'homme antique» («Comment repenser la conception française actuelle de la responsabilité civile», *D.*, 1966, Chr., blz. 149, nr. 3); *id.*, *Du droit civil au droit public, à travers les personnes, les biens et la responsabilité civile*, Parijs, 1950, blz. 101.

²¹ P. BETTREMIEUX, *op. cit.*, blz. 13.

²² H. DE PAGE, *Traité*, II, nr. 935.

²³ A. FENET, *Recueil complet des travaux préparatoires du Code civil*, Parijs, 1827, XIII, blz. 474.

²⁴ Voor toepassingen: J. RONSE, *Schade en schadeloosstelling*, A.P.R., s.l., 1957, nr. 235-237.

²⁵ A. FENET, *op. cit.*, blz. 487.

²⁶ In die zin: R.O. DALCQ en M. GROSSMANN, «Indemnisation des dommages accidentels en droit belge», in *Aktuele problemen van verzekeringsrecht*, Gent, 1974, blz. 225.

²⁷ R. SPILMAN, *Sens et portée de l'évolution de la responsabilité civile depuis 1804*, Brussel, 1955, blz. 3; A. TUNC, «Logique et politique dans l'élaboration du droit, spécialement en matière de responsabilité civile», in *Mélanges en l'honneur de Jean Dabin*, Brussel/Parijs, 1963, I, blz. 320, nr. 5; *id.*, «L'enfant et la balle», in *J.C.P.*, 1966, I, nr. 1983.

meestal gering: geneeskundige kosten liepen niet hoog op, de levensduurverwachtingen waren bescheiden en de gevolgen van de arbeidsongeschiktheid werden gemakkelijk omgeslagen over de leden van het familieverband in de exploitatie van de gemeenschappelijke landbouwondernemingen. Tussen gebeurtenissen als ziekte en ongeval en het inkomen van het slachtoffer bestond slechts een losse band, en een groot deel van de schade werd op grond van zedelijkheidsmotieven opgenomen door familiale, professionele en geografische groepsverbanden. Aan de onderlinge bijstand binnen het familieverband werd door het Burgerlijk Wetboek op meerdere plaatsen trouwens een groot belang gehecht²⁸.

6. *De fout nochtans niet de enige grondslag?* Ons komt het voor dat in de hedendaagse debatten over de hervorming van het ongevallenrecht de gehechtheid van het burgerlijk recht aan het schuldbeginnsel als exclusieve aansprakelijkheidsgrond vaak wordt overdreven. Reeds ten tijde van het formuleren van de risicoleer werden uit de voorbereidende teksten en zelfs uit de geschriften van Domat passages aangehaald die — volgens anderen, uit hun verband gerukt — subsidiair plaats lieten aan andere ideeën over aansprakelijkheid²⁹. Maar wij zijn geneigd niet verder te gaan zoeken dan in de tekst zelf van de artikelen 1382 tot 1386 B.W. en stellen vast dat, hoe hoog om een geheel van ideologische en liberalistische motieven de schuldstandaard in 1804 ook werd geprezen³⁰, toch reeds voor de twee gevaarlijkste activiteiten van die tijd, het vervoer en de handenarbeid, een afwijkend aansprakelijkheidsregime werd ingesteld: artikel 1385 over schade door dieren veroorzaakt en artikel 1386 over instorting van gebouwen. Voor de handenarbeid werd dit regime als vanzelfsprekend aangepast aan de mechanisering in de jaren rond de laatste eeuwwisseling, voor het vervoer niet. Het is niet uitgesloten dat, op afstand beschouwd en in het licht van verwezenlijkingen op vergelijkbare domeinen (vooral arbeidsongevallen, maar ook ongevallen in mijnen, met kernenergie, met luchtvaartuigen...) het al die jaren handhaven van de schuldstandaard inzake verkeersongevallen juist niet in de lijn lag van de bedoelingen van de codificatoren van 1804 — zoals steeds opnieuw ter verdediging wordt aangevoerd —, en dat het testament dat ze ons nalieten met meer

eerbiediging van hun wil zou zijn uitgevoerd indien de verkeersaansprakelijkheid was geobjectiveerd door op de vervoermiddelen van deze eeuw — de auto's — analoge regels te gaan toepassen als op de vervoermiddelen van de vorige eeuw — de dieren (artikel 1385 B.W.)³¹.

§ 2. Ontoereikendheid van de foutaansprakelijkheid in de geïndustrialiseerde samenleving

De risicoleer

7. *In het algemeen.* In de decennia vóór de laatste eeuwwisseling, toen de bewerktuiging (het machinisme) eerst het bedrijfsleven, later het vervoer en meteen ook het hele maatschappijbeeld is gaan omvormen, werd de schuld-aansprakelijkheid voor het eerst geconfronteerd met haar eigen ontoereikendheid tot oplossing van de ongeval-lenproblematiek. De eenvoudige formule van artikel 1382 B.W., die, zo leek het toch, kon bogen op stevige pijlers als menselijke vrijheidszin en vergeldende rechtvaardigheid en door de codificatoren was geput uit «la raison, la sagesse, l'équité naturelle et les principes de la plus saine morale, bases essentielles d'une bonne et durable législation», bleek niet meer te voldoen³². Over de redenen van die ontoereikendheid is elders voldoende geschreven, om hieronder met een samenvatting te kunnen volstaan³³ (A). Daarna wordt aandacht besteed aan de voorbereiding van de risicoleer door de rechtspraak, de formulering ervan door de rechtsleer en de toepassing ervan op bepaalde domeinen (niet nochtans op dat van de verkeersongevallen) door de wetgever (B).

A. De ontoereikendheid van de schuldaansprakelijkheid in de geïndustrialiseerde samenleving

8. *Redenen van de ontoereikendheid.* De mechanisering heeft aanleiding gegeven tot een volledig vernieuwd maatschappijbeeld dat in de meeste van haar geledingen meer vatbaar was voor ongevallen dan de landelijke gemeenschap van vóór de industriële omwenteling, waarvoor de schuldaansprakelijkheid was geconcipeerd; men denke aan de gewijzigde arbeidsomstandigheden en vervoermiddelen, aan de concentratie van de bevolking in steden met de daaruit voortvloeiende toename van sociale contacten en conflicten: een welvaartsstaat werd geboren met toenemende individuele mogelijkheden, belangen en behoeften³⁴.

²⁸ Details over de toestand van ongevalsslachtoffers in de vorige eeuw bij J.J. DUPEYROUX, *Ontwikkeling en tendenties van de stelsels van sociale zekerheid der lid-staten van de Europese Gemeenschap en Groot-Brittannië*, Luxemburg, 1966, blz. 21-23; H. DE PAGE, *Traité*, II, nr. 930; P. DURAND, *La politique contemporaine de sécurité sociale*, Parijs, 1953, nr. 17.

²⁹ Zo kan moeilijk geloofwaardig worden dat een kiem van de werkgeversaansprakelijkheid op grond van de idee van een «risque profit» reeds aanwezig is in de toespraak voor het Tribunaat van BERTRAND DE GRUEILLE: «C'est d'abord parce que c'est le service dont le maître profite qui a produit le mal qu'on le condamne à réparer» (A. FENET, *op.cit.*, blz. 476); zie ook M. DOMAT, *Les lois civiles dans leur ordre naturel*, Parijs, 1777, II, titel 8, sectie 4.

³⁰ Ook i.v.m. de artikelen 1384-1386 C. civ.; aldus M. TREILHARD over de aansprakelijkheid voor anderen: «Ainsi réglée, la responsabilité est de toute justice. Ceux à qui elle est imposée ont à s'imputer, pour le moins, les uns de la faiblesse, les autres de mauvais choix, tous de la négligence; heureux encore si leur conscience ne leur reproche pas d'avoir donné de mauvais principes et de plus mauvais exemples» (A. FENET, *op.cit.*, blz. 467).

³¹ Men leze in dit verband: *Parl. St., Kamer*, 1936-37, nr. 43, blz. 7.

³² A. FENET, *op.cit.*, blz. 472.

³³ Inz. C. COLLIARD, «La machine et le droit privé français contemporain», in *Le droit privé français au milieu du Xe siècle. Etudes offertes à G. Ripert*, Parijs, 1950, I, blz. 115-134; R. DEKERS, «L'évolution du droit civil belge depuis le Code Napoléon», *Rev. jur. Congo*, 1965, 7-24; A. TUNC, «Machine et protection de l'homme», in *Revolution der Technik. Evolutionen des Rechts. Festgabe zum 60. Geburtstag vom K. Oftinger*, Zürich, 1969, blz. 311-320; over de hedendaagse «crisis» van de foutaansprakelijkheid: R.O. DALCQ, «Problèmes actuels de la responsabilité civile», *Ann. dr.*, 1970, 3-13; A. TUNC, «Les problèmes contemporains de la responsabilité civile délictuelle», *Rev. int. dr. comp.*, 1967, 757-777.

³⁴ In dit verband: M. PAUFFIN de SAINT-MOREL, *Quelques aspects de la réparation du dommage corporel*, Parijs, 1966, nr. 1.

De ongevallen in een gemechaniseerde samenleving zijn niet alleen talrijker en belangrijker naar hun gevolgen, ze zijn ook — en vooral — van een andere aard die zich moeilijker leent tot toepassing van de traditionele beginselen. Bij ongevallen waarbij machines zijn betrokken, is de fout vaak «anoniem»³⁵; bedoeld wordt dat de ongevalsomstandigheden minder inzichtelijk worden en het voor het slachtoffer moeilijker valt de fout te bewijzen: geplaatst voor de ingewikkeldheid van het gemechaniseerd gebeuren, en mede ten gevolge van de verregaande organisatie van activiteiten in groepsverband is het slachtoffer een buitenstaander die niet meer kan uitmaken waar juist het raderwerk fataal heeft gestokt en wie van de eigenaar, de bouwer, de gebruiker of de onderhouder daarvoor verantwoordelijk is. «L'accident», aldus Starck, «depuis qu'il a pris la partie de devenir anonyme, ne désignait plus le coupable»³⁶; naast de breuk tussen fout en schade heeft de mechanisering vaak een wanverhouding tot gevolg tussen het bedrag van de aangerichte schade (en dus dat van de veroordeling) en het vermogen van de aansprakelijkgestelde, zodat het slachtoffer, zelfs als het in zijn vordering slaagt, op de insolventie van de schuldenaar dreigt te stuiten waartegen de schuldaansprakelijkheid, in beginsel een individuele aansprakelijkheid, hem geen enkele waarborg biedt; de kleinste onvoorzichtigheid of nalatigheid kan verantwoordelijk zijn voor catastrofale gevolgen, hetgeen vraagtekens laat plaatsen achter de gelijkstelling, wat de gevolgen betreft, van alle fouten; waarbij nog komt dat ook psychologisch gezien de schadeverwekker minder geneigd zal zijn de schade aan zichzelf toe te schrijven, indien ze veroorzaakt werd door een machine, die hij immers vaak als een losstaande en door hem niet geheel te controleren kracht beschouwt.

Het noodlot wilde daarenboven, dat dezelfde factoren die het vergoedingsproces kwamen hinderen, door hun weerslag op het maatschappijbestel de behoefte aan vergoeding deden toenemen: omdat de arbeid voortaan gelijkgesteld werd met koopwaar, ontstond er een rechtstreeks verband tussen de duur van de geleverde arbeid en het verworven loon, zodat het wegvallen ervan, bijvoorbeeld ten gevolge van een ongeval, de werknemer van zijn levensonderhoud beroofde waarvoor de arbeid bij veronderstelling de enige bron was; oude solidariteitsvormen zoals de familie, het dorp en de gilde, voorheen als het ware een natuurlijk beschermingskader voor de enkeling, beleefden een snelle achteruitgang met het verval van het gehiërarchiseerd en gestructureerd landelijk maatschappijbestel, zoals ook de van overheidswege ingerichte armenzorg die, als een uitloper van de middeleeuwse verantwoordelijkheid van de heer voor zijn onderhoorigheden, een vangnet had gevormd voor degenen die buiten het natuurlijk beschermingskader vielen³⁷.

9. Van een actieve naar een passieve veiligheid. De eis van veiligheid die in een geïndustrialiseerde samenleving

aan het aansprakelijkheidsrecht gesteld wordt, is van een heel andere aard dan in de eerste helft van de negentiende eeuw. Toen gold dat het initiatief in geen geval ontmoedigd mocht worden en dat aan de vrijheid van handelen alleen de perken van het sociaal toelaatbare mochten worden gesteld, en dus geen begrenzingsverband hielden met de bescherming van derden die van het handelen nadeel konden ondervinden. Anders in een geïndustrialiserde maatschappij, die gekenmerkt wordt door een toename van de risico's en waar het leven zijn gang gaat onder de voortdurende druk van onveiligheid en onzekerheid — vanwaar de vraag naar een veiligheid die ditmaal niet met het eigen handelen verband houdt, maar integendeel een bescherming biedt tegen het handelen van anderen: een veiligheid in het ondergaan, een passieve en niet meer actieve veiligheid, die onder meer van het aansprakelijkheidsrecht wordt verwacht³⁸. Daarmee gaat een nieuwe vrijheidsopvatting gepaard, door de reeds eerder geciteerde Bettremieux omschreven als volgt: «La liberté de chacun est devenu l'insécurité de tous, en sorte qu'il est aujourd'hui beaucoup plus urgent de déterminer les charges de la liberté que d'en exalter les prérogatives»³⁹.

B. Correctie van de foutaansprakelijkheid door de risicoleer

10. De risicoleer: twee betekenissen. De risicoleer (théorie du risque) mag beschouwd worden als de eerste fundamentele herdenking van de beginselen zelf van de schuldaansprakelijkheid, drie kwart eeuw na de neerlegging ervan in de Code civil. Sprekend over de risicoleer kan men twee enigszins verschillende rechtslerige strekkingen op het oog hebben. In de strikte betekenis moet de term voorbehouden blijven aan de stellingen die in de laatste jaren van de vorige eeuw geformuleerd werden tot lotsverbetering van de slachtoffers van arbeidsongevallen en waaraan de namen van de Franse auteurs Saleilles en Josserand (1897) verbonden worden⁴⁰. Als theoretisch antwoord op tijdsgebonden noden zouden deze stellingen korte tijd na hun formulering hun bestaansreden verliezen met de uitvaardiging in Frankrijk (1898) en België (1903) van de eerste arbeidsongevallenwetten. Breder geformuleerd nochtans als een instrument tot aanpassing van de aansprakelijkheid aan de noden van de industriële samenleving blijft de risicoleer, ditmaal in een ruimere betekenis, een blijvende invloed uitoefenen op het denken over en het toepassen van het aansprakelijkheidsrecht in de twintigste eeuw⁴¹. De grondgedachten van de risicoleer, dat een ver-

³⁵ R. SAVATIER, «Comment repenser la conception française de la responsabilité civile?», D., 1966, Chr., blz. 150, nr. 6.

³⁶ B. STARCK, *Essai d'une théorie générale de la responsabilité civile considérée en sa double fonction de garantie et de peine privée*, Parijs, 1947, blz. 7.

³⁷ Over deze aspecten: J. DUPEYROUX, *op. cit.*, blz. 28; G. EORSI, «L'adaptation de la responsabilité civile aux exigences de la vie moderne», *Rev. dr. cont.*, 1963, blz. 9; H. HATZFELD, *Du paupérisme à la sécurité sociale*, Parijs, 1971, blz. 9.

³⁸ A. TUNC, «Riques et sécurité», *J.T.*, 1972, 457-461.

³⁹ P. BETTREMIEUX, *Essai historique et critique sur le fondement de la responsabilité civile en droit français*, Rijsel, 1921, nr. 7.

⁴⁰ R. SALEILLES, *Les accidents de travail et la responsabilité civile*, Parijs, 1897; L. JOSSERAND, *La responsabilité du fait des choses inanimées*, Parijs, 1897.

⁴¹ M. TEISSIERE, *Essai d'une théorie générale sur le fondement de la responsabilité*, Parijs, 1901, inz. blz. 70-120; R. VAN LENNEP, «De socialisatie van het recht», *R.T.*, 1962, 5-88, 153-253, 259-369, 386-552; in deze brede betekenis ook gebruikt door H. DE PAGE, *Traité*, II, nr. 934; B. STARCK, *Droit civil*, nr. 34-90; grondige fenomenologie van het risicobegrip: P. VAN DER VORST, «Esquisse d'une théorie générale du 'Risque professionnel' et du 'Risque juridique'», *J.T.*, 1975, 373-377 en 389-394.

lies voor rekening moet komen van de activiteit die het risico heeft doen ontstaan, kunnen doorgaan als de stuwende ideeën van de socialisering van de rechtstak in deze eeuw, en vormen onder meer nog de verantwoording van hedendaagse hervormingsvoorstellen over vergoeding van verkeersongevallen.

11. Voorbereiding van de risicoleer door de rechtspraak.

De werknemers waren de eerste slachtoffers van de industriële revolutie. Niet alleen vormden ze een verarmd proletariaat dat in afwachting van de vorming van revendicatieve groepsverbanden buiten elk natuurlijk beschermingskader was komen te vallen; ook en vooral waren ze als eersten blootgesteld aan machines en ondervonden ze grote moeilijkheden om vergoed te worden, wat groten-deels verklaard wordt door de vaak onoverkomelijke bewijsmoeilijkheden, nog verscherpt doordat werkmakers en ploegbazen weinig geneigd waren tegen de werkgever te getuigen. Daarbij kwam dat in vele gevallen de fout bij de werknemer zelf gelegen was: dat die zogenaamde fout in feite eerder aan het hoge werktempo, de lengte van de arbeidsdag en het gebrek aan vertrouwdheid met de techniek moest toegeschreven worden, was een beschouwing die in het traditioneel aansprakelijkheidsrecht geen plaats had. Verder was de tegenpartij in het aansprakelijkheids-geding vaak de verzekeraar van de werkgever die het proces kon rekken en het betrokken slachtoffer in de tussentijd ongunstige voorstellen doen. En was ten slotte de aan elk aansprakelijkheidsgeding eigen belangenstrijd niet strijdig met de solidariteitsgedachte tussen werkgever en werknemer zodat de dreiging met ontslag in een tijd van werkloosheid een onoverkomelijke hinderpaal was voor het instellen zelf van de vordering?

Het mag de rechtspraak in die jaren ten goede worden geduid dat ze, geplaatst voor het dilemma van de strikte eerbiediging van de in 1804 neergelegde beginselen en de ombuiging ervan naar de noden van de slachtoffers, sedert ongeveer 1880 resoluut de tweede weg is ingeslagen. Het technisch middel daartoe was de voor de hand liggende uitholling van het schuldvereiste, door het hanteren van een strenge maatstaf bij de beoordeling van het gedrag van de werkgever⁴².

Door Saleilles wordt de houding van de rechtspraak in die jaren dan ook samengevat als volgt: «Ce n'est plus forcément la faute directe à laquelle se rattache l'accident, c'est l'aménagement général de l'industrie, c'est la tenue de l'usine qu'elle incrimine. On appelle faute tout infraction aux usages de l'industrie moderne, ou plutôt aux usages que la jurisprudence veut imposer à l'industrie»⁴³.

Voor pogingen om artikel 1385 B.W. toe te passen op machines, die men dan als onroerende goederen door bestemming ging bestempelen of om het vraagstuk in de contractuele sfeer te brengen, zodat in beide gevallen de bewijslast niet meer op de werknemer rustte, was in België, anders dan in Frankrijk, geen blijvend succes weggelegd⁴⁴.

⁴² Voor twee zeer sprekende voorbeelden uit de honderden gelijkaardige vonnissen en arresten die in de tijdschriften rond de eeuwwende werden gepubliceerd, zie Hof Brussel, 29 november 1899, *J.T.*, 1900, 736; Hof Luik, 10 mei 1899, *Pas.*, 1900, II, 15.

⁴³ R. SALEILLES, *op.cit.*, nr. 7.

⁴⁴ Zie resp. Rb. Brussel, 20 december 1905, *Pas.*, 1906, III, 317; Cass., 28 maart 1889, *Pas.*, 1889, I, 161.

12. *Formulering van de risicoleer door de rechtspraak.* De rechtspraak had de weg getoond, maar de uitholling van de schuldaansprakelijkheid had altijd iets kunstmatigs. Dit zou de rechtspraak aanzetten tot het aanpakken van de beginselen zelf van de aansprakelijkheid en het herformuleren ervan in de risicoleer. Het nieuwe uitgangspunt verschilt grondig van het vorige: het aansprakelijkheidsprobleem wordt los van elke gedachte aan vrijheid en bestraffing geformuleerd als een probleem van verdeling van risico's. Ieder ongeval plaatst de wetgever voor een voldoende feit en het enige wat nog van hem verwacht kan worden is de aanduiding van de partij die de last van het verlies definitief moet dragen overeenkomstig de rechtvaardigheidseis, die uitdrukkelijk tot een sociale rechtvaardigheid wordt verwijnd. «La charge pécuniaire», aldus Teissierre, «pèsera toujours sur quelqu'un; si vous l'enlevez à l'un, ce sera pour le rejeter sur une autre. Au sens large, il y aura toujours une personne responsable. Si ce n'est pas l'auteur, ce sera la victime»⁴⁵.

De redenen die werden aangevoerd om de last van de arbeidsongevallen aan de kant van de werkgever te leggen zijn voldoende bekend: dat het billijk was dat de werkgever met de goede ook de kwade kansen van zijn activiteit moest dragen, dat het hem gemakkelijker viel de oorzaak van het ongeval (die buiten zijn macht kon liggen) te bewijzen, dat het feit dat de industrie van tevoren weet voor alle schadegevallen te moeten instaan, de preventie ten goede komt.

Belangrijk voor wat volgt is het antwoord van de risicoleer op de voor de hand liggende opwerping, dat het initiatief ontmoedigd dreigt te worden als de last al te eenzijdig op de handelende partij werd gelegd: reeds vóór de formulering van de risicoleer heeft de rechtspraak naar procédés gezocht om de slachtoffers niet onbeschermd te laten, en de risicoleer wil hetzelfde doel alleen maar op een systematische en de industrie meer zekerheid biedende weg nastreven; de risicoleer aanvaardt dat afbreuk wordt gedaan aan het beginsel van de integraliteit van de vergoeding, in de zin van een verdeling van het verlies over beide partijen waarbij de belangenstrijd plaats maakt voor een belangenafweging; als eindoplossing wordt het afsluiten van een aansprakelijkheidsverzekering door de werkgever in het vooruitzicht gesteld⁴⁶.

Voor al deze laatste twee punten, die in de klassieke handboeken niet genoeg tot hun recht komen, zijn belangrijk voor het verder verloop van onze bijdrage: ze wijzen op een eerste doorbraak van de gedachte aan schadespreiding in plaats van loutere schadeverplaatsing — een schadespreiding die reeds bewerkt kan worden door een verdeling van de schadelast tussen beide partijen, maar vooral door een beroep op de verzekeringstechniek.

13. *Wettelijke toepassingen van de risicoleer.* Aan een aantal beginselen van de risicoleer werd in België, later dan in de andere Westeuropese landen, gestalte gegeven door de eerste Arbeidsongevallenwet van 24 december 1903. Deze wet droeg nog grotendeels de sporen van een compromis: enerzijds ging ze in ruime mate uit van het gemeen-

⁴⁵ M. TEISSIERRE, *op. cit.*, blz. 152-154; vgl. R. SALEILLES, *op. cit.*, nr. 4.

⁴⁶ Voor een bondig overzicht van deze en andere argumenten moge verwezen worden naar G. MARTY en P. RAYNAUD, *Droit civil*, II, vol. 1, nr. 371.

rechtelijke vergoedingsstelsel en rondde ze de evolutie af naar automatische aansprakelijkheid, die door de rechtspraak op eigen houtje was ingezet; anderzijds werd, om de werkgevers voor de nieuwe ideeën te winnen, het beginsel van een automatische aansprakelijkheid verbonden met dat van een tot een bepaald deel gefixeerde aansprakelijkheid (op grond van de overweging dat de oorzaak van de ongevallen soms aan de kant van de werkgever en soms aan die van de werknemer gelegen is), waarbij bepaalde schadeposten (morele schade, zaakschade) werden geweerd en andere nauwkeurig omschreven en met beperkende maatregelen werden omringd⁴⁷.

De weerslag van de risicoleer in het geschreven recht bleef niet tot de arbeidsongevallen beperkt. Zonder in te gaan op de discussie of niet reeds vormen van aansprakelijkheid buiten fout bestaan in de wet van 10 vendémiaire van het jaar IV of in het op 6 april 1908 ingevoerd artikel 340 B.W. (aangaande de vordering tot levensonderhoud van onwettige kinderen), kan de volgende opsomming worden gegeven van aan bijzondere regelingen onderworpen schade: schade ontstaan naar aanleiding van elektriciteitsdistributie, schade toegebracht aan de oppervlakte door werkzaamheden in mijnen en groeven, schade door buitenlandse luchtvaartuigen en zelfs door ruimtetuigen aan derden op het aardoppervlak veroorzaakt, kernschade en bepaalde milieuschade⁴⁸.

Tussen deze gevallen bestaat een merkwaardige analogie. Telkens was de schuld aansprakelijkheid te kort geschoten omdat het slachtoffer, geplaatst tegenover voor hem ondoorzichtelijke en veelal nieuwe technieken, vaak niet slaagde in de bewijslevering van fout of causaliteit en omdat de schadeomvang meestal buiten verhouding stond tot de aard van de fout of tot het vermogen van degene aan wie ze werd toegeschreven. Voor deze technieken of exploitaties heeft de wetgever dan telkens een stelsel ontworpen waarbij (a) het slachtoffer zich enkel door zich op zijn schade te beroepen kan wenden tot (b) een in de wet nauwkeurig omschreven persoon naar wie de aansprakelijkheid wordt gekanaliseerd (respectievelijk de exploitant of de eigenaar van elektriciteitsleidingen, de concessionaris van mijninrichtingen, de exploitant van het vliegtuig of van de kerninstallatie) en aan wie van zijn kant (c) door de wettelijke aanspraakbeperking vaak de mogelijkheid geboden wordt en soms zelfs de verplichting opgelegd om zich tegen die aanspraken te verzekeren. Ook hier, zoals voor arbeidsongevallen, neemt de aansprakelijkheidsregeling eerder de vorm aan van een belangenafweging dan van een belangenstrijd: vooral wanneer de aansprakelijkheid verzekerd is, wordt aan de slachtoffers de dubbele zekerheid verschaft van een debiteur te kunnen aanspreken en van zich op deze te kunnen verhalen. Maar tevens was er de zorg om genoemde technieken en exploitaties vooral in hun vroege ontwikkeling niet af te remmen — en dus bijvoorbeeld de democratisering van de burgerluchtvaart of het

vreedzaam gebruik van de kernenergie niet in de weg te staan — door een te strakke vergoedingsplicht⁴⁹.

14. *Geen (wettelijke) toepassing van de risicoleer op verkeersongevallen.* De schuldloze aansprakelijkheid is in ons land door de wetgever niet toegepast op verkeersongevallen, anders dus dan in de meeste Westeuropese staten, die haast zonder uitzondering een stelsel hebben ingevoerd dat bij ongevallen tussen gemotoriseerde en niet-gemotoriseerde verkeersdeelnemers de risicoleer in meerdere of mindere mate in het voordeel van deze laatsten laat spelen⁵⁰. In die landen werd al gauw ingezien dat de moeilijkheden die de verkeersslachtoffers ondervonden om vergoed te geraken niet grondig verschilden van die van de werknemers, en de eerste Europese auto-ongevallenwetten dateren van kort na de arbeidsongevallenwetten en werden in dezelfde elan aangenomen. In België heeft de rechtsleer uit die jaren wel degelijk de band gezien tussen beide reeksen van ongevallen. Zo luidde de volledige titel van het in 1884 uitgegeven boek van Saintelette: «De la responsabilité et de la garantie. Accident de transport et de travail», en schreef Picard dertig jaar later in een (bombastisch) voorwoord: «que de provocations à faire apparaître ce démon persécuteur (= l'accident), rien que dans ces deux facteurs jadis si restreints, présentement en fonctionnement multitudinaire: l'industrie et la circulation»⁵¹. Ook op wetgevend vlak heeft het in ons land aan voorstellen tot wijziging (in de zin van objectivering) van de verkeersaansprakelijkheid niet ontbroken, maar werd ten slotte steeds naar de traditionele beginselen teruggegrepen, zoals blijkt uit het volgende.

In de parlementaire initiatieven kan men vrij gemakkelijk drie periodes onderscheiden.

(a) De oudste voorstellen uit de pionierstijd van de «automobil» (vanaf 1906) waren ingegeven door een — thans amper te begrijpen — verlangen het gemotoriseerd verkeer aan banden te leggen door op automobilisten die een ongeval hadden veroorzaakt een burgerlijke straf te leggen, erin bestaand hen voor alle schade verantwoordelijk te achten en de schadevergoeding daarenboven vast te stellen op het dubbel van de toegebrachte schade⁵². Deze zeer ongunstige en haast vijandige bejegening van de bestuurders moet gezien worden in de toenmalige tijdsgeest die het automobilisme nog grotendeels als een nutteloze sport beschouwde en de meeste beoefenaars ervan als te bekampen «snelheidsmaniakken».

(b) Daarna brak een periode van bezinning aan en werd ingezien dat een compromis diende te worden nagestreefd tussen de belangen van het automobilisme (waarvan thans de utilitaire veel meer dan sportieve waarde werd bena-

⁴⁹ Aldus uitdrukkelijk i.v.m. luchtverkeer: R. GOLDSTEIN, «La Convention de Rome et l'évolution du droit aérien international», *J.T.*, 1950, 134; i.v.m. kernenergie: H. COUSY, «Een nieuwe vorm van schuldloze aansprakelijkheid: aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door het vreedzaam gebruik van kernenergie», *Jura F.*, 1974-75, 47, nr. 14.

⁵⁰ Naast België, laten in West-Europa alleen nog het Verenigd Koninkrijk en Ierland de verkeersschade door algemene beginselen beheersen (R.O. DALCQ, «Problèmes actuels de la responsabilité civile», *Ann. dr.*, 1970, 10).

⁵¹ Voorwoord op P. GERARD, *Des accidents survenus aux personnes*, Brussel, 1916, blz. III.

⁵² Zie in dit verband het wetsvoorstel-MAGNETTE, *Parl. St., Senaat*, 1906-1907, blz. 6.

⁴⁷ Over de historische context en de band met het «gemeenrecht»: J. VIAENE, «Arbeidsongevallen en beroepsziekten», in *De ontwikkeling van de wetgeving van sociale zekerheid* (1970-1976), Brussel, 1977, blz. 214; L. ELAUT, «De Wet van 24 december 1903 op de vergoeding van schade ten gevolge van arbeidsongevallen. Privaatrecht, sociaal recht of publiek recht?», *R.W.*, 1974-75, 1009-1113.

⁴⁸ H. DE PAGE, *Traité*, II, nr. 934.

drukt), en de veiligheid van de burgers. In die zin bijvoorbeeld een ontwerp voorgelegd in 1909, dat wel de aansprakelijkheid van de bestuurder vestigde «onafhankelijk van elk verzuim van zijnentwege», doch deze wel beperkte tot een bepaald bedrag, exoneratie mogelijk maakte door het bewijs van toeval of overmacht, en draagbaar werd gemaakt door een verplichte aansprakelijkheidsverzekering⁵³.

In dezelfde richting ging een ontwerp dat tussen de beide wereldoorlogen in lange tijd bestudeerd werd, maar in 1939 uiteindelijk werd afgewezen: voorgesteld werd op de vervoermiddelen van de twintigste eeuw analoge regels van aansprakelijkheid toe te passen als op vervoermiddelen van de negentiende eeuw — de paarden, waarop reeds vanaf 1804 een bijzondere aansprakelijkheidsregime toepasselijk was: artikel 1385 B.W. over schade, toegebracht door dieren. Er werd dus eenvoudig voorgesteld, in het B.W. een artikel 1385bis in te lassen, dat een gelijkaardige aansprakelijkheid moest leggen op de automobilist⁵⁴ (zie ook supra, nr. 6).

(c) Na de tweede wereldoorlog raakte de idee van een verandering van de aansprakelijkheidsregel volledig in het vergeetboek⁵⁵, er werd nog enkel aandacht besteed aan de invoering van een verplichte aansprakelijkheidsverzekering: toen België er zich in 1955 bij verdrag tegenover zijn Beneluxpartners toe verbond binnen zes maanden een verzekering op te leggen, was het behoud van de bestaande aansprakelijkheidsregeling een voldoende feit.

Men kan in deze voorstellen gemakkelijk een evolutie aflezen ten aanzien van de verzekeringsmogelijkheid: in de pionierstijd (a) streefde men naar een zeer zware risicoaansprakelijkheid die de automobilist zelf moest treffen en dus niet verzekerd kon worden; in een tweede periode (b) werd aanvaard dat de objectivering alleen ingevoerd kon worden als ze gekoppeld werd aan een plichtverzekering. In de derde en laatste fase ten slotte (c) stond alleen nog de verzekeringsgedachte centraal en werd uit het oog verloren waar het allemaal om begonnen was: om een wijziging van de regels van aansprakelijkheid.

§ 3. Twintigste eeuw: gewijzigde interpretatie in de foutaansprakelijkheid ten gunste van de slachtoffers

15. *Ontwikkeling van de gemeenrechtelijke aansprakelijkheid, niet uit wetwijzigingen af te lezen.* In deze paragraaf wordt de geschiedenis geschreven van de gemeenrechtelijke aansprakelijkheid in de twintigste eeuw, en meer bepaald de ontwikkeling ervan onder invloed van de wijziging van het maatschappijbeeld, die in de vorige paragraaf is geschetst en de schuldaansprakelijkheid met haar ontoereikendheid confronteerde en tot aanpassing aanzette. Als enkel op de wetteksten uit het B.W. wordt voortgegaan is niet meteen duidelijk dat er inderdaad een grondige aanpassing is geweest: op de inlassing van artikel 1386bis en de vervanging van de aansprakelijkheid van de vader door die van beide ouders na, bleven de artikelen 1382 tot 1386 B.W. ongewijzigd.

In feite nochtans is dit immobilisme slechts schijn en is de

metamorfose die het aansprakelijkheidsrecht in deze eeuw onderging spectaculair. Ze is echter overwegend het werk van de rechtspraak, daarbij gesteund door de rechtsleer, en van de praktijk, die bij de interpretatie en het gebruik van een formeel onveranderd gebleven regel in feite nieuwe wegen zijn ingeslagen en bij stilzitten van de wetgever zelf de schuldaansprakelijkheid hebben aangepast aan de nieuwe noden. Het onderzoek in deze paragraaf zal grotendeels de stevige basis moeten missen van wettelijke mijlpalen en vooral de rechtspraak tot voorwerp hebben die, in voortdurend contact met de sociale noden, deze rechtstak als het ware van binnenaf herdacht heeft. In weinig andere rechtsdisciplines is zo duidelijk de polsslag van het maatschappelijk leven en denken voelbaar, als in het leerstuk van de onrechtmatige daad, waar de wetgever zich in 1804 beperkt heeft tot het stellen van een algemeen beginsel — dat de fout in verantwoordelijkheidsvragen de maat is van alle dingen — en de verdere uitbouw aan de rechtspraak heeft overgelaten⁵⁶.

16. *Ten eerste: een schaalvergroting van de gemeenrechtelijke aansprakelijkheid.* Het meest opvallend is zeker de spectaculaire schaalvergroting door een toename van de gevallen van aansprakelijkheid: ten tijde van de codificatie in 1804 liet niets voorzien dat vijf artikelen uit de Code civil, die ergens verloren waren geplaatst in het wetboek en die nagenoeg zonder betwisting waren neergeschreven, een eeuw later stof zouden bieden voor een omvangrijke en zelfstandige rechtsdiscipline, onderwerp van talrijke hand- en leerboeken en naslagwerken, aan de rechtsfaculteiten voorwerp van afzonderlijke leergangen, discussiepunt in ontelbare rechterlijke uitspraken en rechtslerige noten. Het beginsel van het instaan voor foutief veroorzaakte schade is een centraal leerstuk van ons recht geworden, dat zijn schaduw steeds verder afwerpt. «Ce principe», aldus Josserand, «tend à occuper le centre du droit civil, donc du droit tout entier, en chaque matière, dans toutes les directions, c'est à lui que l'on aboutit dans le droit public comme dans le droit privé, dans les domaines des personnes ou de la famille comme dans celui des biens; il est de tous les instants et de toutes les situations; il devient le point névralgique commun à toutes nos institutions»⁵⁷.

Een toename van het aantal ongevallen, gekoppeld aan steeds minder berusting bij de slachtoffers en steeds meer vindingrijkheid bij hun raadslieden heeft het kwantitatief belang van het stelsel doen toenemen, zowel wat het aantal processen als wat de omvang van de toegekende bedragen betreft. Processen die vroeger ondenkbaar waren, worden op onze dagen, en met succes, gevoerd⁵⁸.

Artikel 1382 B.W. is een algemene regel van sanctionering geworden die de onaantastbaarheid van bepaalde groepen (geneesheren, advocaten, notarissen) en van de staat in twijfel heeft gesteld, die de visie van het recht op bepaalde instellingen als verloving en huwelijk heeft beïnvloed, die een toetssteen is geworden van de uitoeffe-

⁵⁶ Hierover: R.O. DALCQ, «Sources et finalité du droit de la responsabilité civile ou de la responsabilité pour faute à la responsabilité objective», in *Responsabilité professionnelle et assurance des risques professionnels*, Brussel, 1975, blz. 24-25.

⁵⁷ Geciteerd door H. en L. MAZEAUD en A. TUNC, *Traité*, I, nr. 15/2.

⁵⁸ Voorbeelden: A. TUNC, «Risques et sécurité», *J.T.*, 1972, 457.

⁵³ *Parl. St., Senaat*, 1907-1908, blz. 139.

⁵⁴ *Parl. St., Kamer*, 1932-33, nr. 188 en *ibid.*, 1936-37, nr. 43.

⁵⁵ Zie o.m. *Parl. St., Senaat*, 1947-48, nr. 72 en *ibid.*, 1946-47, nr. 285.

ning van subjectieve rechten door de leer van het rechts-misbruik.

17. *Ten tweede: ondoorzichtigheid en onzekerheid van het aansprakelijkheidsrecht.* Het aansprakelijkheidsrecht van deze tijd wordt verder gekenmerkt door een hoge graad van ondoorzichtigheid en onzekerheid⁵⁹. De aspecten waarover door de auteurs volledige overeenstemming is bereikt, zijn niet talrijk. Men kan de complexiteit van het leerstuk grotendeels uitleggen door het gebruik door de wet van vage en door haar niet gedefinieerde begrippen als fout, schade en oorzakelijk verband; verder ook door de antagonistische structuur en de conflictueuze aard van het stelsel waarbij in een onderlinge belangenstrijd de ene partij noodzakelijk verliest wat de andere wint, hetgeen ertoe leidt dat wat schijnbaar verworven was, voortdurend ter discussie wordt gesteld.

Dit gemis aan eenduidigheid laat zich niet alleen voelen bij de toepassing op concrete ongevalsituaties van de vage begrippen uit de wet; het komt ook boven als een algemeen waardeoordeel wil uitgesproken worden over de wijze waarop de aansprakelijkheid op onze dagen haar rol vervult van «vergoeding van de onschuldige door de schuldige»: op hetzelfde ogenblik dat door binnen- en buitenlandse auteurs bezwaren worden aangevoerd tegen de aansprakelijkheid zoals ze toegepast wordt op het gemotoriseerd verkeer en door sommigen zelfs een overname van haar vergoedende functie door instellingen als verzekering of sociale zekerheid als mogelijk en zelfs als wenselijk in het vooruitzicht wordt gesteld, kan — vaak door dezelfde auteurs — niet zonder meer worden voorbijgegaan aan haar grondbeginselen, zoals de regel van het instaan voor bedreven fouten als ordeningsbeginsel voor het maatschappelijk verkeer en de rechtvaardigheidseis van een integrale schadeloosstelling.

18. *Ten derde: objectivering, collectivisering, humanisering en socialisering van de aansprakelijkheid.* Het derde kenmerk is moeilijker te omschrijven — zo moeilijk zelfs dat de rest van deze paragraaf nodig zal zijn om de stuwende ideeën en de voornaamste uitingen ervan aan de orde te stellen. Bedoeld wordt namelijk de inhoudelijke algemene gerichtheid die door de rechtsleer als de rode draad uit het kluwen van rechterlijke uitspraken wordt ontsponnen en die soms als een objectivering, een collectivisering, een collectivisering of een humanisering van de aansprakelijkheid wordt aangeduid⁶⁰. Daarmee wordt dan

verwezen naar een verandering van mentaliteit, van aanschijs, die de aansprakelijkheid ondergaat nu ze niet zozeer meer vanuit de betrachtning van een actieve maar van een passieve veiligheid wordt geïnterpreteerd en daardoor een ommekeer beleeft in haar uitgangspunt, in haar functie: van een bestraffing van schuldig handelen naar een omvangrijke dekking van nieuwe noden. «C'est que la responsabilité civile a changé de sens», aldus Savatier over deze ommekeer, «et les mots: 'changer de sens' doivent être pris dans toute leur force; non seulement la responsabilité, telle que nous tendons aujourd'hui à la concevoir, est autre chose que la responsabilité traditionnelle, mais elle la prend, pour ainsi dire, à revers. Alors que dans la responsabilité traditionnelle, tout est centré sur la dette de responsabilité, dans la responsabilité d'aujourd'hui, tout arrive à se centrer sur la créance de responsabilité»⁶¹.

Als de mist is opgetrokken over het werk van de rechtspraak blijkt dat de door haar bewerkte socialisering, humanisering, collectivisering of objectivering in twee bewegingen kan worden ontleed.

De eerste beweging is erop gericht de vergoedingskansen van de gelaedeerden te vergroten door een toename van de gevallen van aansprakelijkheid die niet alleen rechtstreeks evenredig is met de toename van het ongevallenaantal, maar ook en vooral een gevolg is, zo wil hierna onder A aangetoond worden, van een inhoudelijke herdenking van de aansprakelijkheid, in het bewustzijn dat het in de samenleving van deze eeuw om een nieuw type van ongevallen gaat, waarbij het belang van de slachtoffers, naar de woorden van Dekkers, een «overheersend belang» is geworden⁶².

Maar met deze eerste beweging is niet alles gezegd in de wereld van de aansprakelijkheid, waarvoor soms het beeld wordt gebruikt van een weegschaal in evenwicht tussen tegengestelde belangen en waarbij, wil het evenwicht niet verbroken worden, een evolutie met betrekking tot de ene pool van de verbintenis (de schadelijder.) gecompenseerd dient te worden door een evolutie ten aanzien van de andere pool (de schadeverwekker)⁶³. Willen de belangen van deze laatste partij niet zonder meer opgeofferd worden aan die van de andere en wil door de uitbreiding van de aansprakelijkheidsgevallen het rechtvaardigheidsprobleem niet verplaatst worden naar de kant van de schadeveroorzaker, dan diende aan diens kant een tegenge-

Sens et portée de l'évolution de la responsabilité civile depuis 1804, Brussel, 1955; R. SAVATIER, *Du droit civil au droit public à travers les personnes, les biens et la responsabilité civile*, Parijs, 1950, blz. 99-168; id., *Les métamorphoses économiques et sociales du droit civil d'aujourd'hui*, Parijs, 1964, 1e série, nr. 281bis blz. 341; R. DEKKERS, «L'évolution du droit civil belge depuis le Code Napoléon», *Rev. Jur. Congo*, 1965, 7-24; E. VAN DIEVOET, «Onrechtmatige daad en burgerlijke verantwoordelijkheid in België en Nederland van 1804 tot 1936», *R.T.*, 1936, 503-511; H., L. en J. MAZEAUD, *Leçons de droit civil*, II, 1, Parijs, 1973, blz. 327-337.

⁶¹ R. SAVATIER, «Personnalité et dépersonnalisation de la responsabilité civile», in *Mélanges offerts à M. Laborde-Lacoste*, Bordeaux, 1963, blz. 323.

⁶² R. DEKKERS, «Overheersende belangen», *R.W.*, 1955-56, 1368-1372, nrs. 20-27; zie ook R. SAVATIER, «Comment repenser la conception française actuelle de la responsabilité civile?», *D.*, 1966, *Chr.*, blz. 151, nr. 10; H. DE PAGE, *Traité*, II, nr. 931; H., L. en J. MAZEAUD, *Leçons de droit civil*, II, 1, nr. 389.

⁶³ G. MARTY en P. RAYNAUD, *Droit civil*, II, 1, nr. 373; R. SAVATIER, *Personnalité et dépersonnalisation...*, blz. 340.

⁵⁹ Bekend is de inleiding van H. DE PAGE: «L'interprète qui, à notre époque, pénètre dans le domaine de la responsabilité civile, ne peut se défendre, dès ses premières investigations, de se rapeler le vers célèbre que Dante place sur la porte de l'Enfer: 'Lasciate ogni speranza, voi che'ntrate. Vous qui entrez, laissez toute espérance'. C'est qu'en effet, cette partie du droit offre, non seulement au point de vue sociologique ou philosophique, mais encore, et principalement même peut-on dire, en droit positif, le spectacle le plus étonnant qui soit. C'est la matière qui, de nos jours, est peut-être la plus fréquemment appliquée, c'est donc logiquement celle qui devrait nous offrir les solutions les plus stables et les plus incontestées. Et pourtant, c'est en matière de responsabilité civile que règne, à tous points de vue et pour toutes les sources du droit — loi, doctrine, jurisprudence —, l'anarchie la plus complète, atteignant même — disons-le franchement — un degré qui ne se rencontre dans aucune autre partie du Code» (*Traité*, II, nr. 901).

⁶⁰ Men leze hierover inz. R.O. DALCQ, *op. cit.*; R. SPILMAN,

wicht te worden gezocht, dat gevonden werd in de depersonalisatie van de vergoedingsplicht, die in feite tot dusver vooral door een beroep op de aansprakelijkheidsverzekering, maar ook onder andere procédés is nagestreefd — zoals hierna onder B wordt aangetoond.

A. Eerste beweging: streven naar een ruimere slachtofferbescherming

19. *De aansprakelijkheid voor schade, toegebracht door een zaak.* De meest spectaculaire ingreep in de schuld-aansprakelijkheid onder invloed van de mechanisering was ongetwijfeld de ware ontdekking in de laatste jaren van de vorige eeuw van de laatste zinsnede van het eerste lid van artikel 1384 B.W., waarin te lezen staat dat men tevens aansprakelijk is voor schade veroorzaakt «door de daad van zaken die men onder zijn bewaring heeft»⁶⁴. Op deze lapidaire uitspraak, in feite eerder een stijlfiguur die in de geest van de opstellers in 1804 geen andere betekenis had dan de overgang vloeiend te maken tussen de algemene regel van aansprakelijkheid voor eigen handelen en de in de volgende artikelen beschreven gevallen van verantwoordelijkheid voor zaken of personen⁶⁵, werd een algemene regel gevestigd — «la construction la plus hardie dont peut s'enorgueillir notre droit»⁶⁶ — van aansprakelijkheid voor schade, toegebracht door zaken. Nadat het leerstuk in Frankrijk ontworpen was met het oog op de lotsverbetering van slachtoffers van arbeidsongevallen⁶⁷, en nadat een lange weg was afgelegd om de voorwaarden ervan te preciseren, werd aan de toepassing in dat land de beslissende stoot gegeven door een cassatiearrest dat de nieuwe beginselen toepaste op de gevolgen van een auto-ongeval: voortaan zouden verkeersslachtoffers kunnen volstaan met het bewijs te leveren van hun schade en van het feit dat die schade door middel van een zaak, zoals een auto, was toegebracht. De Belgische cassatierechtspraak is de Franse slechts een eindweegs gevolgd. Naar Belgisch recht moet het verkeersslachtoffer, naast de schade en het oorzakelijk verband, ook een gebrek in de zaak bewijzen; naar deze opvatting blijft de bedoelde zinsnede van artikel 1384 B.W. dus gegrond op de schuldgedachte, met dien verstande dat sinds 1904 de fout kan worden afgeleid uit het feit dat de zaak, door middel waarvan de schade is toegebracht, een gebrek vertoonde, zodat wie het gebrek bewijst, de fout bewijst⁶⁸. Maar ook dit bewijs kan moeilijk zijn en de (vooral lagere) rechtspraak heeft af te rekenen gehad met de bekoring om het bewijs van het gebrek zonder meer af te leiden uit de ongewone gedragingen van de zaak en dus uit het overkomen ongeval zelf. De juiste interpretatie lijkt te zijn dat het gebrek, als materieel feit, door alle middelen kan worden bewezen, met inbegrip dus van feitelijke vermoedens die uit de omstandigheden van het ongeval kun-

nen worden afgeleid, maar dat deze, om «gewichtig, overeenstemmend, en bepaald» te zijn, geen plaats mogen laten aan eventuele andere oorzaken dan alleen het gebrek in de zaak⁶⁹.

20. *De leer van de uitslagverbintenissen.* Een verlichting van de bewijslast werd soms nagestreefd door de aansprakelijkheidsvraag van het quasi-delictuele naar het contractuele vlak te brengen en dan een beroep te doen op de leer van de uitslag- of resultaatsverbintenissen⁷⁰. Pogingen van Saintelette en Sauzet om langs deze weg de vergoeding van arbeidsongevallen op een ruimere basis te laten geschieden leden weliswaar schipbreuk, maar het procédé van de overgang van de quasi-delictuele naar de contractuele aansprakelijkheid en van de toepassing van het onderscheid tussen inspannings- en resultaatsverbintenissen heeft in de twintigste eeuw op een ruimer vlak dan dat van de arbeidsongevallen de rechtspraak een middel aan de hand gedaan om de slachtoffers te helpen op het vlak van de bewijislevering, vooral op domeinen waar een samenloop van contractuele en extracontractuele aansprakelijkheid werd aanvaard: door zich te beroepen op de artikelen 1135, 1137 en 1147 B.W. en door aan te voeren dat de tegenpartij niet een inspanning maar een bepaalde uitslag had bedongen, kon de benadeelde volstaan met te verwijzen naar de schade; het niet bereiken van het overeengekomen resultaat — al was het succes gezien de onzekerheid in de rechtsleer over de bewijslastregeling op het contractuele vlak niet verzekerd.

21. *De uitholling van het schuldbegrip.* De meest ingrijpende en tevens minst spectaculaire uiting van de objectivering van de aansprakelijkheid is ongetwijfeld de «verfijning» van de schuldstandaard zelf; er is slechts een kleine verstrooidheid, onhandigheid, onwetendheid of nalatigheid nodig om op het burgerlijk vlak — en dikwijls ook op het strafrechtelijk vlak — een veroordeling te verkrijgen, en deze tekortkomingen worden steeds strenger door de rechters beoordeeld. De verstrenging van de foutbeoordeling is vanzelfsprekend moeilijk bewijsbaar en zou een studie veronderstellen van de feiten die ten grondslag liggen aan een groot aantal vonnissen en arresten; het gaat eerder over een algemene indruk die op gezag van auteurs als De Page, Dekkers, Marty en Raynaud als gegrond mag worden aangenomen⁷¹ — al blijkt wel een verschil in appreciatie waar de eerste van een «affinement de la faute» spreekt, de laatste twee van een «inflation» en een «déformation de la responsabilité subjective».

Hier een drietal voorbeelden waarin de rechtspraak naar het oordeel van de rechtsleer te ver is gegaan en met name een te grote gestrengheid aan de dag heeft gelegd bij het appreciëren van de gedragingen van de ongevalspartijen. Door het Hof van Cassatie is op 5 mei 1971⁷² het cassatieberoep verworpen tegen een arrest dat een knaapje schuldig achtte dat op een heuvelachtig terrein met een katapult een

⁶⁴ C. COLLIARD, «La machine et le droit privé français contemporain», in *Le droit privé français au milieu du XX siècle, Etudes offertes à G. Ripert*, Parijs, 1950, blz. 134.

⁶⁵ M. TEISSIERE, *Essai d'une théorie générale sur le fondement de la responsabilité*, Parijs, 1901, blz. 67.

⁶⁶ H., L. en J. MAZEAUD, *Leçons de droit civil*, II, vol. 1, nr. 385.

⁶⁷ Cass. fr. civ., 11 juni 1896, *S.*, 1897, I, 17; *D.*, 1897, 433.

⁶⁸ Cass., 26 mei 1904, *Pas.*, 1904, I, 246; de fout is gelegen in het feit een zaak onder zijn bewaring te hebben die door een gebrek is aangetast (Cass., 25 maart 1943, *Pas.*, I, 110); R.O. DALCQ, *Traité*, vol. 1, nr. 2031; H. DE PAGE, *Traité*, II, nr. 1002.

⁶⁹ L. CORNELIS, «Het gebrek van de zaak», *R.W.*, 1974-75, 2006.

⁷⁰ R. SAVATIER, *Les métamorphoses économiques et sociales...*, nr. 279bis; M. MARTON, «Obligations de résultat et obligations de moyen», *Rev. trim. dr. civ.*, 1935, 499-543.

⁷¹ H. DE PAGE, *Traité*, II, nr. 923 C; R. DEKKERS, *Handboek*, II, nr. 216; G. MARTY en P. RAYNAUD, *Traité*, II, vol. 1, nr. 373.

⁷² R.G.A.R., 1972, nr. 8749.

speelgoedvliegtuigje had afgeschoten dat het oog van zijn speelmakker verwondde, die zich achter een duin bevond en voor hem onzichtbaar was — een verregaande uitspraak als men weet dat wil er van fout sprake zijn de schade voorzienbaar moet wezen⁷³. Door de Rechtbank te Brussel is op 20 februari 1970⁷⁴ de eis afgewezen van een gewetensvolle huisbewaarster die gewond raakte bij een poging om, «avec un trop grande témérité, en ne se rendant pas compte à temps de l'inutilité de ses efforts», een auto die op een hellende binnenkoer vanzelf aan het rollen was gegaan, te beletten tegen een muur aan te botsen, wat Tunc de bedenking ontlokt: «Il faut souhaiter que les concierges restent assez consciencieuses pour se précipiter quand elles croient pouvoir éviter un accident (les autres concierges, car l'expérience du droit aura enseigné à la demanderesse qu'il est prudent de laisser les accidents se produire...)»⁷⁵. Door het Hof van Cassatie is op 16 februari 1970⁷⁶ een arrest vernietigd dat, hoewel het een onvoorzichtigheid van een voetganger aannam, deze zo onbeduidend achtte, dat het niet opportuun leek een deel van de aansprakelijkheid daaruit af te leiden: de voetganger was van het voetpad dat overbevolkt was n.a.v. een kermis afgestapt, ging uiterst rechts van de rijbaan en werd daar aangereden door een motorfietser die zonder verlichting en tegen overdreven snelheid reed op een plaats waar juist wegens de kermis een grote drukte heerste, niet alleen op het voetpad zelf maar ook vlak ernaast⁷⁷. Deze toenemende gestrengheid kan stroken met de wet en met de voorbereidende werken. Men kent het adagium «In lege Aquilia et culpa levissima venit» en de rechtvaardigheidsopvatting van de codificatoren, dat geen middenweg bestaat tussen de belangen van het volstrekt onschuldig slachtoffer en de schadeverwerker aan wie een, zij het zeer geringe, fout kan worden aangewreven. Het is normaal dat de feitenrechter bij de beoordeling van het gedrag van de schadeverwerker een zekere subjectiviteit aan de dag legt, aangezien zijn taak niet nauwkeuriger kan worden omschreven dan door te zeggen dat «il s'agit de la comparaison entre le comportement de l'auteur du dommage et celui qu'aurait eu un type d'homme abstrait, replacé dans les mêmes circonstances concrètes», en dat die subjectiviteit gedeeltelijk gekleurd kan zijn door een gevoel van medelijden met de benadeelde: «cette solution», aldus Dalcq, «permet une estimation extrêmement sévère de l'acte illicite»⁷⁸.

⁷³ Comm.: R.O. DALCQ, «Sources et finalité du droit de la responsabilité pour faute à la responsabilité objective», in *Responsabilité professionnelle et assurance des risques professionnels*, 1975, blz. 28; mede aan de hand van dit arrest staat R.O. DALCQ zijn bewering «(que) c'est devenu du bien commun d'affirmer que la jurisprudence marque une tendance de plus en plus grande à sanctionner comme fautifs des comportements qui n'auraient pas justifié une action en responsabilité il y a dix, vingt ou cinquante ans» (*ibid.*, blz. 26).

⁷⁴ *Pas.*, 1972, III, 6; *R.C.J.B.*, 1974, 55, met noot GLANSBORFF en LEGROS.

⁷⁵ A. TUNC, «Sur la responsabilité civile, amères réflexions», *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9353.

⁷⁶ *Pas.*, 1970, I, 529.

⁷⁷ Comm.: J.L. FAGNART, *Examen de la jurisprudence concernant la responsabilité civile*, Brussel, 1976, nr. 25, blz. 31.

⁷⁸ Resp. R.O. DALCQ, «Examen de jurisprudence. La responsabilité délictuelle et quasi-délictuelle», *R.C.J.B.*, 1973, 630, nr. 4; *id.*, «Problèmes actuels de la responsabilité civile», *Ann.dr.*, 1970, 4-6.

Toch wordt deze evolutie door de rechtsleer argwanend beoordeeld. Reeds in 1947 liet Starck zich ontvallen «que dans la pratique la faute n'est plus constatée, elle est construite»⁷⁹ en met de tijd zijn steeds meer auteurs de bedenking gaan maken dat wat voor een fout moet doorgaan, in feite dikwijls niet meer is dan het noodzakelijk gevolg van de menselijke onvolmaaktheid, van de grenzen die door de natuur gesteld zijn aan zijn fysiek en psychische krachten. Materiële vergissingen hoeven daarom nog geen fouten te zijn, indien men aan dit laatste begrip, zoals in 1804, de kleur wil geven van morele verwijtbaarheid⁸⁰. «Ce qui frappe dans ces quasi-délits», aldus Saint-Jours, «c'est le caractère obscur de la volonté indispensable à la notion de faute. On est en réalité en présence de risques par nature et de fautes par destination de la loi.» In dezelfde gedachtengang wordt in de Scandinavische rechtsleer meer dan eens van fictieve fouten gesproken, terwijl ook de aanduiding van Ehrenzweig «Negligence without fault» veelbetekend is⁸¹.

22. *Het leerstuk van de «faits fautifs»*. Met het bovenstaande houdt enigszins verband het Franse leerstuk van de «faits fautifs», waarvoor nochtans geen blijvend succes was weggelegd. Naar deze opvatting zouden de omstandigheden waarin het verkeersongeval is overkomen in vele gevallen uit zichzelf op een fout wijzen, zodat het slachtoffer, los van enig onderzoek naar de gemoedsgesteltenis van de schadeverwerker, niet meer moet bewijzen dan de ongevalsomstandigheden. Immers: «prouver l'accident, c'est prouver la faute», of nog: «res ipsa loquitur». Behoudens enkele schaarse uitspraken kunnen in de Franse rechtspraak geen nadrukkelijke sporen van deze theorie worden aangetroffen⁸².

Toch beantwoordt de grondgedachte van deze leer voor een groot deel aan de praktijk van de rechtbanken in verkeerszaken. Men mag zeggen dat de toepassing op verkeerssituaties van de artt. 1382 en 1383 B.W. gekenmerkt wordt door een zekere mate van objectivering. Deze vloeit ten dele voort uit de aard van de verkeersreglementering zelf: het rijgedrag ligt ingekapseld in een omvangrijk en ingewikkeld netwerk van gedetailleerde voorschriften, zodat de fout gemakkelijk afgeleid wordt uit het enkele feit

⁷⁹ B. STARCK, *Essai d'une théorie générale de la responsabilité civile considérée en sa double fonction de garantie et de peine privée*, Parijs, 1947, blz. 8-9.

⁸⁰ M. TEISSIÈRE, *op. cit.*, blz. 34; A. TUNC, «Les problèmes contemporains de la responsabilité civile délictuelle», *Rev. int. dr. comp.*, 1967, 768, nr. 10; «L'exigence d'une faute n'est souvent qu'une barrière fragile à raison de l'extension prise par cette notion et de l'ingéniosité mise à en découvrir les éléments. D'autre part, comme la moindre faute suffit à justifier la responsabilité des dommages les plus importants, l'on est amené à penser que la notion de faute donne une satisfaction plus apparente que réelle aux exigences de l'individualisme faillible et que la responsabilité subjective elle-même s'éloigne parfois singulièrement du fondement moral auquel elle aime à se rattacher» (G. MARTY en P. RAYNAUD, *Droit civil*, III, vol. 1, nr. 373).

⁸¹ Resp. Y. SAINT-JOURS, *La faute dans le droit général de la sécurité sociale*, Parijs, 1972, blz. 16; J. HELLNER, «Développement et rôle de la responsabilité civile délictuelle dans les pays scandinaves», *Rev. int. dr. comp.*, 1967, 781, noot 3; A. EHRENZWEIG, «Negligence without Fault», *Cal. L. Rev.*, 1966, 1422.

⁸² R. SAVATIER, *Traité*, I, nr. 239; B. STARCK, *Droit civil*, nr. 38, 1°.

van een uiterlijk waarneembare overtreding zonder dat de beoordeling van het subjectief schuldgehalte nog aan bod komt⁸³. Uit de blote vaststelling van de overtreding van een rechtsregel wordt zonder verdere toetsing aan de algemene zorgvuldigheidsplicht een veroordeling tot schadevergoeding afgeleid⁸⁴.

Recente overeenkomsten tussen verzekeringsmaatschappijen — bekend als de R.D.R.-regeling — hebben deze betrekking naar objectivering nog verstevigd: bij een aantal «minder ernstige» ongevallen (die bijvoorbeeld alleen zaakschade veroorzaakt mogen hebben), wordt door de ongevalspartijen een formulier ingevuld waarop de ongevalsomstandigheden worden beschreven. De verzekerde wordt dan door zijn eigen verzekeraar uitbetaald, nadat de opgegeven ongevalsomstandigheden door de verzekeringsmaatschappijen gelegd werden naast «situatieschetsen» en «barema's van aansprakelijkheden» die deel uitmaken van de tussen hen gesloten overeenkomst en opgesteld werden aan de hand van min of meer vaste rechtspraak. Het is duidelijk dat deze werkwijze grotendeels op een objectieve aansprakelijkheidsgedachte steunt⁸⁵.

23. *De stelling van de procureur-generaal Leclerc.* Een merkwaardige poging tot lotsverbetering van de verkeersslachtoffers door middel van een bijzondere interpretatie van het in artikel 1382 B.W. neergelegde foutbegrip werd tegen het einde van de twintiger jaren ondernomen door Leclerc, procureur-generaal bij het Hof van Cassatie, die een originele leerstelling ontwikkelde sedert zijn merkwaardige openingsrede voor het Hof in 1927, waarin hij een bevestigend antwoord gaf op de aan de orde gestelde vraag: «Le conducteur d'une automobile qui blesse un piéton, commet-il un acte illicite?»⁸⁶. Op die bevestiging was zijn leerstelling gebouwd, die hij verder preciseerde in een aantal conclusies⁸⁷: voor hem was de in artikel 1382 B.W. bedoelde fout «de objectieve daad die het recht van een derde krenkt», zodat het feit van de inbreuk op andermans recht op zichzelf reeds een fout uitmaakte in de zin van dit artikel. Immers, wil aan elk individu een absoluut recht worden toegekend op lichamelijke integriteit, dan dient corrolair de plicht te worden erkend van elkeen om niet te doden of te verwonden, een plicht die naar de mening

van Leclerc de vorm aanneemt van een resultaatsverbinde-
nis waarvan de niet-nakoming op zichzelf reeds een onrechtmatige handeling en dus een fout uitmaakt. Daarmee wordt gebroken met de klassieke opvatting, die het bewijs eist van een fout (opzet, onvoorzichtigheid, nalatigheid) die aan de rechts- of belangenkrenking ten gronde ligt. Het is duidelijk hoe de slachtoffers, en in de eerste plaats de verkeersslachtoffers voor wie het leerstuk werd ontworpen, door deze stellingen worden gediend: staande voor een onrechtmatige handeling, «een handeling zonder recht verricht in weerwil van andermans recht», mag men van de gelaedeerde het bewijs niet meer verlangen van een subjectieve fout bij de rechtskrenker, die zich van zijn kant alleen nog kan bevrijden door te bewijzen dat het ongeval te wijten is aan een toevallige omstandigheid, aan het optreden van een derde of van het slachtoffer zelf⁸⁸. Welke de houding van de rechtspraak in verkeerszaken moet zijn, wordt aan het einde van de openingsrede samengevat als volgt: «Si, un jour, il vous (= Hof van Cassatie) est demandé de casser une décision de justice parce que, après avoir constaté que le conducteur d'une automobile a tué ou blessé un piéton, elle déclare que ce fait est insuffisant pour établir en principe sa responsabilité civile, cette décision, vous la cassez, car vous aurez entendu, dans l'article 1382 du Code civil, l'écho de la parole biblique 'tu ne tueras pas'»⁸⁹. Het voorgestelde leerstuk gaf blijk van een sociale gezindheid en kon bekoren door zijn schijnbare eenvoud. Toch waren de tekortkomingen ervan al te opvallend, gezien in het licht van de traditionele aansprakelijkheidsbeginselen zoals die in 1804 waren geformuleerd en door de rechtspraak sindsdien onafgebroken toegepast. De algemeen aanvaarde stelling leest in artikel 1382 B.W. geen absoluut verbod om andermans rechten of belangen te schenden. In een rechtssfeer als de onze is de vrijheid de regel en de aansprakelijkheid de uitzondering. Deze uitzondering is alleen voorhanden als aan de grondvoorwaarden van artikel 1382 B.W. is voldaan, waarbij de fout de grens moet trekken tussen onrechtmatig en rechtmatig toegebrachte schade. Waar de theorie van de procureur-generaal stelt dat de fout in het feit van de rechtskrenking is gelegen, is ze het ommebeeld zelf van de traditionele opvatting, die slechts aansprakelijkheid aanvaardt indien aan de rechtskrenking een fout voorafgaat. Het leerstuk werd door de rechtsleer dan ook eenparig bekampt als «een bedreiging voor een der meest rechtlijnige rechtslerige interpretaties van ons recht»⁹⁰. De houding van de rechtspraak is daarentegen in het begin zeer verward geweest.

In elk geval heeft de bijzondere interpretatie van het schuldgehalte in de rechtspraak geen blijvend gehoor gevonden: in 1940 stelde het Hof van Cassatie een punt achter

⁸³ In feite ligt de houding van de rechtspraak niet ver van die, gevolgd door de Spaanse rechtspraak sedert een richtinggevend arrest van het hoogste gerechtshof van 10 juli 1943, dat een *modus vivendi* wilde bereiken tussen de eerbiediging van het foutbeginsel en de eisen van het modern wegverkeer: het hof had de schuld-aansprakelijkheid bevestigd maar niettemin overwogen dat «in gevallen waar het voorhanden zijn van bepaalde feiten duidelijk wijst op de waarschijnlijkheid van een fout, deze vermoed mag worden en het aan de schadeverwekker moet worden overgelaten dit vermoeden te weerleggen» (Over deze «ingenieuze formule»: F. SOTO-MIETO, *La responsabilidad civil en el accidente automovilístico*, Madrid, 1969, blz. 42).

⁸⁴ L. SCHUERMANS, «Foutverzekering of schadeverzekering?», *R.W.*, 1966-1967, 1354; G. BOSONNET, *Hafpflicht oder Unfallversicherung?*, Zürich, 1965, blz. 44.

⁸⁵ B. DE BEER DE LAER, «Le système de règlement rapide des sinistres 'dégâts matériels'», *R.G.A.R.*, 1975, nr. 9432, 3e blz.

⁸⁶ *R.G.A.R.*, 1927, nr. 164.

⁸⁷ Inz. bij Cass., 4 juli 1929, *Pas.*, I, 261; Cass., 27 september 1934, *Pas.*, I, 388; Cass., 21 januari 1937, *R.G.A.R.*, nr. 2509 met noot.

⁸⁸ Bijzonder illustratief is bv. Rb. Dendermonde, 28 februari 1936, *R.G.A.R.*, 1936, nr. 2117.

⁸⁹ P. LECLERC, *Mercuriale*, 7e blz.

⁹⁰ Men leze bv. M. JACQUEMENT, «De la responsabilité aquilienne», *R.G.A.R.*, 1928, nr. 203; G. MEYERS, «Discours prononcé à l'audience solennelle de rentrée de la Cour d'Appel de Liège le 15 septembre 1931», *R.G.A.R.*, 1932, nr. 968; J. DABIN, «Les thèses du Procureur-général Leclerc en matière de responsabilité civile», *R.G.A.R.*, 1933, nr. 1315; J. GOEDSEELS, «L'article 1382 du Code civil édicte-t-il une présomption de responsabilité civile?», *R.G.A.R.*, 1928, nr. 181; H. MAZEAUD, «Une interprétation belge de l'article 1382 C.c. à propos des accidents d'automobile», *D.*, 1928, *Chr.*, blz. 21.

zijn eigen weifelende houding door terug te keren tot de traditionele schuldinterpretatie als voorwaarde voor toepassing van artikel 1382 B.W. Door zijn strakke houding sedertdien bracht het Hof weliswaar de rust terug in de rechtspraak⁹¹, maar werd het gestelde vraagstuk van de vergoeding der verkeersslachtoffers even actueel gelaten als in 1927, toen Leclerc door zijn openingsrede een nieuw hoofdstuk dacht te schrijven in de evolutie naar een humanisering. En hem dient alvast de verdienste te worden aangerekend de pennen in beweging te hebben gebracht van de grootste juristen van die tijd, die de nieuwe ideeën om doctrinale redenen bestreden maar tegelijk de noodzaak erkenden van een verscherpte aandacht voor het gestelde probleem, dat naar hun zeggen door een tussenkomst van de wetgever diende te worden opgelost of door een beroep op de risicoleer, of minstens door een «aanpassing» van de bestaande aansprakelijkheidsregeling⁹².

B. Tweede beweging: depersonalisatie van de vergoedingsplicht

24. *Toenemend bezwaar tegen het belasten van een individueel vermogen.* Tegen het leggen van een verlies op het vermogen van een enkeling kunnen op zijn minst twee reeksen van bezwaren worden ingebracht. Vooreerst een bezwaar van onbillijkheid en hardheid in gevallen waar de fout licht was en de schade groot. Deze opwerping werd in 1804 na enige aarzeling weerlegd op grond van de beschouwing dat het verlies in elk geval door een van de partijen diende te worden gedragen, en het beter was daartoe de zelfs zeer licht schuldige dan de volledig onschuldige aan te duiden. Het tweede bezwaar was van praktische aard en hield verband met het gevaar voor insolventie van de schadeverwekker. Vandaar dat reeds in 1804 de noodzaak werd gezien mogelijk insolvente schuldenaars in de rug te laten dekken door solvabele schuldenaars, door het neerschrijven in het wetboek van een aantal gevallen waarbij naast de persoon zelf die een fout heeft begaan in de zin van artikel 1382 B.W., nog een andere persoon kan worden aangesproken, of waarbij een persoon kan worden veroordeeld voor een schadetoebrengende handeling die door een ander is verricht, zelfs zonder fout⁹³. De verandering van het maatschappijbeeld in deze eeuw en de hierop antwoordende socialisering van de aansprakelijkheid in de geschetste eerste beweging hebben deze twee initiale bezwaren nog versterkt: door de uitermate verstrenging van de schuldstandaard, door de uitbreiding van de aansprakelijkheid voor schade berokkend door zaken en door de toepassing van de leer van de resultaatsverbintenissen is de kans toegenomen dat de handelende persoon getroffen wordt ook als zijn gedrag moreel gesproken niet verwijtbaar is geweest; door de toenemende wanverhouding tussen de (soms zeer lichte) fout en de (soms zeer omvangrijke) schade wordt de vraag naar het billijkheidsgehalte in de

regel van de integraliteit van de schadeloosstelling met steeds meer aandrang gesteld en ten gevolge van industrialisering en mechanisering neemt het gebrek aan evenwicht toe tussen de omvang van de schade en het individueel vermogen van de aansprakelijkgestelde en dus tegelijk het gevaar van insolventie⁹⁴. Wilde het evenwicht van de aansprakelijkheidsformule niet grondig worden verstoord, dan diende dus een tegengewicht te worden gevonden voor de evolutie naar een ruimere bescherming van het slachtoffer; hieronder wil aangetoond worden, hoe dit tegengewicht werd gevonden in de depersonalisatie van de vergoedingsplicht: aan de kant van de vergoedingsplichtige komt de gedachte aan een burgerlijke straf minder centraal te staan, en wordt ze ondergeschikt aan de doelstelling, de verbintenis tot schadeloosstelling ten laste te laten vallen van het vermogen dat daartoe — meestal vanwege zijn omvang — in het belang van de schadelijder het meest aangewezen is.

25. *Uitingen van depersonalisatie in het Burgerlijk Wetboek en in de risicoleer.* De depersonalisatie van de vergoedingsplicht komt bijvoorbeeld tot uitdrukking in de interpretatie die op onze dagen gegeven wordt aan de in het derde lid van artikel 1384 B.W. gevestigde aansprakelijkheid van de meester voor foutieve handelingen van zijn aangestelden. De toepassing hiervan heeft een grote uitbreiding genomen, nu arbeid steeds meer in dienstverband wordt geleverd en de meerderheid van de werkende bevolking een groot deel van de dag aan de toepassingsvoorwaarden voldoet. Tegelijk valt een evolutie waar te nemen in de wijze waarop de rol van de meester in deze constructie wordt gezien.

Traditioneel en om traditionele redenen — de fout moest voorgesteld worden als eenheids criterium — werd de aansprakelijkheid van de meester uitgelegd op grond van een vermoeden van fout: hij heeft verkeerd gehandeld door iemand te kiezen die zijn vertrouwen niet waard was, door verkeerde of onvoldoende bevelen te geven of door gemis aan toezicht over het geleverde werk. Thans wordt ingezien dat deze grondslag te kort schiet als verklaring voor de wettelijke regeling zoals ze door de rechtspraak wordt toegepast: deze heeft immers steeds strak de hand gehouden aan het onweerlegbaar karakter van het wettelijk vermoeden. Daarom oordeelt de overwegende rechtsleer op onze dagen dat het eenvoudiger is en meer met de werkelijkheid strookt de meester niet te zien als iemand wiens fout vermoed wordt, maar als iemand die door de wetgever zelf, wellicht uit billijkheidsoverwegingen, aangesteld wordt om ten voordele van het slachtoffer de rol van borg te spelen voor de betaling van de schadevergoeding⁹⁵.

Een ander voorbeeld wordt geboden door de heden-daagse interpretatie van de in art. 1386 B.W. beschreven aansprakelijkheid van de eigenaar voor een instortend gebouw, die men thans als een aansprakelijkheid voor andermans daad is gaan zien⁹⁶.

⁹¹ Cass., 22 augustus 1940, *Pas.*, 1940, I, 205; zie nochtans Rb. Aarlen 1965, *Jur. Liège*, 1964-65, blz. 204 (analoge theorie door beroep op de billijkheid).

⁹² Resp. G. MEYERS, *op cit.*, in fine; M. PHILONENKO, «Essai sur la responsabilité civile», *B.J.*, 1937, 425; J. GOEDSELS, *op cit.*, nr. 14.

⁹³ R. DEKKERS, *L'évolution du droit civil...*, blz. 20; bedoeld worden de in art. 1384 B.W. bedoelde aansprakelijkheden voor de daad van personen voor wie men moet instaan.

⁹⁴ Men leze hierover ook R. SAVATIER, *Personnalité et dépersonnalisation...*, blz. 339-340.

⁹⁵ R.O. DALCQ, *Traité*, vol. 1, nr. 1779-1780; H. en L. MAZEAUD en A. TUNC, *Traité*, I, nr. 939, 3 en 4; J.F. FAGNART, *Examen de la jurisprudence concernant la responsabilité civile*, Brussel, 1971, nr. 22; J. DABIN en A. LAGASSE, «Examen de jurisprudence», *R.C.J.B.*, 1949, 70, nr. 41.

⁹⁶ Zie Cass., 3 februari 1955, *Pass.*, 1955, I, 578; R.O. DALCQ,

Depersonalisatie van de vergoedingsplicht betekent ook dat de last van het verlies niet of niet uitsluitend meer gedragen wordt door het vermogen van de schuldlige, maar over diens vermogen en dat van een ander wordt uitgespreid. Toepassingen hiervan worden aangetroffen in de meeste aan de risicoleer ontleende wetgevingen die in toepassing van de regel «automatische maar forfaitaire vergoeding» voorschrijven dat het verlies wordt omgeslagen over de schadeverwekkende en de schadelijdende partij, die dus met een deel van zijn schade blijft zitten. De risicoleer, zo is hierboven gezegd (nr. 12), wilde de scherpe kanten van de belangenstrijd afronden door onder meer aan belangenafweging te doen.

26. *Belangrijkste factor van de depersonalisatie: de aansprakelijkheidsverzekering.* De belangrijkste techniek tot depersonalisatie van de vergoedingsplicht is de aansprakelijkheidsverzekering, waardoor de last van het verlies eventueel helemaal van de schuldlige wordt afgewenteld en de breuk voltrokken wordt tussen de vraag wie de schuld heeft en de vraag wie daarvan de geldelijke gevolgen moet dragen. Door het afsluiten van een aansprakelijkheidsverzekering, zo luidt de definitie, wil de verzekeringsnemer zijn vermogen beschermen tegen de schadelijke gevolgen van een bepaalde soort aansprakelijkheid die hij kan oplopen. Op die manier wordt aan de kant van de gevaarschepende activiteiten een afgescheiden vermogen gevormd en wordt door een gemeenschap van potentiële schadeverwekkers in verscheidene beurten betaald wat anders een van hen ineens had moeten voldoen wegens een opgelopen aansprakelijkheid⁹⁷. Deze verzekeringstechniek, waarvan reeds vroege sporen kunnen worden aangewezen, is pas naar het einde toe van de vorige eeuw — niet toevallig gelijktijdig met de industrialisering — in de volle belangstelling gekomen en is sindsdien snel tot bloei gekomen. Haar lotsbestemming is nochtans grillig en niet zonder tegenspraak geweest: bij de aanvang werd ze, soms smalend aangeduid als «assurance des fautes», bestreden in naam van de openbare orde en door sommigen aangemerkt als ketters, want in strijd met het wezen van de aansprakelijkstelling. Sommigen gingen zelfs zo ver een algemeen verbod in het vooruitzicht te stellen tot afsluiten van overeenkomsten die het mogelijk moeten maken dat de verzekeringsnemer zich beschermt tegen de gevolgen van aan-

sprakelijkheidstelling, die juist bedoeld is om hem af te schrikken⁹⁸. Hoofdzakelijk uit opportuniteitsoverwegingen is de aansprakelijkheidsverzekering toch haar opmars door de twintigste eeuw begonnen: men zag in dat deze techniek niet alleen de schadeverwekkers diende maar ook uitgebouwd kon worden tot bescherming van de slachtoffers, terwijl de principiële bezwaren afgezwakt worden door de vaststelling dat de door de objectiverende rechtspraak bestrafte fouten dikwijls moeilijk vanuit moreel of sociaal standpunt aan de dader konden verweten worden of door deze vermeden. Verre van verboden, is de aansprakelijkheidsverzekering op onze dagen op meerdere gebieden verplicht gesteld⁹⁹.

Het is opmerkelijk hoe zich in het doel en de functie van de aansprakelijkheidsverzekering een evolutie heeft voltrokken, die op haar beurt weerklank heeft gevonden in haar juridische vormgeving. Oorspronkelijk was ze een middel in handen van de vooruitziende potentiële schadeverwekkers, voor wie van alle risico's waaraan ze blootstonden, dat van aansprakelijk te worden gesteld het grootste en in elk geval het moeilijkst vooraf te begroten was. Thans wordt deze verzekering meer en meer toegespitst op een maximale beveiliging van het slachtoffer. «Aujourd'hui», aldus Savatier, «celui qui assure sa responsabilité stipule moins pour lui que pour les victimes. Grâce à cette mutation, s'édifie un vaste système de garantie indirecte des non-assurés directs»¹⁰⁰.

Een eerste stap hiertoe was het afsluiten ervan niet meer over te laten aan de voorzienigheid van de enkelingen, maar het verplicht te stellen. De tweede stap wordt soms aangeduid als een «decontractualisatie»¹⁰¹. Hiermee wordt bedoeld dat de wet het inlassen in de verzekeringsovereenkomst voorschrijft van zekere modaliteiten die het slachtoffer willen binnenbrengen in de contractuele verhouding tussen verzekeraar en verzekeringsnemer. Op die manier vervaagt de figuur van de verzekeringsnemer en ontstaat langs hem heen een rechtstreekse betrekking tussen slachtoffer en verzekeraar. Het voorbeeld bij uitstek wordt geboden door de motorrijtuigenverzekering.

«Examen de jurisprudence», *R.C.J.B.*, 1973, 678, nr. 678, nr. 74; J. DABIN, «La responsabilité du fait des bâtiments», *R.C.J.B.*, 1955, 96.

⁹⁷ R. SAVATIER, *Du droit civil au droit public, à travers les personnes, les biens et la responsabilité civile*, Parijs, 1950, blz. 160; *Id.*, *Les métamorphoses économiques et sociales du droit civil d'aujourd'hui*, 1e serie, Parijs, 1964, nr. 284; G. VINEY, *Le déclin de la responsabilité individuelle*, Parijs, 1964, nr. 176.

⁹⁸ Hierover W. OPPENHEIMER, «Insured to Kill», *Ins. L.J.*, 1953, 14.

⁹⁹ Voor een recente opsomming: H. CLAASSENS, «Verplichte verzekeringen: een nieuw verschijnsel in België?», *R.W.*, 1977-78, 146-180.

¹⁰⁰ R. SAVATIER, *Les métamorphoses économiques et sociales...*, nr. 284.

¹⁰¹ G. VINEY, *op.cit.*, nr. 115.

(Slot in volgend nummer)

Dries SIMOENS

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 1 DECEMBER 1980

Voorzitter: de h. Janssens

Raadsheer-rapporteur: de h. Delva

Advocaat-generaal: de h. Lenaerts

Advocaten: mrs. Houtekier en De Gryse

Comité voor veiligheid en gezondheid — Beschermde werknemer — Onregelmatig ontslag — Verplichting tot herplaatsing binnen dertig dagen na aanvraag — Onderhandelingen — Daadwerkelijke tewerkstelling na de wettelijke termijn.

Aan het vereiste tot herplaatsing van een onregelmatig ontslagen beschermde werknemer onder de voorwaarden van zijn arbeidsovereenkomst binnen dertig dagen na de aanvraag daartoe, is voldaan wanneer de werkgever zich binnen die termijn ertoe verbindt de werknemer onder dezelfde arbeidsvoorwaarden als voorheen opnieuw te werk te stellen. Dat belet niet dat de daadwerkelijke tewerkstelling eerst na de gestelde termijn kan aanvangen en intussen onderhandelingen plaatshebben omtrent de wijze waarop de herplaatsing zal worden verwezenlijkt.

P. t/ N.V. T.

Conclusie van de advocaat-generaal Lenaerts

Het arbeidshof oordeelt dat verweerster haar wettelijke verplichting tot herplaatsing van eiser is nagekomen, omdat zij — via haar organisatie — binnen de voorgeschreven termijn haar instemming met de gevraagde herplaatsing heeft betuigd.

In het eerste onderdeel van het middel voert eiser aan dat aldus niet is voldaan aan het bepaalde in artikel 1bis, §§ 5 en 7, van de Gezondheid- en Veiligheidswet, omdat eerst na de gestelde termijn «de modaliteiten van de herplaatsing» werden besproken en de daadwerkelijke wedertewerkstelling van eiser op een nog latere datum werd vastgesteld.

Voorafgaande vraag is of voor de toepassing van de genoemde wetsbepalingen vereist is dat de onrechtmatig ontslagen werknemer ook daadwerkelijk binnen de gestelde termijn aan het werk is gesteld, althans de mogelijkheid hem daartoe werd geboden.

Indien zulks het geval is, is de bestreden beslissing in elk geval onwettig.

Zoals verweerster opmerkt, schijnt eiser zelf niet op zulk een enge interpretatie aan te sturen. En ik meen ook niet dat de opzet van de ontslagregeling zulks vereist.

§ 6 van het genoemde artikel 1bis verplicht de werkgever die de beschermde werknemer herplaatst, in elk geval ertoe het loon te betalen dat werd gederfd ten gevolge van het ontslag, en de werkgevers- en werknemersbijdragen te storten die verband houden met dit loon. De wet beschermt de werknemer dus uitdrukkelijk tegen elk geldelijk verlies dat uit het tijdelijk niet tewerkgesteld zijn voortvloeit. Dan

is het ook niet meer van wezenlijk belang dat hij het werk zo vlug mogelijk kan hervatten.

Belangrijk is daarentegen wel dat de werknemer binnen een redelijke termijn de zekerheid moet hebben of hij al dan niet opnieuw in dienst wordt genomen, precies zoals de werkgever de zekerheid moet hebben of de werknemer opnieuw in dienst wenst te treden. Daarom stelt de wet voor beiden een termijn van 30 dagen, voor de ene om zijn herplaatsing te vragen, voor de andere om op de vraag in te gaan.

Opmerkelijk is wel dat de wetgever op dit punt eerst aan het belang van de werkgever heeft gedacht en pas later aan dat van de werknemer. Reeds door de wet van 18 maart 1950 werd als voorwaarde gesteld dat de herplaatsing binnen 30 dagen moet worden gevraagd; en het kamerverslag merkt daarbij uitdrukkelijk op dat het doel ervan is «te beletten dat het bedrijfshoofd onbepaalde tijd in onzekerheid zou verkeren, welke voor de goede werking van zijn onderneming schadelijk zou kunnen worden»¹. De termijn van 30 dagen, binnen welke de werkgever op de vraag tot herplaatsing moet ingaan, werd daarentegen pas 17 jaar later door de wet van 16 januari 1967 ingevoegd; en in de parlementaire voorbereiding vindt men er geen verantwoording van.

Er is dus geen enkele aanwijzing dat de wetgever de daadwerkelijke tewerkstelling binnen de voorgeschreven termijn als essentieel beschouwt. Opdat de bepaling echter aan het beoogde doel kan beantwoorden, is daarentegen wel vereist dat de werknemer binnen de gestelde termijn de zekerheid heeft dat zijn ontslag ongedaan gemaakt is. Fundamenteel is dus wel dat de werkgever vóór het verstrijken van de termijn zich ertoe verbonden heeft de werknemer te herplaatsen. En om de nodige zekerheid te bieden moet die verbintenis uiteraard onvoorwaardelijk en zonder enig voorbehoud worden aangegaan. Bovendien moet de verbintenis strekken tot een herplaatsing in dezelfde dienstbetrekking; want § 5 van artikel 1bis stelt uitdrukkelijk dat de werknemer moet worden herplaatst «onder de voorwaarden van zijn arbeidsovereenkomst».

Rijst dan natuurlijk de vraag of er na zulk een onvoorwaardelijke verbintenis nog plaats kan zijn voor besprekingen tussen partijen, zoals er in de onderhavige zaak nog werden gevoerd. En eiser schijnt de reden dat aan de wet niet is voldaan, eerder hierin te zien dan in het feit dat de werkelijke tewerkstelling te laat is begonnen; dat ziet hij kennelijk meer als een noodzakelijk gevolg van de besprekingen.

Naar mijn mening sluiten onderhandelingen niet noodzakelijk een onvoorwaardelijke verbintenis in de voornoemde zin uit, indien aan een dubbele voorwaarde is voldaan:

1. de verbintenis mag niet afhankelijk worden gesteld van een nog te bereiken akkoord als resultaat van de onderhandelingen, want dan wordt zij voorwaardelijk;
2. de besprekingen mogen niet slaan op een wijziging

¹ Kamer, 1949-1950, *Gedr. St.*, nr. 185, blz. 2

van de arbeidsvoorwaarden, wat de wet uitdrukkelijk verbiedt.

Waarover kunnen partijen dan nog wel onderhandelen? Ik dacht over de voorwaarden van de herplaatsing — wat niet hetzelfde is als de voorwaarden van de arbeidsovereenkomst; het gaat dan om de wijze waarop de herplaatsing in de praktijk zal worden verwezenlijkt, wat het bestreden arrest «de modaliteiten van de herplaatsing» noemt.

Zo zal in de meeste gevallen de ontslagen werknemer reeds vervangen zijn op het ogenblik dat hij weer aan het werk moet gaan. Onderwerp van de besprekingen kan dus bijvoorbeeld zijn of de plaatsvervanger opnieuw zal worden verwijderd om plaats te maken voor de beschermde werknemer dan wel of deze in een nieuwe ploeg zal worden opgenomen of aan een andere machine zal worden tewerkgesteld.

Gaat het bijvoorbeeld om een bouwvakarbeider, dan zal de bouwplaats waar hij op het ogenblik van zijn ontslag tewerkgesteld was, misschien intussen gesloten zijn en zal voor hem een andere werkplaats moeten worden gezocht.

In de onderhavige zaak lag het nogal voor de hand dat over de herplaatsing onderhandeld moest worden. Eiser was precies ontslagen omdat de door hem bediende weefgetouwen buiten gebruik waren gesteld. Tewerkstelling op dezelfde plaats was niet meer mogelijk want de afdeling bestond niet meer. Dus moest noodzakelijk naar ander werk worden gezocht. En dat is blijkbaar gevonden doordat overeengekomen werd dat eiser voortaan op «picanolgetouwen» tewerkgesteld zou worden.

Dat wil nu niet noodzakelijk zeggen dat eisers arbeidsvoorwaarden werden gewijzigd. Vermoedelijk waren de onderhandelingen precies nodig omdat naar een nieuwe tewerkstelling moest worden gezocht zonder aan de arbeidsvoorwaarden te raken. En het is evenmin uitgesloten dat de werkelijke wedertewerkstelling eerst voor een tiental dagen later was gepland omdat zij een zekere reorganisatie van het bedrijf of aanpassing van het werk-schema nodig maakte.

Hoe dit ook zij, uit het enkele feit dat na het verstrijken van de wettelijke termijn van 30 dagen partijen nog onderhandeld hebben over de «modaliteiten van de herplaatsing», kan niet worden afgeleid dat de verbintenis van verweerster binnen die termijn aangegaan slechts voorwaardelijk was, en inzonderheid dat deze afhankelijk werd gemaakt van een akkoord over een wijziging in de arbeidsvoorwaarden.

En aangezien, zoals hiervoor werd gezegd, het aangaan door de werkgever van een onvoorwaardelijke verbintenis tot herplaatsing binnen de termijn volstaat, is de beslissing van het arbeidshof wettig verantwoord door de vaststelling dat verweerster tijdig haar akkoord met eisers herplaatsing heeft betuigd en nadien nog alleen over de modaliteiten van de herplaatsing, niet over de voorwaarden van de arbeidsovereenkomst, werd onderhandeld.

Op de wettigheid van de beslissing is dan ook zonder invloed de in het tweede onderdeel aangevochten overweging van het arbeidshof dat de besprekingen met het akkoord een geheel vormden en daarom de herplaatsing binnen de termijn was gebeurd.

En eveneens zonder belang wordt voorts de in het derde onderdeel aan de orde gestelde vraag of de vakorganisatie van eiser een mandaat van deze laatste had gekregen om de modaliteiten van de herplaatsing te regelen.

Terwijl het eerste onderdeel van het middel naar recht faalt, zijn het tweede en het derde niet ontvankelijk.

Conclusie: verwerping.

Arrest

Gelet op het bestreden arrest, op 7 november 1979 door het Arbeidshof te Gent gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 1bis, §§ 5 en 7, van de wet van 10 juni 1952 betreffende de gezondheid en de veiligheid van de werknemers, alsmede de salubriteit van het werk en van de werkplaatsen, gewijzigd door de wet van 16 januari 1967, 1316, 1350, 1353, 1984, 1985 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest de door eiser ingestelde vordering tot betaling door verweerster van een vergoeding gelijk aan twee jaar loon ongegrond verklaart op de volgende gronden: «ingevolge de vraag tot herplaatsing van 2 februari 1977, uitgaande van de vakorganisatie van eiser, heeft de vertegenwoordiger van de werkgeversorganisatie, waarbij verweerster was aangesloten, tijdig, dit is op 2 maart 1977, contact opgenomen met de vakorganisatie van eiser betreffende haar instemming met de herplaatsing. In tegenovergesteld geval ware een samenkomst toch totaal nutteloos en overbodig. Indien nu door toedoen van de vakorganisatie van eiser de samenkomst met het oog op het regelen van de modaliteiten van de herplaatsing slechts op 9 maart 1977 kon doorgaan, gaat het niet op dat eiser deze laatste datum thans zou willen uitspelen tegen verweerster om tot de laattijdigheid van de herplaatsing te besluiten en tevens te beweren dat zijn vakorganisatie, waarvan hij niet betwist dat ze de herplaatsing in zijn plaats diende te vragen, niet gemachtigd zou zijn om de modaliteiten van deze reïntegratie te bespreken, laat staan te aanvaarden. De vakorganisatie van eiser, in haar hoedanigheid van lasthebber, kan achteraf niet terugkomen op de op 9 maart 1977 getroffen regeling ter zake, aangezien ze geen enkel voorbehoud heeft geformuleerd, en eiser kan dit evenmin, daar hij in zijn hoedanigheid van lastgever gebonden is ten overstaan van een derde, namelijk verweerster; de vergadering van 9 maart 1977 is een uitloper van de op 2 maart 1977 gegeven instemming tot herplaatsing van eiser ter bespreking van de modaliteiten inzake de tewerkstelling op picanolgetouwen en dient als een aansluitend geheel beschouwd te worden met het op 2 maart 1977 telefonisch gegeven akkoord van verweerster tot herplaatsing van eiser; nu eiser op zijn aangevraagde herplaatsing niet daadwerkelijk, door zijn uitsluitend toedoen, is ingegaan om blijkbaar vanaf 14 maart 1977 bij een andere werkgever in dienst te treden, komt de vordering niet gegrond voor».

terwijl, eerste onderdeel, het feit dat de werkgeversorganisatie waarbij verweerster aangesloten was, op 2 maart 1977 telefonisch contact heeft opgenomen met de vakorganisatie waarbij eiser was aangesloten, en toen het akkoord van verweerster met de herplaatsing van eiser heeft gegeven, waarvan echter de modaliteiten nog besproken dienden te worden, wat slechts gebeurde op 9 maart 1977, en waarbij beslist werd dat eiser op 21 maart 1977 op picanolgetouwen zou beginnen werken, inhoudt dat verweerster binnen de voorgeschreven termijn van dertig da-

gen, te rekenen vanaf de op 2 februari 1977 door eiser gedane vraag tot herplaatsing, eiser niet onder de voorwaarden van zijn arbeidsovereenkomst in de onderneming herplaatst heeft, aangezien de modaliteiten van de herplaatsing toen nog moesten worden geregeld en eiser slechts op 21 maart kon beginnen werken; het feit dat de bespreking dezer modaliteiten van herplaatsing ten gevolge van het toedoen van de vakorganisatie van eiser, zonder voorbehoud, slechts op 9 maart 1977 kon plaatsvinden, aan het verloop van de termijn van 30 dagen, die van dwingend recht is, geen afbreuk doet en verweerster dus niet binnen deze wettelijke termijn haar akkoord gegeven heeft om eiser onder dezelfde voorwaarden van zijn oorspronkelijk contract te herplaatsen (schending van artikel 1bis, §§ 5 en 7, van de wet van 10 juni 1952);

(...)

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat, krachtens artikel 1bis, §§ 5 en 7, van de wet van 10 juni 1952 de werkgever ertoe gehouden is de werknemer die in strijd met de §§ 3 en 4 van hetzelfde artikel is ontslagen en overeenkomstig het bepaalde in § 5 een aanvraag heeft gedaan, binnen 30 dagen na de aanvraag in de onderneming te herplaatsen onder de voorwaarden van zijn arbeidsovereenkomst;

Dat aan dit vereiste is voldaan, wanneer de werkgever zich binnen de gestelde termijn onvoorwaardelijk ertoe verbindt de werknemer onder dezelfde arbeidsvoorwaarden als voorheen opnieuw tewerk te stellen; dat dit voorschrift niet belet dat de daadwerkelijke tewerkstelling eerst na de gestelde termijn een aanvang neemt en intussen onderhandelingen plaatshebben omtrent de wijze waarop de herplaatsing zal worden verwezenlijkt;

Overwegende dat het arbeidshof oordeelt dat verweerster binnen de voorgeschreven termijn haar akkoord met eisers herplaatsing heeft betuigd en dat nadien nog alleen «de modaliteiten van de herplaatsing» werden besproken en geregeld; dat het arrest niet vaststelt en eiser overigens niet aanvoert dat verweerster haar instemming met zijn herplaatsing afhankelijk heeft gemaakt van een akkoord over een wijziging van de voorwaarden van de arbeidsovereenkomst;

Dat het arbeidshof derhalve wettig beslist dat verweerster aan de voornoemde bepalingen van artikel 1bis, §§ 5 en 7, van de wet van 10 juni 1952 heeft voldaan;

Dat het onderdeel naar recht faalt;

Wat het tweede en derde onderdeel betreft:

Overwegende dat, nu uit het antwoord op het eerste onderdeel volgt dat de beslissing wettelijk verantwoord is, het tweede en het derde onderdeel gericht zijn tegen motieven van het arrest die de wettigheid ervan niet kunnen beïnvloeden;

Dat de onderdelen niet ontvankelijk zijn bij gebrek aan belang;

Om die redenen, verwerpt de voorziening; veroordeelt eiser in de kosten.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 9 DECEMBER 1980

Voorzitter: baron Richard

Raadsheer-rapporteur: de h. Boon
Advocaat-generaal: mevr. Liekendael
Advocaat: mr. De Gryse

Wegverkeer — 1. Richtingsverandering — Naar links afslaan — Achterligger haalt in ondanks inhaalverbod — 2. Inhaalverbod — Op kruispunt waar de voorrang van rechts geldt.

1. De fout welke begaan wordt door de autobestuurder die met overtreding van art. 17.2, 2°, a, Wegverkeersreglement inhaalt op een kruispunt waar de voorrang van rechts geldt, ontslaat de bestuurder die naar links wil afslaan, niet van het nakomen van de voorschriften van art. 19.3, 1° en 2°.

2. Het bij art. 17.2, 2°, a, Wegverkeersreglement bepaalde verbod links in te halen is toepasselijk op alle kruispunten waar de voorrang van rechts geldt, onverschillig of de bestuurder die voorrang geniet.

B. e.a. t/ De S. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 27 februari 1980 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

A. Op de voorziening van eerste eiser:

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 17.2, 2°, a, van het Wegverkeersreglement, 1382, 1383, 1384 van het Burgerlijk Wetboek, 418 en 420 van het Strafwetboek,

doordat het arrest eerste eiser schuldig verklaart aan het feit «bij een aan zijn persoonlijk toedoen te wijten verkeersongeval door gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg, maar zonder het oogmerk om de persoon van een ander aan te randen, onopzettelijk slagen of verwondingen te hebben toegebracht aan De S. Carolus» en hem uit dien hoofde strafrechtelijk veroordeelt tot een geldboete (...), en het door beklagde (eerste eiser) ingeroepen verweer, gebaseerd op het verbod voor De B. (tweede verweerder) om, krachtens artikel 17.2, 2°, a, van het Wegverkeersreglement links in te halen op een kruispunt waar voorrang van rechts geldt, verwerpt op grond van de overweging dat «het onderhavig geding geen kruispunt betreft waar de voorrang van rechts geldt, aangezien de Hendrik Consciencelaan, welke ter plaatse op de door partijen gevolgde Sint-Antoniusbaan langs de linkerzijde uitmondt, deze baan niet dwars, terwijl wegens voormelde verkeersborden» — een voorrangsteken en een omgekeerde driehoek die, zoals het arrest uitdrukkelijk vaststelt, niet waren aangebracht in de door eerste eiser en De B. gevolgde richting — «de gebruikers van de H. Consciencelaan hun voorrang van rechts verliezen ten overstaan van het verkeer van de Sint-Antoniusbaan dat uit de tegenovergestelde richting komt ten opzichte van de betrokken partijen»,

terwijl krachtens artikel 17.2, 2°, a, van het Wegverkeersreglement het links inhalen van een voertuig verboden is op de kruispunten waar de voorrang van rechts geldt en dit verbod niet ongedaan kan gemaakt worden op grond van verkeerstekens die niet aangebracht zijn op de door de betrokken bestuurders gevolgde baan, in hun rijrichting,

zodat eerste eiser bij het bepalen van zijn rijgedrag erop mocht rekenen dat eerste verweerder, bij afwezigheid van enig verkeersteken in hun rijrichting, zich zou onthouden van het links inhalen, en zodat het arrest, dat vaststelt dat

de voorrang van rechts ongedaan was gemaakt door verkeerstekens die niet waren aangebracht in de rijrichting van de betrokken bestuurders (eerste eiser en eerste verweerder) op de door hen gevolgde baan, niet zonder miskenning van artikel 17.2, 2°, a, van het Wegverkeersreglement dit verbod voor eerste verweerder ontoepasselijk kon achten, derhalve, door eerste eiser strafrechtelijk te veroordelen wegens het links afslaan ondanks het inhaalmaneuver van eerste verweerder, bedoelde bepaling alsook de andere in het middel geciteerde bepalingen schendt:

I. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing op de tegen eerste eiser ingestelde strafvordering:

Overwegende dat het arrest vaststelt: «dat getuige De S. Carolus, die in de wagen van de burgerlijke partij De B. Matheus was gezeten, bevestigt dat beklaagde, zonder rekening te houden met het inhaalmaneuver, slechts op het ogenblik dat hij ging voorbijgestoken worden zijn richtingslicht aanstak en links afdraaide zoals beweerd wordt door de burgerlijke partij voornoemd; dat beklaagde (eerste eiser) na de aanrijding zelf toegaf dat hij op het kruispunt links wilde afslaan na steeds de rechterzijde van de weg gevolgd te hebben»;

Overwegende dat het arrest derhalve als fout ten laste van eerste eiser aanneemt een overtreding van de voorschriften van artikel 19.1.3, 1° en 2°, a, van het Wegverkeersreglement;

Overwegende dat de enkele overtreding van artikel 17.2, 2°, a, van het Wegverkeersreglement door een ander weggebruiker, eerste eiser niet ontsloeg van het nakomen van de voorschriften van artikel 19.1.3, 1° en 2°, a, van het Wegverkeersreglement;

Dat het middel derhalve niet ontvankelijk is bij gemis van belang;

En overwegende dat de substantiële of op straffe van nietigheid voorgeschreven rechtsvormen in acht zijn genomen en de beslissing overeenkomstig de wet is gewezen;

II. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing op de tegen eerste eiser ingestelde civielrechtelijke vorderingen:

Overwegende dat, wanneer de schade is teweeggebracht door de samenlopende fouten van verscheidene personen, ieder van hen tot algeheel herstel van de schade jegens het slachtoffer dat zelf geen fout heeft begaan, gehouden is;

Overwegende dat daaruit volgt dat de veroordeling die ten bate van de verweerders De S., I. en de gemeente Zoersel is uitgesproken wettelijk verantwoord blijft zelfs indien het middel gegrond is;

Dat het middel derhalve, wegens gebrek aan belang, in zoverre niet ontvankelijk is;

Overwegende, wat de overige verweerders betreft, dat het bij artikel 17.2, 2°, a, van het Wegverkeersreglement bepaalde verbod links in te halen toepasselijk is op al de kruispunten waar de voorrang van rechts geldt, onverschillig of de bestuurder die voorrang geniet;

Overwegende dat het arrest oordeelt: «dat uit de gegevens van de nieuw opgestelde bodemschets blijkt dat in de richting door partijen langsheen de Sint-Antoniusbaan gevolgd, geen verkeerstekens zijn aangebracht doch wel in de tegenovergestelde richting waar een voorrangsteken (B17) zich bevindt op nagenoeg 33 meter vóór de aansluiting langs rechts (in die richting) met de Hendrik Consciencelaan welke voorzien is van een bord met omgekeerde driehoek

(B1); dat voormelde toestand reeds ongewijzigd bestaat sedert 1972 en dus eveneens op de dag van het ongeval; dat ten deze het verbod om links in te halen niet geldt hoewel door beklaagde ingeroepen op grond van artikel 17.2, 2°, van het Wegverkeersreglement; dat immers het onderhavig geding geen kruispunt betreft waar de voorrang van rechts geldt, aangezien de Hendrik Consciencelaan, welke ter plaatse op de door partijen gevolgde Sint-Antoniusbaan langs de linkerzijde uitmondt, deze baan niet dwarst, terwijl, wegens voormelde verkeersborden, de gebruikers van de Hendrik Consciencelaan hun voorrang van rechts verliezen ten overstaan van het verkeer van de Sint-Antoniusbaan dat uit de tegenovergestelde richting komt ten opzichte van de betrokken partijen»;

Overwegende dat uit die vaststellingen van het arrest volgt dat de weggebruikers, die de Sint-Antoniusbaan berijden in de door eiser gevolgde richting, aan het kruispunt met de Hendrik Consciencelaan de voorrang van rechts genieten ten opzichte van de weggebruikers die, komende uit die straat, de Sint-Antoniusbaan willen oprijden;

Dat het arrest derhalve niet zonder schending van artikel 17.2.2°, a, van het Wegverkeersreglement kon beslissen dat het «geen kruispunt betreft waar de voorrang van rechts geldt»;

Dat het middel gegrond is;

(...)

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 12 DECEMBER 1980

Voorzitter: de h. Janssens

Raadsheer-rapporteur: de h. Lebbe

Advocaat-generaal: de h. Ballet

Advocaten: mrs. Bützler en Houtekier

1. Vonnissen en arresten — Motivering — Uitlegging — Onnauwkeurigheid — 2. Vennootschap — P.V.B.A. — Recht vennoot te zijn van een N.V. en als zodanig een leidende rol in een N.V. te vervullen — Art. 200 Vennootschapswet.

1. De redenen van een vonnis of arrest moeten de ene door de andere worden uitgelegd en het dispositief moet worden gelezen in het licht van de motieven.

Een onnauwkeurigheid waardoor de controle van het Hof van Cassatie over de wettigheid van de beslissing onmogelijk wordt gemaakt, is ook een gebrek van de motivering, dat een schending van artikel 97 Grondwet uitmaakt.

2. De rechter voegt aan de wet toe door een P.V.B.A. het recht te ontzeggen vennoot te zijn van een N.V., althans als zodanig een leidende rol in een N.V. te vervullen.

Nu ten deze vastgesteld wordt dat de P.V.B.A. aan de algemene vergaderingen zou deelnemen als eigenares van aandelen die haar werkelijk toebehoren, vindt art. 200 Venn. wet geen toepassing.

D. t/ D. en P.V.B.A. L.B.

Gelet op het bestreden arrest, op 26 juni 1979 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

Overwegende dat het arrest, met bevestiging van het beroepen vonnis, de vereffening en verdeling beveelt van de nalatenschappen van de ouders D.; dat nochtans de eerste rechter beslist had dat bij de vereffening en verdeling rekening zal worden gehouden met alle overeenkomsten die desaangaande tussen de erfgenamen waren gesloten; dat het arrest daarvan op twee punten afwijkt; dat het aangaande de overeenkomst betreffende het onroerend goed te L., alvorens uitspraak te doen over de vordering van verweerder tot nietigverklaring van die overeenkomst wegens benadeling, een deskundigenonderzoek beveelt; dat het, aangaande overeenkomsten betreffende de oprichting van een personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid, op de vordering van verweerder, die overeenkomsten nietig verklaart;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van artikel 97 van de Grondwet,

doordat het arrest in zijn beschikkend gedeelte het beroepen vonnis van 9 juni 1977 van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Mechelen bevestigt, behalve aangaande de oorspronkelijke hoofdvorderingen van verweerder, en zulks erop neerkomt te beslissen dat de tegeneisen van oorspronkelijke verweerders (thans eisers en de tot bindendverklaring van arrest opgeroepen verweerders sub 1 tot 4) gegrond zijn, onder meer, in zoverre verzocht werd te zeggen voor recht dat de personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid «L. B.» de taak vervult voorzien in hoofdstuk III van de globale overeenkomst tussen partijen van 29 juni 1972 en dat deze akte van vereffening en verdeling, geregistreerd te Lier, goed, geldig en van waarde is,

terwijl het arrest anderzijds de oorspronkelijke vordering van verweerder strekkende tot nietigverklaring van de overeenkomsten betreffende de oprichting van een personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid ontvankelijk en gegrond verklaart en derhalve onder meer het beding betreffende deze oprichting opgenomen in de overeenkomst van minnelijke verdeling van 24 juni 1972, bekrachtigd op 29 juni 1972, onder artikel III van deze overeenkomst nietig verklaart, voornamelijk op grond dat de overeenkomst waardoor een personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid in de naamloze vennootschap als een in feite leidend orgaan van de naamloze vennootschap zal fungeren, in strijd is met de dwingende bepalingen die de structuur van de naamloze vennootschap bepalen en met de openbare orde; zodat het arrest, dat zowel aangetast is door tegenstrijdigheid, althans dubbelzinnigheid in zijn beschikkend gedeelte zelf, als door tegenstrijdigheid, althans dubbelzinnigheid tussen zijn redenen en zijn beschikkend gedeelte, niet regelmatig met redenen omkleed is (schending van artikel 97 van de Grondwet):

Overwegende dat het middel aanvoert dat de beslissing door tegenstrijdigheid, althans dubbelzinnigheid is aangetast, doordat het arrest, eensdeels, de overeenkomsten betreffende de oprichting van een personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid nietig verklaart en, anderdeels, de beslissing van de eerste rechter bevestigt waarbij werd gezegd dat de personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid L. B., die intussen door de drie broers en de zuster die geen aandeelhouders van de naamloze vennootschap Fl. D. zijn, is opgericht, de taak vervult van de in de overeenkomsten bedoelde op te richten personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid, hetgeen

impliceert dat het arrest de geldigheid van die overeenkomsten erkent;

Overwegende dat de redenen van een vonnis of arrest de ene door de andere moeten worden uitgelegd en het dispositief moet worden gelezen in het licht van de motieven;

Overwegende dat uit het geheel van het arrest blijkt dat, waar het in zijn dispositief «het beroepen vonnis bevestigt behalve aangaande de oorspronkelijke hoofdvorderingen van verweerder», het bedoelt dat het beroepen vonnis wordt bevestigd in zoverre het de vereffening en verdeling heeft bevolen met inachtneming van de bepalingen van de overeenkomsten die de minnelijke verdeling tussen alle kinderen betreffen, doch dat het beroepen vonnis niet wordt bevestigd eensdeels in zoverre het ook de bedingen van die overeenkomsten aangaande de op te richten personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid geldig verklaarde, bedingen die betrekking hebben op de rechtsverhoudingen tussen eiser en verweerder en die nietig worden verklaard, anderdeels in zoverre door het vonnis werd gezegd dat de vennootschap L. B. de taak vervult omschreven in laatstbedoelde bedingen, beslissing die wegens de nietigverklaring van de overeenkomsten op dat punt geen bestaansreden meer had;

Dat het middel steunt op een onjuiste lezing van het arrest en derhalve feitelijke grondslag mist;

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 1134, 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek, 29-1°, 74, 200 van de gecoördineerde wetten betreffende de handelsvennootschappen en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest de overeenkomsten tussen eiser en verweerder, gesloten bij onderhandse akten van 13 en 22 juni 1972 en tegengetekend door de andere broers en de zuster op 24 juni 1972, betreffende de oprichting van een personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid, alsook het beding betreffende deze oprichting opgenomen in de overeenkomst van minnelijke verdeling van 24 juni 1972, bekrachtigd op 29 juni 1972, onder artikel III van deze overeenkomst, nietig verklaart onder meer op grond: dat de oprichting van een personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid behoort tot de middelen die de verwarring en schijn van rechten bestendigt; dat de schijnbare bedoeling van minnelijke tussenkomst van derden (...) in diezelfde overeenkomst verdwijnt door de vermenging die ontstaat in de op te richten personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid van de aandelen van C. en H. D. met de eigen inbreng van de vier andere broers en zuster, waardoor deze aandelen én inbreng een nieuw recht van tussenkomst in de naamloze vennootschap doen ontstaan; dat de overeenkomst waardoor een personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid in de naamloze vennootschap als een in feite leidend orgaan van de naamloze vennootschap zal fungeren, in strijd is met de dwingende bepalingen die de structuur van de naamloze vennootschap bepalen, derhalve in strijd met de openbare orde, en nietig is; dat inderdaad de oprichting van de personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid uitsluitend tot doel had een tussenkomst in de naamloze vennootschap te verzekeren, en dat de aangevoerde middelen op zichzelf een continuïteit van bedoeling vertonen tot uitschakeling van appellant en zijn familie uit de naamloze vennootschap; dat de beginselen die de onderliggende grondvormen van meerdere beschikkingen in de wet op de ven-

nootschappen, onder meer van artikel 200, deze tussenkomst verbieden,

terwijl, eerste onderdeel, in de overeenkomst, tussen eiser en verweerder gesloten op 13 juni 1972, werd bedongen dat zij «de onherroepelijke verplichting aan(gaan), ieder voor zich, elk een aandeel of een gelijk aantal aandelen van de naamloze vennootschap 'Algemene Ondernemingen Fl. D. te Lier af te staan aan een op te richten personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid (... en dat) het doel van deze personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid zal zijn als stemgerechtigde aandeelhouder op te treden op de algemene vergaderingen van voornoemde naamloze vennootschap Fl. D. om aldaar alle beslissingen te treffen indien dit onder scheidsrechterlijk oogpunt nuttig zou zijn, (dat) tot vennoten van deze personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid zullen uitgenodigd worden alle erven van wijlen Fl. D. — ieder met een gelijk aandeel in het kapitaal»;

terwijl in de bijkomende overeenkomst, tussen dezelfde partijen gesloten op 22 juni 1972, zij overeenkwamen dat «de heer B. Van H. in depot (zal) nemen een aandeel van de naamloze vennootschap Fl. D. van (eiser) en een aandeel van (verweerder) tot zolang de personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid zal worden gesticht, die deze twee aandelen zal aankopen (...); terwijl ten slotte in de overeenkomst van vereffening en verdeling van de nalatenschap van 29 juni 1972 onde hoofdstuk III «Aandelen» uitdrukkelijk werd vastgesteld dat «vrijwillig een overeenkomst werd gesloten, om elk één of een gelijk aantal aandelen toe te vertrouwen aan een te stichten personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid (...) — met een uitdrukkelijk familiaal karakter (kinderen Fl. D.), die bij onenigheid een scheidsrechterlijke rol zou kunnen spelen en tevens zorgt voor een bestendige vertegenwoordiging in de naamloze vennootschap»; terwijl hieruit op onduidelijke wijze volgt dat werd overeengekomen tussen eiser en verweerder, met akkoord van de andere broers en zuster, één of een gelijk aantal aandelen in volle eigendom over te dragen aan een te stichten personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid, die als stemgerechtigde aandeelhouder zou worden vertegenwoordigd op de algemene vergaderingen van voormelde naamloze vennootschap, om, gezien de 50/50 situatie tussen eiser en verweerder, een scheidsrechterlijke rol te kunnen spelen bij onenigheid; terwijl er bovendien geen betwisting kan bestaan over de rechten van de andere kinderen van wijlen Fl. D., die tot vennoten van bedoelde personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid werden uitgenodigd, ieder met een gelijk aandeel in het kapitaal, en via deze personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid inspraak verwerven in voormelde naamloze vennootschap; zodat het arrest, door te overwegen dat de overeenkomst tot oprichting van een personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid behoort tot de middelen die de verwarring en schijn van rechten bestendigt, dat de schijnbare bedoeling van minnelijke tussenkomst van derden in diezelfde overeenkomst verdwijnt door de vermenging in de personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid van de aandelen van eiser en verweerder met de eigen inbreng van de vier ander broers en zuster, en dat de aangewende middelen op zich zelf een continuïteit van inzicht vertonen tot uitschakeling van verweerder en zijn familie uit de naamloze vennootschap, op grond waarvan het de overeenkomsten van 13, 22 en 24 juni

1972, bekrachtigd op 29 juni 1972 — meer bepaald artikel III van deze laatste overeenkomst — nietig verklaart, niet alleen de bewijskracht van de akten tot vaststelling van deze overeenkomsten miskent maar ook aan deze overeenkomsten niet de gevolgen wil toekennen die zij wettelijk tussen de partijen hebben (schending van de artikelen 1134, 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek);

tweede onderdeel, de overwegingen van het arrest, naar luid waarvan de overeenkomst waardoor een personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid in de naamloze vennootschap als een in feite leidend orgaan van de naamloze vennootschap zal fungeren — waarmee wordt bedoeld het verzekeren van een tussenkomst in de naamloze vennootschap die de oprichting van de personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid uitsluitend tot doel had — in strijd is met de dwingende bepalingen die de structuur van de naamloze vennootschap bepalen, derhalve in strijd met de openbare orde, en nietig is — zonder aan te duiden over welke dwingende bepalingen het dan wel gaat — en de beginselen die de onderliggende grond vormen van meerdere beschikkingen in de wet op de vennootschappen, onder meer van artikel 200, deze tussenkomst verbieden — zonder te preciseren welke beginselen worden bedoeld — de controle over de wettigheid van deze beslissingen onmogelijk maken (schending van artikel 97 van de Grondwet);

derde onderdeel, voormelde overwegingen in elk geval indruisen tegen de wetbepalingen van de gecoördineerde wetten betreffende de handelsvennootschappen, naar luid waarvan er bij de oprichting van een naamloze vennootschap ten minste zeven vennoten vereist zijn, zonder onderscheid tussen natuurlijke en rechtspersonen, en, niettegenstaande elke daarmede strijdige bepaling, al de aandeelhouders, eigenaars van aandelen of van deelbewijzen die het uitgedrukte kapitaal vertegenwoordigen, het recht hebben in persoon of bij gemachtigde te stemmen, mits zij zich naar de voorschriften van de statuten gedragen; terwijl artikel 200 van bedoelde gecoördineerde wetten geenszins de tussenkomst van een personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid, als stemgerechtigde aandeelhouder, in een naamloze vennootschap verbiedt — zoals het arrest aanneemt — maar enkel strafbaar stelt degenen die zich aangeven als eigenaars van aandelen of van obligaties welke hun niet toebehoren, en in een vennootschap, onder het beheer van deze wet opgericht, deelnemen aan de stemming in een algemene vergadering van aandeelhouders of van obligatiehouders, en degenen die de aandelen of de obligaties hebben afgegeven om er het hierboven voorziene gebruik van te maken (schending van de artikelen 29-1°, 74, lid 2, en 200 van de gecoördineerde wetten betreffende de handelsvennootschappen):

Overwegende dat het arrest eerst uiteenzet waarom de betwisting betreffende de overeenkomsten die betrekking hebben op het oprichten van de personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid volledig gescheiden blijft van de verdeling; dat het vervolgens de overeenkomsten betreffende het oprichten van de personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid nietig verklaart;

Wat het tweede en het derde onderdeel betreft:

Nopens de grond van niet-ontvankelijkheid door verweerder tegen het tweede onderdeel opgeworpen en hieruit afgeleid dat het onderdeel de schending van artikel 97 van de Grondwet aanvoert zonder een gebrek aan antwoord op

een conclusie, een tegenstrijdigheid of een dubbelzinnigheid in de motivering aan te wijzen;

Overwegende dat de grond van niet-ontvankelijkheid erop neerkomt aan te voeren dat de rechter alleen dan artikel 97 van de Grondwet schendt wanneer hij hetzij niet antwoordt op een conclusie, hetzij de beslissing laat steunen op tegenstrijdige of op dubbelzinnige motieven;

Overwegende dat ook andere gebreken van de motivering een schending van de genoemde grondwetsbepaling kunnen uitmaken, onder meer onnauwkeurigheid waardoor de controle van het Hof over de wettigheid van de beslissing onmogelijk wordt gemaakt;

Dat de grond van niet-ontvankelijkheid faalt naar recht; Nopens de onderdelen zelf:

Overwegende dat het arrest de nietigverklaring van de overeenkomsten betreffende het oprichten van de personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid laat stoelen op de volgende drie gronden: 1) het doel van de overeenkomsten was gericht op een minnelijke tussenkomst van derden, maar de wijze waarop zij door eiser en de andere broers en zuster werd begrepen en uitgevoerd, toont aan dat de werkelijke bedoeling was, in strijd met artikel 200 van de Vennootschappenwet, een recht van tussenkomst van derden in de naamloze vennootschap te doen ontstaan, 2) het doen fungeren van een personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid in een naamloze vennootschap als een in feite leidend orgaan van de naamloze vennootschap is in strijd met de dwingende bepalingen die de structuur van de naamloze vennootschap bepalen en derhalve in strijd met de openbare orde, 3) de oprichting van de personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid had als uitsluitend doel een tussenkomst in de naamloze vennootschap te verzekeren tot uitschakeling van verweerder en zijn familie uit de naamloze vennootschap, en «de beginselen die de onderliggende grond vormen van meerdere beschikkingen in de Vennootschappenwet, onder meer van artikel 200», verbieden zodanige tussenkomst;

Overwegende dat, nu het arrest vaststelt dat de personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid aan de algemene vergaderingen zou deelnemen als eigenares van aandelen die haar werkelijk toebehoren, artikel 200 van de Vennootschappenwet geen toepassing vindt;

Overwegende dat het arrest aan de wet toevoegt door een personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid het recht te ontzeggen vennoot te zijn van een naamloze vennootschap, althans als zodanig een leidende rol in een naamloze vennootschap te vervullen;

Overwegende dat door zonder enige specificatie beginselen in te roepen «die de onderliggende grond vormen van meerdere beschikkingen van de Vennootschappenwet», het arrest de controle over de wettigheid van de beslissing onmogelijk maakt;

Dat de onderdelen gegrond zijn;

Overwegende dat, nu ingevolge het aannemen van het tweede middel, de beslissing vernietigd wordt waarbij de overeenkomsten betreffende de op te richten personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid nietig worden verklaard, die vernietiging zich ook moet uitstrekken tot de impliciete beslissing waarbij is aangenomen dat de vordering betreffende de taak van de personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid L. B. zonder

voorwerp is, en die het gevolg is van eerstbedoelde beslissing;

(...)

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

2e KAMER — 28 APRIL 1980

Voorzitter: de h. Lenders

Raadsheren: de hh. Gepts en Donckers

Advocaten: mrs. Celis loco Wijffels en Callens loco Diercxsens

Onrechtmatige daad — Aansprakelijkheid — Beschadiging van telefoonkabel — Erkenning van aansprakelijkheid door aangestelde van aannemer — Verplichtingen van de R.T.T.

De erkenning van aansprakelijkheid door de aangestelde van een aannemer omtrent de beschadiging van een telefoonkabel is zonder enige waarde, omdat uit niets blijkt dat deze aangestelde door zijn werkgever gemachtigd was om die verklaring te doen en hij bovendien niet de bevoegdheid had om te oordelen over de juridische vraag of zijn werkgever aansprakelijk was voor de schade.

Nu het werk werd uitgevoerd in het bijzijn van de afgevaardigden van de R.T.T., hadden deze specialisten de plicht te verhinderen dat het werk door het personeel van de aannemer onvakkundig werd uitgevoerd als de kabel gevaar liep beschadigd te worden.

R.T.T. t/ N.V. S. e.a.

Overwegende dat geïntimeerden in de loop van de maanden maart tot augustus 1972 in het kader van de premietrwerken in de Leysstraat te Antwerpen graafwerken uitvoerden voor de constructie van een koker; dat na de uitvoering van die werkzaamheden de ruimte boven de koker met aarde moest worden opgevuld; dat appellante betoogt dat deze opvulling niet naar behoren werd uitgevoerd zodat een «inklinking» van de bodem plaatsvond, een telefoonkabel, die in de grond lag, uitgerekt werd, vocht binnendrong in de aders en in oktober 1973 storingen optraden; dat 27 meter kabel, volgens appellante, vervangen moesten worden, waardoor haar een schade zou zijn veroorzaakt van 212.481 fr.; dat zij geïntimeerden voor deze schade aansprakelijk stelt op grond van art. 1382 e.v. B.W.;

Overwegende dat de vordering van appellante om betaling te verkrijgen van voormeld bedrag terecht door de eerste rechter werd afgewezen daar appellante volkomen in gebreke bleef de aansprakelijkheid van geïntimeerden voor deze schade naar voldoening van recht aan te tonen;

dat de verantwoordelijkheidsverklaring van 29.10.73 van de aangestelde van geïntimeerden W. zonder enige waarde is; dat immers uit niets blijkt dat deze aangestelde gemachtigd was door geïntimeerden om die verklaring te doen; dat hij bovendien niet de bevoegdheid had om te oordelen over de juridische vraag of zijn werkgever aansprakelijk was voor de schade;

Overwegende dat in werkelijkheid niets met zekerheid bekend is wat betreft de oorzaak van de beschadiging van

de kabel; dat toen, meer dan een jaar na de uitvoering van het werk door geïntimeerden, storingen optraden en de beschadiging van de kabel vastgesteld werd, appellante naliet contradictoir met geïntimeerden de oorzaak van de beschadiging te doen bepalen, zo nodig langs gerechtelijke weg;

dat de verklaringen van de aangestelde van appellante niet volstaan als bewijsvoering van de gebrekkige uitvoering van de werken door geïntimeerden daar het niet uitgesloten is dat zij zich hebben willen vrijwaren voor mogelijke aanmerkingen van hun werkgever;

dat de aangestelde van appellante P. overigens aan de politie verklaarde dat het werk werd uitgevoerd in het bijzijn van hun afgevaardigden; dat deze specialisten van appellante dan als plicht hadden te verhinderen dat het werk door het personeel van geïntimeerden onvakkundig werd uitgevoerd wanneer de kabel gevaar liep beschadigd te worden;

dat zij in elk geval geïntimeerden hadden moeten aansprakelijk stellen voor de gevolgen van de beweerde onvakkundige uitvoering;

dat de nadere toelichting van de R.T.T. aangestelde P., verstrekt toen het geschil tussen partijen was ontstaan, niet geloofwaardig is gelet op de formele en duidelijke bewoordingen van zijn oorspronkelijke verklaring aan de politie;

dat in de ongevalsangifte van 29.10.1973 van geïntimeerden slechts een vermoeden werd uitgedrukt en daarenboven zeker geen fout werd toegegeven;

dat uit het feit dat geen andere aannemers ter plaatse werken uitvoerden en in 1977 in de ondergrond van de Leysstraat holten werden aangetroffen niet noodzakelijk moet afgeleid worden dat de kabel slechts beschadigd werd door de fout van geïntimeerden;

dat slechts een hypothese is en ook andere mogelijkheden bestaan zoals het ontstaan van de schade door een gebrek van de kabel of door een tekortkoming van de aangestelde van appellante;

(...)

NOOT—Betreffende de schade door graafwerk veroorzaakt aan ondergrondse kabels, raadplege men M.-A. Flamme, «De la rencontre de canalisations et de câbles au cours de travaux publics», *J.T.*, 1966, 110-117; A. Simonet, «Responsabilité du bris de câbles ou de canalisation à l'occasion de travaux publics», *R.G.A.R.*, 1972, nr. 8771; A. Van Innis, «Dommages accidentels aux canalisations souterraines à l'occasion de travaux», *J.T.*, 1979, 189-198.

HOF VAN BEROEP TE GENT

5e KAMER — 16 JUNI 1980

Voorzitter: de h. Van Bever

Raadsheren: de hh. Colle en Roose

Advocaten: mrs. Schepens en Teerlynck

1. Bewaargeving — Om niet — a) Contractuele bewaarplicht van de bewaarnemer — b) Teruggaveplicht van de bewaarnemer — Resultaatsverbintenis — Beoordeling van eventuele fout — 2. Onrechtmatige daad — Aansprakelijkheid — Samenloop van contractuele en buiten contractuele aansprakelijkheid — Schade aan de in bewaring

gegeven zaak veroorzaakt door een gebrek van een eigen zaak van de bewaarnemer — Quasi-delictuele aansprakelijkheid.

1. a) De contractuele verplichtingen van de bewaarnemer met betrekking tot de bewaring van de zaak zijn beperkt tot het besteden aan de zaak van dezelfde zorgen als hij aan de bewaring van zijn eigen zaken besteedt (art. 1927 B.W.).

b) Op de bewaarnemer rust ook de resultaatsverbintenis de in bewaring gegeven zaak terug te geven, vrij van beschadigingen die aan zijn eigen toedoen mochten te wijten zijn (art. 1933 B.W.). Hierbij moet de eventuele fout van de bewaarnemer beoordeeld worden met inachtneming van de verminderde zorgplicht waartoe hij volgens art. 1927 B.W. gehouden is.

2. Het bestaan van een contractuele verhouding tussen de bewaargever en de bewaarnemer sluit niet elke quasi-delictuele aansprakelijkheid van deze laatste uit. Buitencontractuele aansprakelijkheid blijft bestaan indien de niet nagekomen verbintenis niet louter uit het contract voortvloeit en de schade haar ontstaan en bestaansvoorwaarde niet louter in het contract vindt.

Dit is het geval wanneer de schade aan de in bewaring gegeven zaak voortvloeit uit een gebrek van een eigen zaak van de bewaarnemer. In dat geval is er een tekortkoming aan de verplichting geen schade te veroorzaken door de daad van de zaken die men onder zijn bewaring heeft (art. 1384, eerste lid, B.W.).

N.V. T. t/ V.

1. De appellante, optredend als gesubrogeerde in de rechten van haar verzekerde, V., vordert van de geïntimeerde betaling van de som van 31.780fr., zijnde het bedrag van de vergoeding die zij aan haar verzekerde uitgekeerd heeft wegens schade aan diens wagen toegebracht toen deze zich in de garage van de geïntimeerde bevond, waar hij de dag voordien werd achtergelaten ten gevolge van een defect.

Het wordt niet betwist dat de beschadiging veroorzaakt werd door een ontploffing van een warmwatertoestel toebehorend aan de geïntimeerde.

In de dagvaarding wordt gesteld dat de geïntimeerde aansprakelijk is voor die schade, hetzij als bewaarder van een gebrekkige zaak — de waterverwarmer —, hetzij op grond van een bewaargevingscontract (...)

De geïntimeerde voert aan dat er tussen hem en V. een bewaargeving uit noodzaak tot stand was gekomen, dat zijn aansprakelijkheid alleen bepaald wordt door de regels van het bewaargevingscontract en niet door die betreffende de quasi-delictuele aansprakelijkheid, dat hij aan de bewaarde zaak — de wagen van V. — dezelfde zorgen heeft besteed als hij aan de bewaring van zijn eigen zaken besteedde en dat hij bijgevolg, met toepassing van artikel 1927 B.W., jens de bewaargever geen aansprakelijkheid oploopt voor de beschadiging van diens wagen door de bewuste ontploffing.

De eerste rechter heeft die stelling aangenomen en de vordering als ongegrond afgewezen.

2. Beide partijen aanvaarden dat er tussen V. en de geïntimeerde een contract van bewaargeving om niet tot stand is gekomen. Of dat nu uit noodzaak dan wel vrijwillig is gebeurd, heeft ter zake van de aansprakelijkheid van de bewaarnemer geen belang.

De contractuele verplichtingen van de bewaarnemer met

betrekking tot de bewaring van de zaak zijn beperkt tot het besteden aan de zaak van dezelfde zorgen als hij aan de bewaring van zijn eigen zaken besteedt (art. 1927 B.W.).

Ter zake wordt blijkbaar aangenomen dat de geïntimeerde aan de bewaring van de wagen van V. niet minder zorgen heeft besteed dan aan zijn eigen zaken.

Op de bewaarnemer rust ook de resultaatverbintenis de in bewaring gegeven zaak terug te geven, vrij van beschadigingen die aan zijn toedoen mochten te wijten zijn (art. 1933 B.W.). Hierbij moet de eventuele fout van de bewaarnemer beoordeeld worden met inachtneming van de verminderde zorgplicht waartoe hij volgens art. 1927 gehouden is.

Ter zake is het duidelijk dat de beschadiging van de wagen van V. niet het gevolg is van een tekortkoming aan die zorgplicht van de geïntimeerde, maar wel aan een daarbuiten liggende oorzaak, met name de ontploffing van het warmwatertoestel.

Op het louter contractuele vlak kan de geïntimeerde derhalve niet aansprakelijk gesteld worden voor de kwetsieuze beschadiging.

3. Het bestaan van een contractuele verhouding tussen de bewaargever en de bewaarnemer sluit nochtans niet elke quasi-delictuele aansprakelijkheid van deze laatste uit. Extracontractuele aansprakelijkheid blijft bestaan indien de niet nagekomen verbintenis niet louter uit het contract voortvloeit en de schade haar ontstaan en bestaansvoorwaarde niet louter in het contract vindt.

Dit is het geval wanneer de schade aan de in bewaring gegeven zaak voortvloeit uit een gebrek van een eigen zaak van de bewaarnemer. In dat geval is er een tekortkoming aan de verplichting geen schade te veroorzaken door de daad van de zaken die men onder zijn bewaring heeft (art. 1384, eerste lid). Deze tekortkoming identificeert zich niet met de tekortkoming aan de contractuele verplichting tot teruggave van een niet beschadigde zaak, integendeel, deze laatste tekortkoming is het gevolg van de schending van de quasi-delictuele verbintenis.

Dat ter zake de ontploffing, die de schade aan de in bewaring gegeven wagen van V. veroorzaakt heeft, het gevolg is van een gebrek van het warmwatertoestel van de geïntimeerde kan bezwaarlijk betwist worden. Een gebrek aan onderhoud wordt door de geïntimeerde zelf uitgesloten, van een buiten het toestel gelegen oorzaak is geen enkele concrete aanwijzing, bijgevolg is de enig mogelijke uitleg voor de ontploffing het gebrek van het toestel.

De geïntimeerde is derhalve gehouden tot vergoeding van de schade veroorzaakt aan de wagen van V. en tot betaling van de deswege door de appellante uitgekeerde vergoedingen.

(...)

NOOT—Betreffende de vereisten voor de samenloop tussen de contractuele en de extra-contractuele aansprakelijkheid, zie men in dezelfde zin: J. Herbots, «De nalatige stuwadoor», *R.W.*, 1973-74, 1600-1604; *Id.*, «Samenloop contractuele en delictuele aansprakelijkheid» in H. Vandenberghe (Ed.), *Onrechtmatige daad. Actuele tendensen*, Antwerpen, Kluwer, 1979, 133-158; J. Van Ryn, «Responsabilité aquilienne et contrats», *J.T.*, 1975, 505-506; zie in andere zin: R. Rasir, «Cumul de la responsabilité contractuelle et aquilienne», *J.T.*, 1976, 164-165; R.-O. Dalcq en F. Glansdorff, «Responsabilité aquilienne et contrats», *R.C.J.B.*, 1976, 20-33; S. Fredericq en R. Kruithof, «La responsabilité professionnelle du fait des produits», in

Rapports belges au Xe Congrès international de droit comparé, Brussel, Bruylant, 1978, 107-131, i.h.b. 123-124, nrs. 20-21.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

10e KAMER — 26 JUNI 1980

Voorzitter-rapporteur: de h. de Smedt (rapporteur)

Raadsheren: de hh. Acheroy en Anne de Molina

Substituut-procureur-generaal: de h. Du Jardin

Advocaat: mrs. Vande Walle en Boonen

Misdrijf — Toerekenbaarheid — Rechtspersoon.

Wanneer meerdere personen in aanmerking komen als natuurlijke personen door wier optreden de vennootschap in strijd met de wet gehandeld heeft, is het de taak van de feitenrechter, op grond van de feitelijke gegevens van de zaak, te bepalen wie van deze fysieke personen, wiens plicht het was ervoor te waken dat de strafrechtelijk opgelegde wettelijke verplichtingen werden nageleefd, aan deze verplichting te kort is gekomen en derhalve het misdrijf gepleegd heeft.

Wanneer de afgevaardigde-beheerder de nodige maatregelen heeft genomen om een speciaal aangestelde en bezoldigde persoon met het toezicht der werken op een bepaald bouwterrein te belasten, treft hem geen persoonlijke fout of pleegde hij geen onvoorzichtigheid, nu hij gerechtigd was erop te vertrouwen dat door die werkleider de vereiste toezichts- en beveiligingsmaatregelen t.a.v. de werknemers op het terrein getroffen zouden zijn.

S. t/ K. e.a.

Overwegende dat vooraf moet worden onderzocht of beklagde K. ter zake strafrechtelijk aansprakelijk te stellen is;

Overwegende dat de door hem desaangaande op 27 september 1978 afgelegde verklaring (stuk 9) niet beslissend is, daar het vonnisgerecht dient te onderzoeken of zijn strafrechtelijke verantwoordelijkheid al dan niet vaststaat;

Overwegende dat K. de afgevaardigde-beheerder is van de N.V. Bouwmaatschappij D., burgerlijk aansprakelijke partij; dat het in die hoedanigheid is dat hij voor de correctionele rechtbank werd gedaagd in verband met het op 19 juni 1978 aan een der werknemers van die onderneming overkomen arbeidsongeval;

Overwegende dat, wanneer een misdrijf wordt begaan door een handelsvennootschap, een rechtspersoon, de natuurlijke personen door wier tussenkomst de vennootschap gehandeld heeft de strafrechtelijke verantwoordelijke daders zijn van het misdrijf (Cass., 28 maart 1960, *Arr. Cass.*, 1960, 700);

Dat, wanneer meerdere personen hiervoor in aanmerking kunnen komen, het de taak van de rechter ten gronde is, steunende op de feitelijke elementen van de zaak, te bepalen wie van deze fysieke personen, wiens plicht het was ervoor te waken dat de strafrechtelijk beteugelde wettelijke verplichtingen nageleefd werden, aan deze verplichting te kort is gekomen en derhalve het misdrijf heeft gepleegd (Cass., 25 mei 1932, *Pas.*, 170; Trousse, «Chroniques de jurisprudence», *Rev.D.P.*, 1959-60, 675);

Overwegende dat niet wordt betwist dat de firma D. op talrijke bouwterreinen tegelijk werkt; dat de afgevaardigde-beheerder geen rechtstreeks toezicht uitoefent op deze verschillende terreinen; dat, meer in het bijzonder wat het terrein betreft waar het ongeval zich voordeed, een werkleider door de werkgever was aangesteld; dat deze werknemer, W.D.S., met het toezicht was belast van de uit te voeren werken (stukken 3 en 16); dat de werkleider ter plaatse van het ongeval aanwezig was toen het zich voordeed en er zijn toezicht effectief aan het waarnemen was (*ibid*);

Overwegende dat onder die omstandigheden de beklagde afgevaardigde-beheerder geen persoonlijke fout treft, nu hij de nodige maatregelen had genomen om een daartoe speciaal aangestelde en bezoldigde persoon met het toezicht der werken op het betrokken terrein te belasten; dat hij hierbij geen onvoorzichtigheid pleegde, daar hij gerechtigd was erop te vertrouwen dat door die werkleider — wiens optreden het hof niet te beoordelen heeft — de nodige toezichts- en beveiligingsmaatregelen te aanzien van de werknemers op het terrein getroffen zouden zijn;

Overwegende dat de feiten beklagde ten laste gelegd niet bewezen zijn door het onderzoek voor het hof gedaan; dat er derhalve aanleiding bestaat tot bevestiging van het beschikkend gedeelte van het vonnis waartegen beroep, het hof bij bevestiging van de vrijspraak onbevoegd zijnde om kennis te nemen van de burgerlijke eis;

(...)

NOOT—Zie ook Corr. Leuven, 3 september 1971, R. W., 1971-1972, 1792, met noot van A. Vandeplass.

ARBEIDSHOF TE GENT

6e KAMER — 20 OKTOBER 1980

Voorzitter: de h. Wynants

Raadsheren in sociale zaken: de hh. Steyaert en Willems

Advocaat-generaal: de h. Van der Steichel

Advocaat: mr. Van Hecke

Werkloosheid — Recht op uitkeringen — Jeugdige afgestudeerden — Abnormale duur van de werkloosheid — Beperking van het recht op uitkeringen.

Art. 143 van het Werkloosheidsbesluit, krachtens hetwelk het recht op uitkeringen kan worden beperkt wanneer de werkloosheid op abnormale wijze aanhoudt, is toepasselijk op de jeugdige afgestudeerden die op grond van art. 124 aanspraak op uitkeringen hebben verkregen.

R.V.A. T/ B.

Gelet op de stukken van het dossier en inzonderheid op het voor eensluidend verklaard afschrift van het vonnis van de Arbeidsrechtbank te Gent, 5e kamer, op tegenspraak gewezen op 19 juni 1980;

Gehoord het overeenkomstig advies van het openbaar ministerie, schriftelijk gegeven door advocaat-generaal Roland Van der Steichel ter openbare terechtzitting van 6 oktober 1980.

(...)

Over het voorwerp van de betwisting

Bij beslissing van 10 november 1978 heeft de directeur van het gewestelijk bureau van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening te Gent geïntimeerde uitgesloten van het recht op werkloosheidsuitkeringen vanaf 13 november 1978 omdat hij oordeelde dat zij langdurig werkloos was bij toepassing van artikel 143 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 betreffende arbeidsvoorziening en werkloosheid.

Geïntimeerde verzocht op 14 november 1978 dat haar dossier aan de commissie van advies zou worden voorgelegd. Deze commissie opteerde in haar zitting van 21 december 1978 voor de uitsluiting.

Na geïntimeerde op 17 januari 1979 in haar verweermiddelen gehoord te hebben, besloot de gewestelijke werkloosheidsinspecteur op 26 januari 1979 de beslissing van de toenmalige directeur van het gewestelijk bureau te bevestigen en vorderde appellant de volgens hem onrechtmatig genoten uitkeringen gedurende de periode van 14 november 1978 tot en met 27 januari 1979 terug.

De eerste rechter vernietigde de laatstbedoelde administratieve beslissing, oordelende dat de studenten niet uitgesloten kunnen worden met toepassing van artikel 143 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 omdat:

— zij een politiek recht op werkloosheidsuitkeringen bezitten, zodat de voorschriften van de werkloosheidsreglementering strikt dienen te worden geïnterpreteerd,

— gezegd artikel 143 niet expliciet de categorie werklozen voorziet waartoe oorspronkelijk eiseres behoorde en het slechts toepasselijk is op werknemers die volledig of gedeeltelijk werkloos werden om uit de werkloosheid te geraken. Hierbij steunt de eerste rechter op de vaststelling dat artikel 143 in de plaats is gekomen van artikel 77*quinquies* van het organiek regentsbesluit van 26 mei 1945, dat alle categorieën werknemers, met inbegrip van de schoolverlaters omvatte.

Hij steunde tevens op de vaststelling dat het koninklijk besluit van 24 oktober 1967 (*Belgisch Staatsblad* van 27 oktober 1967) een nieuwe categorie werknemers toeliet (diegenen die uit vrije wil in een dienstbetrekking met verkorte werktijd waren tewerkgesteld) en artikel 143 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 enkel had gewijzigd in het licht van deze nieuwe categorie.

Indien men aanvaardt dat artikel 77*quinquies* van het organiek regentsbesluit van 26 mei 1945 alle in die tijd bestaande categorieën omvatte, dit wil zeggen alle volledige of gedeeltelijke werklozen wier werkloosheid op abnormale wijze aanhield of terugkeerde, dan was het niet nodig artikel 143 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 te wijzigen, want de werknemers in een betrekking met verkorte werktijd vielen dan ook onder het begrip «volledig of gedeeltelijke werklozen».

Artikel 143 is bijgevolg slechts toepasselijk op werknemers die in een dienstbetrekking waren tewerkgesteld.

(...)

Bespreking

De stelling van de eerste rechter vindt niet alleen geen steun in de historische evolutie van de tekst van artikel 143 van het koninklijk besluit van 20 december 1963, maar is bovendien in strijd met de algemene economie van de reglementering op de werkloosheid.

Om dit aan te tonen moet men in de reglementering drie verschillende delen onderscheiden: de voorwaarden van

toelaatbaarheid (artikel 118 tot 125bis), de voorwaarden van vergoedbaarheid (hoofdzakelijk de artikelen 126 tot 133) en de beperkingen waarover beslist wordt door de directeur van het gewestelijk bureau of (thans) door de gewestelijke werkloosheidsinspecteur (waaronder de beperking bedoeld in artikel 143 wegens abnormale duur van de werkloosheid).

A. De voorwaarden van toelaatbaarheid

Wat de werknemers betreft die reeds waren tewerkgesteld, houden de artikelen 118 en 120 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 voorschriften in die voorwaarden van wachttijd stellen en die geheel of gedeeltelijk overeenstemmen met de leeftijdscategorie en de beroepsloopbaan van de betrokkenen.

Deze voorschriften vormen de algemene regel.

Artikel 125bis van hetzelfde koninklijk besluit heeft betrekking op de toelatingsvoorwaarden van de reeds tewerkgestelde personen in een dienstbetrekking met verkorte werktijd uit eigen wil. Dit artikel werd in het koninklijk besluit van 20 december 1963 ingevoegd precies door het door de eerste rechter geciteerde koninklijk besluit van 24 oktober 1967. Zij vormen een uitzondering op de algemene regel.

Artikel 124 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 schept, wat betreft de aankomelingen die, onder andere, studies hebben volbracht met volledig leerplan, een uitzondering op de algemene regel en meteen een gunstvoorwaarde, aangezien het hun toegang verschaft tot het recht op werkloosheidsuitkeringen zonder dat zij ooit waren tewerkgesteld, mits vanzelfsprekend bepaalde voorwaarden van leeftijd zijn vervuld.

Ter zake dient opgemerkt te worden dat de tekst van dit artikel 124 de uitdrukking «jonge werknemers» gebruikt, hoewel deze gerechtigden meestal nooit waren tewerkgesteld. Een letterlijke toepassing van dit voorschrift zou tot gevolg hebben dat alleen schoolverlaters die ooit, al was het maar één dag, tewerkgesteld zijn geweest, toegang tot het recht op werkloosheidsuitkeringen verkrijgen, wat ondenkbaar is.

Deze categorie moet beschouwd worden als gelijkgesteld met werknemers die werkloos worden (algemene regel).

B. De voorwaarden van vergoedbaarheid

Onder de voorwaarden van vergoedbaarheid onderscheidt de werkloosheidsreglementering vier gevallen:

- de werklozen tewerkgesteld in een dienstbetrekking met volledige werktijd;
- de werklozen tewerkgesteld in een dienstbetrekking met verkorte werktijd om uit de werkloosheid te geraken;
- de werklozen tewerkgesteld in een dienstbetrekking met verkorte werktijd op voorwaarde dat zij een loon verdienen dat zesmaal het door de minister van Tewerkstelling en Arbeid vastgesteld referteloon opbracht;
- de werklozen tewerkgesteld in een dienstbetrekking met verkorte werktijd uit eigen wil.

Het is vanzelfsprekend dat de aankomelingen die uitsluitend toegelaten worden tot het recht op werkloosheidsuitkeringen op grond van artikel 124 van het koninklijk besluit van 20 december 1963, niet ressorteren onder een van bovenvermelde categorieën aangezien zij nooit of onvoldoende hebben gewerkt.

De bepaling van artikel 124 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 dient dan ook te worden beschouwd als een gelijkstelling van schoolverlaters met werklozen op wie de algemene regel toepasselijk is, namelijk op diegenen die werkloos werden in een dienstbetrekking met volledige werktijd.

C. De beperking voortvloeiend uit artikel 143 van het koninklijk besluit van 20 december 1963

Uit het voorgaande blijkt reeds dat artikel 143 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 principieel toepasselijk is op alle categorieën werklozen, op één uitzondering na: de werklozen die uit eigen wil een dienstbetrekking met verkorte werktijd hebben aanvaard zonder een loon te verdienen dat het vereiste referteloon bereikt. Zoals appellant terecht betoogt zijn deze laatsten al beperkt in hun recht op werkloosheidsuitkeringen met toepassing van artikel 130, § 2bis, van het koninklijk besluit van 20 december 1963. Artikel 143 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 is derhalve ook toepasselijk op de aankomelingen die, een gunstmaatregel genietend, toegelaten worden tot het recht op werkloosheidsuitkering.

Elke andere interpretatie zou een discriminatie scheppen tussen diegenen voor wie in de eerste plaats de werkloosheidsuitkeringen bestemd zijn (de werknemers die bijgedragen hebben tot de socialezekerheidsregeling) en diegenen die tot de werkloosheidsuitkeringen werden toegelaten zonder enige tegenprestatie.

Laatstgenoemden moeten als volledige werklozen worden beschouwd en gelijkgesteld met werknemers die in een volledige dienstbetrekking werden tewerkgesteld. Derhalve zijn alle voorschriften over de beperkingen in de reglementering op hen toepasselijk.

(...)

*Op die gronden,
Het Arbeidshof,*

Recht doende op tegenspraak; ontvangt het hoger beroep; verklaart het gedeeltelijk gegrond; vernietigt het bestreden vonnis; en opnieuw wijzende: zegt voor recht dat geïntimeerde met ingang van 29 januari 1979 uitgesloten is uit het recht op werkloosheidsuitkeringen bij toepassing van artikel 143 van het koninklijk besluit van 20 december 1963.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE ANTWERPEN

4e KAMER — 16 APRIL 1980

Voorzitter: mevr. Deloof

Rechters: de hh. Meulepas en Mertens

Advocaten: mrs. Bouckaert loco Wijffels en Van den Acker

Onrechtmatige daad — Aansprakelijkheid — Warenhuis — Gevaarlijke vloeistof op de vloer — Uitglijden van kind.

Een warenhuis dient aansprakelijk te worden verklaard voor het uitglijden van een kind over een gevaarlijke, glibberige en bijtende vloeistof die zich op de voor de ver-

bruikers toegankelijke vloer bevindt, en moet ervoor zorgen dat gevaarlijke stoffen niet alleen buiten het bereik van kinderen blijven in de rekken, maar ook dat ze niet op de voor iedereen toegankelijke vloer tussen de rekken terechtkomen en, indien zij er toch bij ongeval geraken, weggeruimd worden.

Het feit dat het kind niet steeds bij de hand vastgehouden werd, maakt geen fout uit in oorzakelijk verband met het ongeval, omdat het ongeval ook kon gebeuren met een volwassene of met een kind dat met een hand wordt vastgehouden.

De B. en C. t/ N.V. D.

Overwegende dat eisers, handelende als ouders van hun minderjarig kind Maureen, verweerster aansprakelijk stellen voor zware brandwonden, door hun kind opgelopen op 16 mei 1978 rond 14.30 uur door te vallen op een plas bijtend vocht in het grootwarenhuis te E.;

Overwegende dat verweerster iedere aansprakelijkheid betwist, stellende dat geen enkele fout bewezen is, noch van haar, noch van haar aangestelden, terwijl het kindje door de moeder had dienen aan de hand te worden genomen, wat niet het geval was;

Overwegende dat van de feiten proces-verbaal opgesteld werd (geseponneerd) op klacht van eiser; dat de verbalisanten, om 16.40 uur in kennis gesteld van het ongeval, zich ter plaatse begaven en vernamen «dat een kind was uitgegleden over een plas met bijtende vloeistof waarbij het brandwonden opliep aan benen en zitvlak. De vloeistof zou een ontstoppingsmiddel zijn, 'Destop', verpakt in een plasticen fles met vermelding: 'Bijtende soda — buiten bereik houden van kinderen — gevaarlijk voor huid, ogen en klederen — dep. merk SA JEXX Benelux-Brussel'. Bij onze aankomst ... was de vloeistof reeds opgedweild en bij navraag wist ook niemand waar de lekke fles gebleven was»;

Overwegende dat hieruit reeds blijkt dat verweerster iets heeft willen verzwijgen, want dat de persoon, die de plas opgeruimd had, toch had moeten worden aangeduid en had kunnen bepalen hoe groot de plas wel was, of het een hele fles of een gedeelte ervan vertegenwoordigde, of een ontstopte fles al dan niet gevonden werd, sinds wanneer de plas opgemerkt was, enz.;

Dat de directeur van de supermarkt, ter plaatse gehoord, verklaarde: «Ik werd ervan in kennis gesteld dat een kindje is uitgegleden over een bijtende vloeistof en hierdoor brandwonden opliep. Ik vernam van een verkoopster dat aan de stand drogisterij een plasje lag, mogelijk van het oplosproduct 'Destop'. Dit produkt is in een plasticen verpakking en buiten bereik der kinderen...»;

Dat deze verkoopster niet aangeduid werd, maar wel een kassierster, Van den B.J., die van het ongeval niets gezien had, maar wel «het kleintje alleen (had) zien rondlopen gedurende enige tijd. Hoe de plas met het bijtende vocht daar gekomen is, weet ik evenmin»;

Dat de moeder, eiseres, verklaarde; «Heden ... bevond ik mij samen met mijn zuster en dochtertje Maureen in de supermarkt ... waar wij aan het winkelen waren. Er waren nog twee kinderen bij ons en steeds in onze nabijheid. Op zeker ogenblik gleed mijn dochtertje uit en begon direct te wenen. Mijn zuster raapte het kind op en toen zag ik een vloeistof op de grond liggen. Bijna onmiddellijk verschenen brandwonden ... en de klederen van mijn zuster en mijn kind verkleurden. Ik ben vervolgens naar het bureau ge-

gaan en aangezien zij daar niet goed wisten wat te doen, heb ik mijn kind naar de Vesaliuskliniek te Brasschaat gebracht...»;

Dat de zuster van eiseres verklaarde: «Heden bevond ik mij met mijn zuster en Maureen in D. ... Op zeker ogenblik gleed het kind uit op een vloeistof. Het kind begon aanstonds te wenen en enkele ogenblikken later verschenen brandwonden op het zitvlak en aan de binnenkant van de benen. Ik ben met het kind naar het bureau gegaan en het werd vervolgens overgebracht naar de Vesaliuskliniek, waar brandwonden van de tweede en derde graad werden vastgesteld. Door het kind op te nemen werden mijn kleren beschadigd, namelijk mijn rok, bloes en fluwelen vestje. Het kind werd door mijn zuster naar de kliniek gebracht»;

Overwegende dat het dus vaststaat dat het kind uitgegleden is op een bijtende vloeistof en hierdoor brandwonden opliep;

Dat het feit dat het kind niet steeds aan de hand gehouden werd geen fout uitmaakt, in oorzakelijk verband met het ongeval, omdat het ongeval ook kon gebeuren met een volwassene of met een kind dat met een hand vastgehouden wordt;

Dat ook niet beweerd wordt dat het kind door een onvoorzichtige beweging een fles zou hebben doen vallen en openspringen; dat de flessen trouwens op veilige hoogte dienden te worden bewaard;

Dat het onderzoek niet verder gedreven werd naar de oorzaak van de plas, maar dat het louter feit dat een zo gevaarlijk produkt op voor de verbruikers toegankelijke vloer aanwezig is, wijst op een gebrek aan normaal toezicht;

Dat, indien een klant juist vóór het voorval de onvoorzichtigheid begaan had een fles te openen en te morsen, zij nog ter plaatse aangetroffen zou zijn; dat, nu noch de fles noch de persoon, die het produkt morste, teruggevonden werden, men moet aannemen dat het reeds een zekere tijd ter plaatse lag en dan aan een normale controle had dienen te worden onderworpen en weggeruimd;

Dat niet onderzocht werd of geen bediende van de supermarkt bij het vullen van de rekken met het produkt, een fles had gebroken noch of het produkt niet als overtollig reinigingsprodukt, bij een vorige schoonmaak, ter plaatse gelaten werd;

Dat eiseres de juiste toedracht der zaken niet moet voorleggen, waar verweerster alleen in de mogelijkheid was haar personeel te ondervragen;

Overwegende dat het voldoende is dat eisers bewijzen dat een gevaarlijke, glibberige en bijtende stof op de grond lag en dat het kind daarop viel, nog bevestigd door getuige B., kennis van eisers, die de andere kinderen meenam, toen moeder en tante het slachtoffer naar het ziekenhuis brachten;

Dat verweerster moest zorgen dat gevaarlijke stoffen, zoals het produkt in kwestie, niet alleen buiten het bereik der kinderen zouden blijven in de rekken, maar ook niet op de vloer tussen de rekken voor iedereen toegankelijk zouden terechtkomen en, indien zij er toch bij ongeval geraakten, zouden worden weggeruimd;

Dat eiseres er niet op bedacht moest zijn ten eerste dat haar kindje zou uitglijden op een glibberige stof, ten tweede dat zo een giftige stof op de grond zou liggen;

Overwegende dat, wat de schade betreft, een onderzoek aan de gang is, zodat slechts een provisie kan worden toegestaan;

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (3e Kamer), 28 april 1980

1. Ondernemingsraad — Comité voor veiligheid en gezondheid — Sociale verkiezingen — Werknemer wiens functie voorkomt op de lijst met de functies van het leidinggevend personeel — Geen beroep bij de arbeidsrechtbank — Geen mogelijkheid tot beroep naar aanleiding van de aanplakking van de lijst van de personen die tot het leidinggevend personeel behoren — 2. Ondernemingsraad — Comité voor veiligheid en gezondheid — Sociale verkiezingen — Kennisgeving van de lijst met de functies van het leidinggevend personeel — Termijn van beroep — Ingang van die termijn voor de werknemers.

Het cassatieberoep tegen een vonnis van de Arbeidsrechtbank te Brussel van 1 maart 1979 wordt op de volgende gronden verworpen:

1. «Overwegende dat het vonnis eisers vordering, die steunt op de artikelen 28 en 30 van het koninklijk besluit en die ertoe strekt te worden weggelaten van de op 26 januari 1979 gepubliceerde lijst van de leden van het leidinggevend personeel en te worden opgenomen op de kiezerslijsten, verwerpt, nu de door eiser uitgeoefende functie, met name die van divisiechef (personeelsdienst), als leidinggevend voorkomt in het bericht van 21 december 1978 en hij evenmin ontkent deze functie daadwerkelijk uit te oefenen;

«Overwegende dat het vonnis oordeelt dat uit de tekst van artikel 28 van het koninklijk besluit, luidens hetwelk binnen 7 dagen na de aanplakking van het bericht waarbij de datum van de verkiezing wordt aangekondigd, de werknemer bezwaar kan indienen tegen de lijst van het leidinggevend personeel, in zoverre op deze lijst, die overeenkomstig de bepalingen van artikel 9 ter kennis van de werknemers is gebracht, een persoon voorkomt die geen leidende functie vervult zoals die door de bepalingen van dit besluit is vastgesteld, eiser ten onrechte afleidt dat binnen de termijnen bepaald bij de artikelen 28 tot 30 nog steeds bezwaar kan worden ingediend tegen de lijsten van het leidinggevend personeel, zodra blijkt dat hierop een persoon voorkomt die geen leidende functie vervult in de zin van artikel 26 van het koninklijk besluit; dat het vonnis vaststelt dat ten deze het bericht van 21 december 1978, opgemaakt met toepassing van artikel 6 van het koninklijk besluit, de opsomming inhoudt van de functies die door leidinggevende personeelsleden worden uitgeoefend, en dat, nu tegen deze lijst geen beroep werd aangetekend, hij dan ook als definitief afgesloten moet worden beschouwd vanaf het verstrijken van de termijn waarbinnen beroep kon worden aangetekend;

«Overwegende dat het vonnis aldus een juiste toepassing maakt van de in het eerste onderdeel vermelde reglementaire bepalingen en er derhalve voor de rechters geen aanleiding meer toe bestond om te onderzoeken of de door eiser bij verweerster uitgeoefende functie al dan niet een leidende functie uitmaakt.»

(...)

2. «Overwegende dat het beroep tegen de beslissing van

de werkgever aangaande de functies van het leidinggevend personeel, luidens artikel 7 van het koninklijk besluit van 18 oktober 1978, moet worden ingesteld binnen 7 dagen die volgen op de 35e dag welke de aanplakking voorafgaat van het bericht waarin de datum van de verkiezingen wordt aangekondigd; dat deze termijn ook geldt voor de werknemers van de onderneming, hoewel, overeenkomstig artikel 6 van het genoemde besluit, de beslissing hun niet ter kennis wordt gebracht en ongeacht het ogenblik waarop zij in feite kennis van de beslissing hebben gekregen;

«Overwegende dat het vonnis beslist dat eisers vordering laattijdig is, omdat ze niet werd ingeleid 'binnen 7 dagen die volgen op de bij artikel 6 bedoelde 35e dag', wat ten deze betekent 'uiterlijk op 29 december 1978'; dat deze redengeving volstaat om de beslissing wettig te verantwoorden.»

(Voorzitter: de h. Gerniers—Raadsheer-rapporteur: de h. Versée—Advocaat-generaal: de h. Lenaerts—Advocaten: mrs. Houtekier en Bayart—In de zaak: T. t/ N.V. H.)

Hof van Cassatie (3e Kamer), 28 mei 1980

Arbeidsongeval — Ongeval overkomen voor de inwerkingtreding van de A.O.W. 1971 — Vraag tot uitbetaling van een derde der waarde van de rente in kapitaal na de vestiging van het kapitaal — Toepassing van art. 45 A.O.W.

Het Hof verwerpt het cassatieberoep tegen Arbh. Gent, 21 december 1978:

«Overwegende dat, luidens artikel 45 van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971, de getroffene op elk ogenblik, zelfs na de vestiging van het kapitaal, kan vragen dat ten hoogste een derde van de waarde van de hem toekomende rente als kapitaal wordt uitbetaald;

«Dat deze wetsbepaling noch het recht van de getroffene op arbeidsongevallenvergoeding, noch de wijze van berekening van de vergoeding regelt; dat zij evenmin een regel van aansprakelijkheid inhoudt;

«Overwegende dat de uitbetaling van een derde van de waarde van de rente alleen een wijze van betaling van die rente is;

«Overwegende dat de wet die een wijziging aanbrengt in een wetsbepaling tot vaststelling van de wijze van betaling van de arbeidsongevallenvergoedingen, toepasselijk is op de betalingen die na de inwerkingtreding van die wet worden gedaan, ook al betreft het vergoedingen wegens de gevolgen van een ongeval van vóór de inwerkingtreding;

Dat, nu de uitbetaling van het kapitaal maar een wijze van betaling van de vergoeding is, de getroffene die recht heeft op een rente wegens een arbeidsongeval overkomen vóór de inwerkingtreding van de wet van 10 april 1971, na de inwerkingtreding van deze wet de uitbetaling van het kapitaal nog kan vragen na de vestiging ervan;

«Overwegende dat het arbeidshof derhalve de vordering van verweerder tot het bekomen van de uitbetaling in kapitaal van een derde van de waarde van de nog verschuldigde renten, terecht toelaat met toepassing van artikel 45 van de Arbeidsongevallenwet.»

(Voorzitter: de h. Gerniers—Raadsheer-rapporteur: de h. Delva—Advocaat-generaal: de h. Lenaerts—Advocaat: mr. Simont—In de zaak: N.V. U. t/ K.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 29 mei 1980

Vennootschappen — Aansprakelijkheid van beheerders van N.V. — Kapitaalverhoging — Bedrog bij de inschrijving — Niet-geldige inschrijving — Hoofdelijke aansprakelijkheid van beheerders tot opnemering van niet op geldige wijze ingeschreven kapitaal — Verjaring — Aanvang van de verjaringstermijn.

Op 25 maart 1970 werd een algemene vergadering gehouden om het maatschappelijk kapitaal van de N.V. C. te verhogen door inschrijving op nieuwe aandelen. Op 13 en 19 november 1970 dagvaardden sommige inschrijvers de beheerders van de N.V. C. wegens bedrog vanwege de beheerders die, bij de inschrijving, de werkelijke, zeer slechte, toestand van de vennootschap hadden verdoezeld. De N.V. C. werd op 15 december 1970 failliet verklaard. De inschrijvingen werden vernietigd wegens bedrog in een vonnis van de Rechtbank van Koophandel te Brussel van 3 januari 1978. Tegen deze beslissing werd geen hoger beroep ingesteld. De curator stelde een vordering in tegen de beheerders ten einde hen te verplichten om ingevolge art. 35, tweede lid, Venn. W. het volle gedeelte van het verhoogd maatschappelijk kapitaal op te nemen waarvoor niet op geldige wijze werd ingeschreven. Bij arrest van 6 maart 1979 besliste het Hof van Beroep te Brussel dat de aansprakelijkheid op grond van art. 35, tweede lid, Venn. W. een wettelijke fictie is die uitdrukkelijk in de wettekst is weergegeven en waardoor de beheerders, door het feit alleen van hun hoedanigheid van beheerder in functie op het ogenblik van de kapitaalverhoging, met de inschrijvers worden gelijkgesteld; dat die aansprakelijkheid klaarblijkelijk vreemd is aan enige daad van hun ambt, zodat de rechtsvordering van de curator niet voldoet aan de voorwaarden van art. 194, vierde lid, Venn. W. en derhalve niet getroffen wordt door de vijfjarige verjaring; dat de beheerders slechts als inschrijvers worden beschouwd ter vervanging van de werkelijke inschrijvers; dat de daad die aan de aansprakelijkheid ten grondslag ligt niet is de beslissing op de algemene vergadering van 25 maart 1970, maar de nietigverklaring van de inschrijvingen op 3 januari 1978, datum van het vonnis van de eerste rechter.

Het bestreden arrest bevestigt het beroepen vonnis dat de overeenkomst van overdracht van aandelen van de C. door eisers aan verweersters vernietigde wegens bedrog van eisers. Het beslist dat de omstandigheid dat eerste verweester eventueel blij zou hebben gegeven van onvoorzichtigheid en nalatigheid het bedrog niet verschoont en doet geen afbreuk aan het tenietdoen van de overeenkomst.

Eisers voeren daartegen aan dat, wanneer de schade is veroorzaakt door de respectieve fouten van twee personen, de dader van de ene slechts kan worden veroordeeld tot het herstel van de gehele schade van de tweede wanneer de rechter vaststelt dat zonder de fout van de tweede de schade niettemin zou zijn veroorzaakt in dezelfde omstandigheden en dat het bestreden arrest dergelijke vaststelling niet doet.

Het Hof verworpt dit middel: «Overwegende dat uit het arrest blijkt dat de wilsovereenstemming van de naamloze vennootschap L.P. tot het aangaan van de overeenkomst van cessie van aandelen, zoals bedoeld in het middel, werd bepaald door kunstgrepen die bedrog opleveren

vanwege eisers en dat, door te overwegen dat die vennootschap mogelijk blij zou hebben gegeven van onvoorzichtigheid of nalatigheid, de rechter in hoger beroep heeft erkend dat zij, door zich door deze listen te laten overtuigen, onvoorzichtig of nalatig is kunnen zijn;

«Overwegende dat, wanneer bedrog een invloed heeft gehad op de wilsovereenstemming, de partij die bedrog heeft gepleegd de onvoorzichtigheid of nalatigheid van zijn medecontractant niet kan inroepen; dat genoemde onvoorzichtigheid of nalatigheid degene die bedrog heeft gepleegd niet kan ontslaan van het herstel van het geheel der schadelijke gevolgen die door de bedrogene werden geleden.»

Eisers voeren in een tweede middel aan dat art. 194, vierde lid, Venn. W. slaat op alle rechtsvorderingen tegen zaakvoerders, beheerders, commissarissen, vereffenaars, voor daden van hun ambt, dat deze bepaling van algemene aard is en zij bijgevolg van toepassing is op de tegen eisers ingestelde vordering. Tevens beweren eisers dat het vertrekpunt voor de verjaring bepaald bij art. 194, vierde lid, Venn. W. is de gedraging van de beheerders tijdens de algemene vergadering die de verhoging heeft goedgekeurd en waardoor de onregelmatigheid van de inschrijvingen mogelijk is gemaakt en niet de datum van het vonnis waarbij de inschrijvingen teniet worden gedaan.

«Dit middel is gegrond:

«Wat het eerste onderdeel betreft:

(...)

«Overwegende dat die regel (van art. 194, vierde lid), ingegeven door de bezorgdheid om de lasthebbers van de vennootschap niet langer in het onzekere te laten betreffende de aansprakelijkheid die zij dragen ten gevolge van hun mandaat, van toepassing is zonder enige uitzondering tenzij het geval waarin de rechtsvordering die tegen de beheerder op grond van een daad van zijn ambt is ingesteld, de civielrechtelijke vordering voor het herstel van schade voortkomende uit een schending van de strafwet uitmaakt, in welk geval de in artikel 26 van de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering bepaalde verjaring van toepassing is.

«Overwegende dat voornoemd artikel 35 aan de raad van beheer en aan ieder van zijn leden in functie op het ogenblik van de kapitaalverhoging de verplichting oplegt derwijze te handelen dat het nieuwe kapitaal geheel op geldige wijze zal worden onderschreven; dat het niet nakomen van die verplichting een daad van het ambt van ieder van die beheerders in de zin van artikel 194, vierde lid, uitmaakt.

«Dat, door te beslissen dat de rechtsvordering strekkende tot het laten vaststellen dat de eisers geacht worden te hebben ingeschreven op het gedeelte overeenstemmende met de ongeldige inschrijving van de verhoging van het kapitaal van de N.V. C., waarvan zij beheerders waren en derhalve hen te laten veroordelen tot de storting van die inschrijving, niet valt onder de vijfjarige verjaring bepaald in artikel 194, vierde lid, van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen, het arrest genoemde wetsbepaling schendt;

«Dat dit onderdeel van het middel gegrond is;

«Wat het tweede onderdeel betreft:

(...)

«Overwegende dat (...) de daad die ten grondslag ligt aan die aansprakelijkheid niet bestaat in de rechterlijke beslissing waarbij de nietigheid van die inschrijving wordt

vastgesteld, maar wel in de goedkeuring door de algemene vergadering van de onregelmatige inschrijving; dat derhalve de datum vanaf welke de verjaring begint te lopen ofwel de datum is, waarop die algemene vergadering werd gehouden, ofwel, zo die onregelmatigheid bij bedrog verborgen wordt gehouden, het ogenblik waarop die onregelmatigheid wordt ontdekt, welk ogenblik niet noodzakelijk samenvalt met voornoemde rechterlijke beslissing; «Overwegende dat, om niettemin te beslissen dat, zelfs indien moet worden geoordeeld, in strijd met wat het overigens beslist, dat de bij artikel 194, vierde lid, bepaalde vijfjarige verjaring van toepassing is op de in het middel bedoelde rechtsvordering, genoemde vordering niet zou zijn verjaard, het arrest algemeen en zonder voorbehoud aanneemt dat als vertrekdatum van de tegen de beheerders ingestelde rechtsvordering wegens nietigheid van de inschrijvingen op kapitaalverhoging, moet worden beschouwd de datum waarop die inschrijvingen onregelmatig of nietig werden verklaard;

«Dat aldus het arrest artikel 194, vierde lid, van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen schendt; dat dit onderdeel van het middel in de hierboven vermelde mate gegrond is.»

(Voorzitter: ridder de Schaetzen—Raadsheer-rapporteur: de h. Vinçotte—Advocaat-generaal: de h. Declercq—Advocaten: mrs. Simont, De Bruyn en Aniaux—In de zaak: O. e.a. t/ N.V. L. e.a.)

NOOT—Dit arrest werd gepubliceerd in *J.T.*, 1980, 653 en in *B.R.H.*, 1980, 563, met een noot van A.M. Stranart: «La prescription de l'action en responsabilité des administrateurs, pour augmentation de capital valablement souscrite».

EUROPEES RECHT

Overzicht van de rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

Zaak 818/79 — Allgemeine Ortskrankenkasse Mittelfranken/ Landesversicherungsanstalt Ober- und Mittelfranken — (*prejudiciële zaak*) — *Sociale zekerheid* — *Tuberculosebehandeling* — 18 september 1980.

Het Bundessozialgericht heeft het Hof twee vragen voorgelegd in het kader van een geschil tussen twee Duitse verzekeringsorganen — de voor de ziekteverzekering bevoegde Allgemeine Ortskrankenkasse Mittelfranken en de voor de pensioenverzekering bevoegde Landesversicherungsanstalt Ober- und Mittelfranken — over de vraag wie de kosten had te betalen van de tuberculosebehandeling die de zoon van iemand die bij hun verzekering was aangesloten, in 1964 en 1965 in een Italiaans ziekenhuis had ondergaan.

De A.O.K. Mittelfranken, eiseres in het hoofdgeding, is ingevolge artikel 205 RVO (Duitse wet inzake de sociale verzekeringen) gehouden verstrekkingen te doen voor medische verzorging; zij verklaarde zich bereid de kosten daarvoor voorlopig op zich te nemen.

Vervolgens diende zij tegen de LVA Ober- und Mittelfranken, verweerster in het hoofdgeding, een vordering tot terugbetaling in. Deze rechtsvordering berust op § 1244a RVO, waarbij het voor de pensioenverzekering bevoegde orgaan bij tuberculose waarvoor behandeling nodig is, als eerste van verplichting ter zake wordt opgelegd.

Aangezien deze verplichting krachtens lid 9 van voren genoemde bepaling tot het grondgebied van de BRD beperkt is, weigerde verweerster deze kosten op zich te nemen.

Daarop antwoordde eiseres in het hoofdgeding dat deze territoriale beperking onverenigbaar was met de artikelen 20, lid 1, en 23, leden 1 en 3, van verordening nr. 3 van de Raad van 25-9-1958 inzake de sociale zekerheid, en derhalve niet kon worden opgeworpen tegen haar terugbetalingsvordering.

Op de vragen van het Bundessozialgericht heeft het Hof geantwoord als volgt:

1. De artikelen 20, lid 1, en 23, leden 1 en 3, van verordening nr. 3 gelden voor de sociale-zekerheidsuitkeringen van het type bedoeld in § 1244 van de Duitse wet inzake de sociale verzekeringen (RVO), onverschillig of de bij de pensioenverzekering aangesloten werknemer tegelijkertijd verzekerd is krachtens de Duitse wettelijke ziekteverzekering en uit dien hoofde, ongeacht de plaats van behandeling, aanspraak op uitkeringen heeft.

2. Wanneer meer organen van een zelfde Lid-Staat bevoegd zijn voor de toepassing van de artikelen 20, lid 1, en 23, leden 1 en 3, dient het nationale recht te bepalen hoe de last van de in artikel 23, leden 1 en 3, bedoelde vergoedingen tussen de betrokken organen moet worden verdeeld.

Zaak 795/79 — Handelsmaatschappij Pesch & Co. BV/ Hoofdproduktschap voor Akkerbouwprodukten — (*prejudiciële zaak*) — 18 september 1980 — *Monetair compenserende bedragen* — *Veevoeder*

Het College van Beroep voor het Bedrijfsleven heeft vragen gesteld over de uitlegging van enkele bepalingen van de gemeenschapsregeling inzake de toepassing van de gemeenschapsregeling inzake de toepassing van de monetair compenserende bedragen, en van het gemeenschappelijk douanetarief.

Het hoofdgeding had betrekking op de uitvoer uit Nederland naar Groot-Brittannië van voor diervoeder bestemde partijen maïs.

De eerste vraag luidt als volgt:

1. Moeten artikel 2 *bis* van de verordening (EEG) nr. 974/71 van de Raad en artikel 11, lid 2, van de verordening (EEG) nr. 1380/75 van de Commissie aldus worden uitgelegd, dat — indien omtrent de indeling van het produkt in het gemeenschappelijk douanetarief nog niet door het Hof van Justitie is beslist — de uitvoerende Lid-Staat ten aanzien van de vaststelling van het door die Lid-Staat te betalen monetair compenserend bedrag terzake van de invoer van het betreffende produkt in de invoerende Lid-Staat, geheel gebonden is aan het terzake van de uitvoerende Lid-Staat medegedeelde oordeel van de invoerende Lid-Staat, in die voege, dat indien volgens dat oordeel op grond van de samenstelling van het produkt en de indeling daarvan in het gemeenschappelijk douanetarief, geen monetair compenserend bedrag ware toe te kennen, dan wel een lager monetair compenserend bedrag dan terzake van

de uitvoer is betaald, de uitvoerende Lid-Staat gehouden is dienovereenkomstig ter zake van de invoer van dat produkt in de invoerende Lid-Staat geen monetair compenserend bedrag dan wel een lager monetair compenserend bedrag te betalen, ofwel,

moeten die communautaire voorschriften aldus worden uitgelegd, dat de uitvoerende Lid-Staat ook ten aanzien van de toekenning van monetair compenserende bedragen ter zake van de invoer in een andere Lid-Staat bij uitsluiting beslist over de betaling en over de vaststelling van de te betalen bedragen?

In antwoord daarop verklaarde het Hof voor recht:

Artikel 2bis van verordening nr. 974/71 van de Raad en artikel 11, lid 2, van verordening nr. 1380/75 van de Commissie moeten aldus worden uitgelegd, dat de uitvoerende Lid-Staat bij de vaststelling van het monetair compenserend bedrag bij invoer in een andere Lid-Staat, is gebonden aan de tariefindeling die laatstgenoemde staat op het betrokken produkt toepast. Wanneer bijgevolg aan de door de invoerende Lid-Staat aangehouden tariefpost geen compenserende bedragen zijn verbonden dan wel een lager compenserend bedrag dan uit de door de uitvoerende Lid-Staat aangehouden tariefpost voortvloeit, dan mag laatstgenoemde staat geen monetair compenserend bedrag betalen respectievelijk moet hij een lager monetair compenserend bedrag betalen, overeenkomend met de door de invoerende Lid-Staat toegepaste indeling.

In de tweede plaats vraagt de nationale rechter of een produkt bestaande uit 90 % maïszetmeel, 5 % calciumchloride en 5 % magnesiumchloride onder post 35.05 A, dan wel onder post 23.07 B I c 1, dan wel onder een andere post van het gemeenschappelijk douanetarief valt.

Het Hof verklaarde voor recht:

Een produkt bestemd voor het voederen van dieren en bestaande uit 90% niet-chemisch bewerkt maïszetmeel, 5% calciumchloride en 5% magnesiumchloride, valt onder post 23.07 B I c 1 van het gemeenschappelijk douanetarief.

Zaak 730/79 — Philip Morris Holland BV/ Commissie — 17 september 1980 — *Steun aan een sigarettenfabrikant*

Verzoekster, de Nederlandse dochteronderneming van een grote tabaksfabrikant heeft beroep ingesteld tot nietigverklaring van de beschikking van de Commissie van 27-7-1979 betreffende een steunmaatregel die de Nederlandse regering voornemens is te verlenen ten behoeve van de vergroting van de productiecapaciteit van een sigarettenfabrikant.

Bij brief van 4 oktober 1978 heeft de Nederlandse regering de Commissie in kennis gesteld van haar voornemen aan verzoekster de «aanvullende grote-projectentoeslag» toe te kennen. Deze toeslag, die kan worden toegekend voor investeringsprojecten waarvan het bedrag 30 miljoen gulden te boven gaat, varieert met het aantal tot stand gebrachte arbeidsplaatsen en bedraagt ten hoogste 4% van het in totaal te investeren bedrag. De toeslag wordt niet verleend voor zover die verlening naar het oordeel van de Commissie ingevolge de artikelen 92-94 EEG-Verdrag onverenigbaar is met de gemeenschappelijke markt.

Bedoelde steun diende om verzoekster te helpen haar sigarettenproductie te concentreren en uit te breiden door de productiecapaciteit van haar fabriek te Bergen op Zoom, in het zuiden van Nederland, uit te breiden tot 16 miljard sigaretten per jaar, hetgeen leidt tot een toeneming van de

productiecapaciteit van het bedrijf met 40% en van de totale Nederlandse productie met omstreeks 13%.

Nadat de Commissie de voorgenomen steunmaatregel overeenkomstig de bepalingen van artikel 93 EEG-Verdrag had onderzocht, nam zij de litigieuze beschikking, waarin wordt bepaald dat het Koninkrijk der Nederlanden zijn voornemen om de «aanvullende grote-projectentoeslag» toe te kennen ten behoeve van investeringen die te Bergen op Zoom zijn gedaan, niet tot uitvoering mag brengen.

Verzoekster voert twee middelen tot nietigverklaring aan.

In de eerste plaats zou de beschikking van de Commissie in strijd zijn met artikel 92, lid 1, EEG-Verdrag, met één of meer algemene beginselen van gemeenschapsrecht, (het zorgvuldigheids-, vertrouwens- en het evenredigheidsbeginsel, of althans met één of meer beginselen van het mededingingsbeleid van de Commissie) en met artikel 190 EEG-Verdrag, doordat de beschikking onbegrijpelijk of tegenstrijdig zou zijn gemotiveerd.

Artikel 92, lid 1, EEG-Verdrag bepaalt: «behoudens de afwijkingen waarin dit Verdrag voorziet, zijn steunmaatregelen van de Staten of in welke vorm ook met staatsmiddelen bekostigd, die de mededinging door begunstiging van bepaalde ondernemingen of bepaalde produkties vervalsen of dreigen te vervalsen, onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt, voor zover deze steun het handelsverkeer tussen de Lid-Staten ongunstig beïnvloedt.»

Verzoekster betoogt dat in de eerste plaats de criteria moeten worden gehanteerd die in het kader van de artikelen 85 en 86 EEG-Verdrag bepalen of er beperkingen van de mededinging bestaan. De Commissie moet dus in de eerste plaats de «relevante markt» vaststellen en de structuur ervan onderzoeken om te kunnen beoordelen in hoeverre de steunmaatregel eventueel van invloed is op de concurrentieverhoudingen. Deze essentiële gegevens ontbreken evenwel in de litigieuze beschikking.

Het staat vast dat verzoekster na de verwezenlijking van de voorgenomen investeringen bijna 50% van de Nederlandse sigarettenproductie zal verzorgen en dat zij verwacht meer dan 80% van haar productie naar de andere Lid-Staten te zullen exporteren.

Wanneer financiële steun van een Staat de positie van een onderneming ten opzichte van andere concurrerende ondernemingen in het intracommunautaire handelsverkeer versterkt, moet dit handelsverkeer worden geacht door de steun te worden beïnvloed. In casu gold de steun, die de Nederlandse regering voornemens was te verlenen, een onderneming die op de internationale handel is gericht, zoals blijkt uit het hoge percentage van haar productie dat zij naar andere Lid-Staten wil gaan exporteren. Bedoelde steun moest bijdragen tot de verhoging van haar productiecapaciteit en bijgevolg tot vergroting van haar vermogen de handelsstromen, waaronder die tussen Lid-Staten, van produkten te voorzien.

Deze in de overwegingen van de litigieuze beschikking uiteengezette en door verzoekster niet betwiste omstandigheden, rechtvaardigen genoegzaam het oordeel van de Commissie dat de voorgenomen steun het handelsverkeer tussen Lid-Staten ongunstig kan beïnvloeden en de concurrentie tussen in verschillende Lid-Staten gevestigde ondernemingen dreigt te vervalsen.

Uit deze overwegingen volgt dat het eerste middel zowel wat zijn inhoudelijke als wat zijn motiveringsklacht betreft moet worden verworpen.

Verzoeksters tweede middel is gericht tegen het feit dat de beschikking van de Commissie ervan uitgaat dat de uitzonderingsbepalingen van artikel 92, lid 3, EEG-Verdrag niet van toepassing zijn op het onderhavige geval. Dit artikel bepaalt dat als verenigbaar met de gemeenschappelijke markt kunnen worden beschouwd:

a) steunmaatregelen ter bevordering van de economische ontwikkeling van streken waarvan de levensstandaard abnormaal laag is of waar een ernstig gebrek aan werkgelegenheid heerst,

b) steunmaatregelen om de verwezenlijking van een belangrijk project van gemeenschappelijk Europees belang te bevorderen of een ernstige verstoring in de economie van een Lid-Staat op te heffen,

c) steunmaatregelen om de ontwikkeling van bepaalde vormen van economische bedrijvigheid of van bepaalde regionale economieën te vergemakkelijken.

De enige voorwaarde voor de toelaatbaarheid van een steunmaatregel uit hoofde van artikel 92, lid 3, is volgens verzoekster dat het investeringsplan in overeenstemming is met de sub a), b) of c) genoemde doelstellingen.

Dit argument kan niet worden aanvaard. Enerzijds miskent het dat artikel 92, lid 3, de Commissie een *beoordelingsvrijheid* geeft, door te bepalen dat de daarin genoemde steunmaatregelen «kunnen» worden *geacht verenigbaar* te zijn met de gemeenschappelijke markt. Evenmin mag uit het oog worden verloren dat de Commissie beschikt over een discretionaire bevoegdheid, waarvan de uitoefening een afweging van economische en sociale gegevens impliceert, die dient te geschieden in een communautair kader.

De verenigbaarheid van bedoelde steun met het Verdrag moet worden beoordeeld binnen het kader van de Gemeenschap en niet van een enkele Lid-Staat.

Rechtdoende, verwerpt het Hof het beroep en verwijst het verzoekster in de kosten.

BOEKEN

R.M. VAN MECHELEN, *Leven met een armprothese*. (Menselijke schade deel 2. Reeks Medisch Verzekeringsrecht en Verzekeringsgeneeskunde), Maarten Kluwer's Internationale Uitgevers-onderneming, Antwerpen-Amsterdam, 1980, 220 blz.

Dit boek is het resultaat van een wetenschappelijk onderzoekswerk over het gebruik van een armprothese, zowel bij congenitale hand- of armdefecten als bij chirurgisch geamputeerden. Van belang is te weten dat de auteur, zelf geneesheer, ook drager is van een armprothese en derhalve vanuit eigen ervaring kan spreken. In zijn onderzoek gaat hij na in hoeverre gehandicapten erin slagen van de prothese gebruik te maken in het dagelijks leven en welke factoren hierbij een rol spelen. De auteur maakt gebruik van strikt wetenschappelijke methodes en steunt zich op objectieve bevindingen. Een van de belangrijkste besluiten uit zijn analyse is dat het leven met een prothese lang niet zo eenvoudig is. Tot nog toe wordt het onderzoek vooral toegespitst op het realiseren van technische verbeteringen: van conventionele kunstarm (C.K.) naar elektrische (E.P.) en myoelectrische prothesen (M.E.P.). De subjectieve en sociale beleving van het hulpmiddel, en de menselijke eisen die worden gesteld om tot een maximaal rendement van de prothese te komen blijven evenwel nog te veel op de achtergrond. Naarmate de prothesen ingewik-

kelder worden, worden ze minder gebruikt. De vaststelling bv. dat minder dan één revalidant op drie zijn M.E.P. zinvol gebruikt, laat voelen hoe belangrijk een intensieve begeleiding van de gehandicapte en zijn omgeving wel is. De auteur waarschuwt dan ook voor het opwekken van te hoog gespannen verwachtingen bij de revalidant. Hij pleit voor een volgehouden deskundige hulp, die tijdig aanvangt en zich niet beperkt tot technische uitleg. De training tot optimaal prothesegebruik kan maar slagen wanneer door individuele begeleiding ook de psychologische en sociale barrières kunnen worden overwonnen. Heel het boek, in zeer leesbare stijl geschreven door een insider die zelf een hoge graad van perfectie bereikt heeft bij het gebruik van zijn M.E.P., moet juristen, medici en revalidatiedeskundigen tot nadenken stemmen, omdat de waarde van de prothese duidelijk wordt gerelativeerd. Als hulpmiddel is de prothese slechts een surrogaat, waarmee nooit een perfect functioneel herstel bereikt wordt. Het fors verminderen van de forfaitaire vergoedingen bij het aanbieden van een prothese is daarom alleen reeds als onbillijk te verwerpen. Zulke handelwijze — nochtans veelvuldig toegepast in de baremale schattingen — werkt bovendien sterk anti-revaliderend en houdt geen rekening met de grote inspanning die aan de revalidant opgelegd wordt. Wanneer ook nog de nodige begeleiding ontbreekt, zoals maar al te vaak in België het geval is, is er weinig reden om te aanvaarden dat met het betalen van een prothese alle problemen van de baan zijn. Alle medici, juristen en sociale werkers die bij de evaluatie van menselijke schade zijn betrokken zouden dit boek moeten lezen. Wellicht zullen ze er toe komen hun inzichten omtrent de prothese grondig te herzien.

D. Lahaye

MEDEDELINGEN

De informatie over het Belgisch Recht in Frankrijk

In het laatste nummer van de Revue Trimestrielle de Droit Civil (n° 4, - octobre-décembre 1980, 842-877) is een "Chronique de droit belge" van prof. Edouard Vieujean opgenomen.

In deze bijdrage worden in de bibliografie (eerste gedeelte) uitsluitend de in het Frans verschenen boeken en tijdschriftartikelen besproken, resp. vermeld. Ook in zijn eerder in hetzelfde tijdschrift verschenen kronieken volgde de Luikse hoogleraar eenzelfde methode.

Mogen de Franse juristen niet weten, dat in België ook in het Nederlands over Belgisch (en Frans) recht geschreven wordt?

Kluwer's Post Scriptum

De door Kluwer Groep Rechtswetenschappen B.V. ingestelde prijs voor de belangwekkendste rechtswetenschappelijke publicatie is voor de eerste maal toegekend aan mr M.W.M. Van de Leur te Leiden. Uit 32 inzendingen verwierf mr Van de Leur met zijn doctoraal-scriptie *Eén- en meertalige regelgeving Kluwer's Post Scriptum*. De prijs, groot f 10 000 is op 25 februari 1981 in Den Haag uitgereikt door de groepsdirecteur, de heer J.H. Brouwer.

De jury bestond uit mr J.M. Polak, lid van de Raad van State en oud-hoogleraar te Wageningen, mr J. van Soest, advocaat-generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden en oud-hoogleraar te Amsterdam en mr C.J. Zeben, lid van de Raad van State en oud-hoogleraar te Utrecht.

Twee inzenders kregen een eervolle vermelding: mr P.N. van Regteren Altena te Amsterdam en mr R.C.M. Brouwers te Maastricht.